Jaroslav Malina

Fíkové listy „cudnosti“ z doby křížových výprav

Deskripce, analýza a interpretace světového archeologického objevu

CERM®
AKADEMICKÉ NAKLADATELSTVÍ

O vydání této knihy se zasloužili laskavou podporou:

Text © Jaroslav Malina, 2021
Ilustrace: Lucas Cranach starší, Tomáš Čermák,
Evelyn De Morganová, Dolnosaský Mistr, Gustav Doré,
Albrecht Dürer, Jiří Eliška, Gislebertus z Autunu, Hendrik Goltzius,
Michal Halva, Maarten van Heemskerck, Jiří Hiršl, Zdena Höhmová,
Boris Jirků, Alice Kopečková, Zdeněk Lindovský, Zdeněk Macháček,
Zdeněk Makovský, Dana Marková, Masaccio, Hans Memling, Alois Mikulka,
Mistr Domácí knihy, Mistr Kruciáty, Edvard Munch, Jiří Neuwirt,
Ivana Olšanová, Alena Opletalová, Paleolitický anonym, Peter Paul Rubens,
Louis-Eugène Simonis, Středorýnský mistr 13. století, Středověký anonym,
Jaroslav Svoboda, Miroslav Štěpánek, Marta Tabery, Pavel Tasovský,
James Tissot, Tizian, Jindra Viková, Antonín Vojtek, Monika Vosyková,
Olbram Zoubek, František Ženíšek
Typografie a sazba © Jiří Eliška, 2021
Recenzenti: prof. RNDr. Ivo Budil, DSc., doc. RNDr. Eva Jozífková, Ph.D.,
doc. PhDr. Václav Soukup, CSc., 2021
Vydalo © Akademické nakladatelství CERM v Brně, 2021
Tisk: Ing. Vladislav Pokorný, LITERA BRNO
132 stran
1. vydání
2021
ISBN ...

Středověký anonym, *Králové Richard I. Lví srdce a Filip II. přijímají kapitulaci Akkonu*, mezi 1375 a 1380, iluminace, pergamen, *Grandes Chroniques de France*, 2813, folio 238, Bibliothèque nationale de France, Paříž, Francie.

Akkon (či Akko) bylo strategickým městem, součástí Jeruzalémského království. V průběhu křížových výprav bylo několikrát dobyto a opětovně ztraceno; nakonec se stalo posledním křižáckým městem ve Svaté zemi.

K muslimské kapitulaci došlo 12. července 1191 za III. křížové výpravy (1189–1192; součástí byla i česká družina, kterou vedl mladý Přemyslovec Děpolt), jejímž hlavním cílem bylo znovudobytí Jeruzaléma, který roku 1187 ovládl znamenitý muslimský vojevůdce Saladin (1138–1193). Arabský kronikář s údivem zaznamenal, že s křižáky přibylo i množství žen, podle něho povětrných: „(...) připlulo tři sta krásných franckých žen v květu mládí a líbeznosti, které se shromáždily za mořem a upsaly se hříchu. Opustily svoji vlast, aby učinily nešťastné šťastnými. Hořely touhou po soužití s muži a po tělesném spojení s nimi... Kráčely domýšlivě s křížem na prsou... a říkaly, že touto cestou se obětují, a věřily, že nemohou získat boží přízeň žádnou lepší obětí, než je právě tato.“ Je možné, že mezi těmito ženami byly také ty, které přišly doma o „fíkový list cudnosti“ a strastiplná cesta za podvedenými manželi do Svaté země byla pro ně formou pokání.

Zdeněk Macháček, *Létající erotický objekt*, 2004, kolorovaný topol, výška 62 cm.

Miroslav Štěpánek, *Prsten křižáckého erotomana aneb uchvátí-li tě, podlehneš!*, 2021, nerez, měď, jaspis (prsten), žula

Ivana Olšanová, *Rozverní manýristé*, 2021, olej, dřevěná deska, 70 × 50 cm.

Recenze

Ve svém posledním pojednání *Fíkové listy „cudnosti“ z doby křížových výprav* (Deskripce, analýza a interpretace světového archeologického objevu) prof. PhDr. Jaroslav Malina, DrSc. přesvědčivě potvrzuje své postavení zakladatele a průkopníka kognitivní poezie v českém literárním prostředí, přičemž se mu daří obohacovat tento žánr o nové dimenze, které zvyšují jeho poetický účinek, rozšiřují didaktický záběr a zvyšují i atraktivitu pro kultivovaného čtenáře.

Myslím, že autorovo rozhodnutí odvolat se k odkazu francouzského spisovatele Anatola France představovalo velmi moudrou a vhodnou volbu, protože málokterému autorovi se tak vyváženě a umělecky přínosně zdařilo proniknout do středověké mentality, uchopit její duchovní podstatu se všemi vnitřními rozpory a zároveň zůstat věrný modernímu sekularismu, skepticismu i smyslu pro ironii.

Prof. Jaroslav Malina kombinuje prózu, poezii, mytologii, encyklopedická hesla, zábavnou mystifikaci za využití reálných i fiktivních postav, poučné výpravy do kulturních dějin lidstva svědčících o nesmírné autorově erudici a skutečném zaujetí pro danou látku a vkusně podané erotické momenty bez nejmenšího náznaku vulgarismu. Výsledkem je mezižánrový hybrid, persifláž, slovní karneval bachtinovského typu a renesanční potěšení z vědění a tvorby odkazující spíše na Rabelaise než na přísné klasické autory sedmnáctého století. Jestliže se v lidské kreativitě, jak tvrdil Friedrich Nietzsche, neustále sváří vitální dionýský a disciplinovaný apollinský princip, pak prof. Jaroslav Malina poskytuje volnost živlu dionýskému, který však neustále ukázňuje svými apollinskými odbornými encyklopedickými exkurzy.

Nejblíže Malinově stylu se nachází postmodernistické prolínání různých žánrů, jež se nicméně během posledních desetiletí intelektuálně a žánrově dosti vyčerpalo a dospělo k samoúčelnosti a sterilitě. Jaroslav Malina se nicméně svojí zřejmou návazností na inspirátora uvedeného proudu, argentinského spisovatele Jorge Luise Borgese, podobného vývoje vyvaroval a zůstává inspirativní osobností české literatury a akademické komunity.

Fíkové listy „cudnosti“ z doby křížových výprav (Deskripce, analýza a interpretace světového archeologického objevu) představují po umělecké a odborné stránce velmi přínosný text.

V Praze, 11. 8. 2021
Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.
Metropolitní univerzita Praha

V hříčce s fiktivním unikátním archeologickým nálezem, tedy fíkovými listy, které rytíři předávali svým dámám k přikrytí ohanbí předtím, než se vzdálili na dlouhou cestu, nás profesor Malina seznamuje se vzkazy na těchto listech. „Autory dochovaných nápisů“ psaných verši rozmarnými, hanbatými, filozofickými i vedenými „hubou nevymáchanou“ jsou lidé rozmanitých nátur, kteří vyjadřují nejrůznější přístupy k jednomu z nejstarších témat lidstva, tedy sexuálnímu potěšení partnerky někoho jiného. Červenání zaručeno. Autor nás postupně obeznámí s jednou i druhou stranou listu, tedy se vzkazem a případnou odpovědí, a dokonce s listy „podvrženými“, kdy se důvtipný čtenář může zamyslet nad vodítky k přesné „dataci nálezu“. Text doprovází reprodukce významných historických výtvarných děl, zejména s tématikou Adama a Evy, a reprodukce děl současných českých autorů. Živým jádrem díla je pak pečlivě vypracovaný text vysvětlující pojmy a narážky ve vzkazech. Tento text psaný čtivou a výstižnou formou doslova vtahuje člověka do období, na něž se autor zaměřil. Jednotlivá vysvětlení pak skládají jako kaleidoskop celkový obraz. Tato vysvětlení zahrnují pojmy, osoby a jevy z „epochy vzniku nálezu“, a také širší historii a jevy spojené se sexualitou člověka i formami umění. Text je doplněn krátkými medailonky výtvarníků reprodukovaných děl. Nad verši o fiktivních událostech, které přitančily navzdory názvu občas i v necudné košilce tak čtenář přijme mnohem více poznání skutečného světa, než původně zamýšlel.

Ve Cvikově dne 15. 8. 2021
doc. RNDr. Eva Jozífková, Ph.D. et Ph.D.

Jaroslav Malina ve své nové knize, vtipně a nadčasově nazvané *Fíkové listy „cudnosti“ z doby křížových výprav*, odborně ani literárně nezklamal. Neortodoxně totiž úspěšně destruoval a současně tvořivě inovoval klasické literární, uměnovědné a vědecké pohledy na jednu z nejvýznamnějších oblastí lidské přirozenosti, jíž je lidská sexualita. Ponechme stranou skutečnost, že existence fíkových listů, skrývající a současně odhalující kouzlo ženského těla, je autorovou rafinovanou fikcí. Podstatné je, že jeho polysémantický příběh o archeologickém objevu, umožňuje jemu i jeho čtenářům odhalovat jeden fíkový list za druhým a nonkonformně vstupovat do světa erotiky, která se proměňovala v čase i prostoru. Malina při hledání a prezentování různých podob duchovní lásky, fyzické sexuality a s nimi spjaté historické proměny vztahu muže a ženy, originálním způsobem spojil výtvarné umění a exaktní vědu se svojí osobitou kognitivní poezií. Prostřednictvím vhodně vybraných malířských a sochařských děl, která erotickými tématy nadčasově podněcují lidskou fantazii a hravých veršů, se tak čtenář stává součástí „her lásky šálivých“. Do kreativní, umělecky a literárně koncipované milostné „hry o jablko“, tak vstupují různé výtvarné podoby duchovní lásky i fyzického hříchu, které autorovi umožňují hlubší prezentaci a interpretaci lidské sexuality.

Malinova kniha je svým tématem nadčasová a způsobem zpracování postmoderně interdisciplinární a mnohovýznamová. Čtenář jejím prostřednictvím může putovat kulturní historií a být účastníkem proměn lidské sexuality, která je mu odkrývána uměleckými díly, verši i exaktními encyklopedickými hesly. Záleží pouze na něm, kterou z vrstev pomyslné erotické cibule, kterou mu autor nabízí, odloupne a kam až se ve svém úsilí pochopit různé dimenze sexu, propracuje. Jedno je ale jisté. Čtenář se rozhodně nebude nudit. Malinova kniha, z hlediska své koncepce, totiž připomíná egyptskou pyramidu. Její základna je vybudována na encyklopedických vědeckých faktech, z nichž vyrůstají čtyři zužující se šikmé stěny, které tvoří exaktní věda, imaginativní výtvarné umění, kognitivní poezie a krásná literatura. Čtenář po těchto stěnách může kráčet vzhůru, aby prostřednictvím různých forem lidského poznání a umělecké kreativity pochopil širší historický, sociokulturní i fyzický význam sexuality v dějinách kultury. Knihu je z tohoto hlediska možné chápat jako cenný příspěvek k antropologii sexuality a antropologii umění. Poselství Malinovy knihy je přímočaré. Dokud je to možné, stoupej na samotný vrchol pyramidy zrozený z vědy, lásky, umění a poezie. A pak se nadechni a leť…

V Praze dne 18.8.2021
doc. PhDr. Václav Soukup, CSc.

Giotto di Bondone, *Poslední soud*, 1304–1306,
freska, Cappella degli Scrovegni, Padova, Itálie.

Čtyři nazí hříšníci jsou pověšení za tu část těla, jíž zhřešili: jeden visí za jazyk, druhý za vlasy a další dva, muž a žena, za pohlavní orgány; na jiném místě ďábel kastruje hříšníka kleštěmi.

OBSAH

	Recenze	7
1.	Úvod a vymezení problematiky	13
2.	Deskripce, analýza a interpretace Fíkových listů	18
2.1.	Averz Fíkových listů (příklady)	23
2.2.	Reverz Fíkových listů (příklady)	32
2.3.	Podvržené Fíkové listy (příklady)	51
2.4.	Pět Fíkových listů psaných ženami	54
2.5.	Tři Fíkové listy s nepopsaným reverzem	56
2.6.	Jediný Fíkový list psaný na averzu i reverzu stejnou rukou	59
2.7.	„Fíkové“ listy v krajinách bez fíkovníků	61
2.8.	Křížovnice	63
2.9.	Strava křižáků	66
2.10.	Čeští křižáci a anti-křižáci	69
2.11.	Fíkové listy cudnosti v době Karla IV.	73
2.12.	Exkurs: „Fíkové listy“ v mimoevropských kulturách	75
2.13.	Fíkové listy „cudnosti“ v postmoderní době	77
2.14.	Fíkové listy kruciát v povětří dekonstrukce	79
3.	Epilog	81
4.	Vysvětlivky	85
5.	Autor	117
6.	Výtvarníci	119
7.	Literatura	130

Paleolitický anonym, *Nejstarší malba ženského klínu*, kolem roku 30 000 př. n. l., mladý paleolit, kultura aurignacienu (?), malba černou barvou na vápencové stěně, jeskyně Chauvet u Pont-d'Arc, Francie.

1. Úvod a vymezení problematiky

Sofistikovaná kompozice zachycuje ženu a býka. V čelním pohledu dominuje spodní část ženského těla s výrazným pubickým trojúhelníkem, zatímco v bočním pohledu se uplatňuje postava býka. Malba ženy svými proporcemi předznamenává pojetí gravettských venuší a ještě pronikavěji magdalénské reliéfy z francouzské lokality Roc-aux-Sociers.

> *„Jsem,*
> *kdo jsem,"*
> odpověděl Hospodin, když byl tázán „kdo je."
>
> Podobný metafyzický jazyk užil, když byl tázán,
> proč právě jen „fíkový list" zvolen k zakrytí ženského klínu:
>
> *„Inu, na rovinu,*
> *dál to nerozvinu."*

Do knihkupectví pana Blaizota se vřítí stařík pohoršený spisem ve výloze, na jehož titulním listu je obrázek ženy „oblečené jen do svých vlasů"; kdyby býval spatřil spis *Fíkové listy „cudnosti" z doby křížových výprav* asi by ho rovnou ranila mrtvice. Po mravokárném úvodu se knihkupci představí:
„Vidíte před sebou pana Nikodéma, předsedu družiny cudnosti. Účel, který sleduji, je předstihnout jemným vkusem ve věcech mravnosti předpisy pana policejního náčelníka. Zabývám se tím, že s pomocí jednoho tuctu soudních radů a dvou set kostelníků z hlavních farností odstraňuji nahotiny vystavené na veřejných místech, jako jsou náměstí, bulváry, ulice, uličky, nábřeží, slepé uličky a sady. A nespokojuji se zaváděním mravnosti jen na veřejnosti, snažím se ji nastolit i do salonů, pracoven a ložnic, odkud bývá až příliš často vyháněna. Vězte, pane, že spolek, který jsem založil, dává dělat výbavy pro novomanžele, mezi nimiž máme i široké a dlouhé košile s malým otvorem, který dovoluje mladým manželům vykonávat cudně boží přikázání vztahující se k plození a množení. A abychom smísili, troufám si to tak říci, půvaby s vážností, ty otvory jsou obroubeny hezkými výšivkami. Těší mě, že jsem takto vymyslel intimní oděvy, které jsou náramně vhodné udělat ze všech novomanželských dvojic novou Sáru a nového Tobiáše a očistit svátost manželství od necudností, které jsou s ní, bohužel, spojovány."
Můj dobrý učitel naslouchal tomuto rozhovoru zahloubán do Cassiodora a odpověděl na něj z vysokého žebříku s nejvážnější tváří na světě, že mu ten vynález připadá krásný a chvályhodný, ale že by ho doplnil jiným, ještě znamenitějším:
„Chtěl bych, aby byli novomanželé před svým spojením natřeni od hlavy až k patám černým mazadlem, po němž by se jejich kůže podobala botám a které by důkladně pokazilo jejich rozkoše a zločinné tělesné chtíče. Bylo by obtížnou překážkou při hlazení, líbání a mazlení, které milenci provádějí v posteli až moc často."
Při těch slovech pan Nikodém zvedl hlavu, uviděl mého dobrého učitele na žebříku a poznal na jeho tváři, že to nemyslí vážně.
„Pane abbé," odpověděl s truchlivým pohoršením, „já bych vám odpustil, kdybyste se chtěl posmívat jenom mně. Ale vy spolu se mnou zesměšňujete i skrom-

nost a mravopočestnost, čímž se dopouštíte hříchu. Navzdory hloupým posměškům spolek, který jsem založil, vykonal už mnoho důležité a užitečné práce. Jenom se smějte, pane! Dali jsme na sochy v královských zahradách šest set révových a fíkových listů."

„To je obdivuhodné, pane," odpověděl můj dobrý učitel a narovnal si okuláry; „budete-li takto postupovat, všechny sochy budou brzy opatřeny listy. Ale (protože předměty mají pro nás význam jen představami, které vzbuzují) tím, že přidáváte sochám révové nebo fíkové listy, přenášíte oplzlost na tyto listy, takže každý, kdo uvidí na venkově vinici nebo fík, bude mít dojem, že skrývají plno necudností; a to je, pane, velký hřích, když takto obtěžkáváte nemravností nevinné stromoví. S dovolením vám ještě řeknu, že je nebezpečné vrhat se tak jako vy na všechno, co může být podnětem tělesného zmatku a neklidu, a neuvědomovat si při tom, že když takový obraz dokáže pohoršovat duše, každý z nás, kdo má na sobě skutečnost tohoto obrazu, se bude pohoršovat sám nad sebou, pokud ovšem není kleštěnec, což je strašné pomyšlení."

„Pane," odpověděl trochu pohoršeně stařec Nikodém, „poznávám podle vašich slov, že jste volnomyšlenkář a zhýralec" (Anatole France, *Opinions de M. Jérôme Coignard* [1893, česky *Názory pana Jeronýma Coignarda*); jde o román, druhou prózu Anatola France s postavou abbého Jeronýma Coignarda). Inspirativní je rovněž Rozprava, kterou vede společnost mužů v jedné z povídek jeho sbírky *Les Sept femmes de la Barbe-Bleue et autres contes merveilleux* (Sedm žen Modrovousových, 1912), ústí totiž do konstatování, respektive axiomu: „(…) Nařest je jediný statek důstojný člověka, jeho pravé dědictví, jeho skutečná ctnost ve vlastním smyslu slova, protože ctnost je vlastností mužů (*virtus, vir*)."

Pan Nikodém žil ve Francii, v zemi s hlubokými libertinskými tradicemi formovanými zejména markýzem de Sade, a očekávaně tam byl kvůli své blahověstné činnosti vystaven ústrkům a posměchu. V Anglii by měl oporu v nejmocnější osobnosti tehdejšího světa – samotné královně Viktorii. V době její dlouhé vlády (1837–1901) bylo vystavení nahých mužských přirození háklivou, ošemetnou, kontroverzní záležitostí. (Přitom pro svých devět dětí a dvaačtyřicet vnoučat dohodla manželství v panovnických rodinách po celé Evropě, a proto pak byla později nazývána evropskou babičkou.) V roce 1857 velkovévoda toskánský v rámci jistých diplomatických tanečků daroval Viktorii sádrovou kopii Michelangelova *Davida* v originální velikosti. Traduje se, že britská suverénka byla nahotou renesančního díla tak šokována, že byl ihned objednán sádrový fíkový list přiměřené velikosti (skoro půl metru) u fy D. Brucciani & Co. Ten byl posléze na dva strategicky umístěné háčky zavěšován vždy, když se objevil nějaký prudérnější zájemce o zhlédnutí zmíněné sochy. Ta byla ostatně již následujícího dne po darování převezena do South Kensingtonu a umístěna v muzeu založeném pohoršenou královnou a jejím chotěm Albertem čili do objektu v současnosti známého jako V&A Museum. Dnes již list není používán, je vystaven v sólo vitríně na zadní straně odlitku sochy Davida.

Naše pojednání o „fíkových listech cudnosti" tedy ideově navazuje na Anatola France (1844–1924), francouzského básníka, prozaika a esejistu světového významu, laureáta Nobelovy ceny za literaturu za rok 1921 („…jako uznání jeho zářivé literární činnosti charakterizované ušlechtilým stylem, velkorysou humanitou, půvabem a francouzským espritem").

Umožnil to nedávný objev *Fíkových listů z doby křížových výprav*, který se stal prvořadou vědeckou senzací. Bývá srovnáván s nálezem *Svitků od Mrtvého moře* (někdy též *Kumránské svitky*). Svitky obsahují biblické a další náboženské texty. Okolnosti nálezu nejsou příliš jasné. Svitky objevili kolem roku 1947 tři beduíni-pašeráci, kteří svůj nález dobře zpeněžili. Svitky byly zveřejněny v roce 1948. V roce 1949 byla jejich část předběžně prozkoumána a odvezena do Spojených států amerických. Zásluhou izraelského archeologa, generála a politika Jiga'ela Jadina (1917–1984) se v roce 1954 svitky navrátily do Izraele a byly umístěny do Svatyně knihy. Druhá důležitá sbírka svitků existuje v Rockefellerově muzeu – archeologickém muzeu v Jeruzalémě; muzeum v roce 1966 zestátnilo Jordánsko, po Šestidenní válce (5.–9. června 1967) je získal Izrael. Právě zde našly své místo také *Fíkové listy z doby křížových výprav*, které se staly předmětem našeho multidisciplinárního výzkumu.

Fíkové listy představují prameny, v nichž je informace podána takzvaným přirozeným (slovním) jazykem v písemné podobě, tj. ve zvláštním systému znaků, určeném k zrakovému vnímání a speciálně určeném pro předávání a uchovávání jakékoli informace. Zde byla užita řada jazyků. Vedle francouzštiny a provensálštiny (jazyka trubadúrů), angličtiny, arabštiny, hebrejštiny, maďarštiny, němčiny (Mittelhochdeutsch), polštiny a sabiru (jakási středomořská lingua franca, založená na italštině prostoupené s ostatními románskými jazyky, řečtinou a arabštinou užívaná ve Středomoří od 11. až do 19. století, nejintenzivněji právě v době křížových výprav) se ojediněle objevil i brněnský hantec, čínština a sanskrt.

Soubor tvoří 156 fíkových listů, pouze v jednom případě byl místo fíkového listu užit lísteček z byliny jménem libeček. Pokrýval *mons veneris* dvanáctileté Blanky z Artois, manželky francouzského vévody a následníka trůnu Ludvíka Pobožného, který ji pojal za ženu v jejích šesti letech (běžná zvyklost, kvůli dědictví a politickému vlivu, v aristokratických kruzích tehdejší doby). Manželství mělo být ovšem konzumováno až po dovršení čtrnácti let. Ludvík na averzu libečku napsal:

„Kdyby se snad někdo dotkl mojí ženy-panny, byť pohledem jen,
bude, jak svatý Vavřinec v hroznýchmukách, na rožni otáčen!!!"

Výstraha byla ignorována, neboť na reverzu stojí:

„Blanka byla mnou ovíněna,
její blanka protržena,
následně pak odpaněna.
Už ví, svatouškovský trumbero,
jak vypadá chlapské pero."

Užití libečku bylo v minulosti zásadní: Pokud chtěla získat žena nějakého muže, měla nosit pod levým prsem lístek libečku. Ten pak měla vytáhnout a vložit ho vysněnému muži do kapsy; prý to fungovalo a opravdu došlo k láskyplným vzplanutím. Propojení libečku s milostným citem naznačuje jak jeho název (*lovage*, *Liebstöckel*, *lubczyk*, „bylina lásky"), tak obsah fytoestrogenů s účinky podobnými ženským pohlavním hormonům; zmírňují třeba potíže spojené s menopauzou. Pro milovníky dobrého pití jsou na trhu cordialy s výtažkem z libečku, jímž si Britové v minulosti vylepšovali chuť nekvalitní vínovice a chladnou ženu možná rozehřeje stopička ginu Tanqueray Lovage.

Gislebertus z Autunu, *Eva*, mezi 1120 a 1135, kámen, severní portál katedrály svatého Lazara, Autun, Francie. První nahá ženská postava v evropském umění po starověku; v daném románském prostředí podivuhodně lidská.

Překlad listů do češtiny, který byl pouhým základem a východiskem pro vlastní výzkumy, proto sám o sobě byl tvrdým badatelským oříškem. Tím nejtvrdším se ukázaly být texty, jejichž autoři se uchýlili k makarónskému vyjadřování, střídavému užívání dvou (případně více) jazyků v jednom textu. Lze je zařadit do okruhu makarónské poezie, tedy básnického útvaru, často humoristické, ironické nebo satirické povahy (právě tak lze charakterizovat většinu veršů na averzu „fíkových listů“). V našem kulturním okruhu se makarónská poezie ojediněle uplatnila už na sklonku antiky – například římský básník, gramatik a rétor Decimus Magnus Ausonius (asi 310–395) psal smíšené verše řecko-latinské. Hojně se pěstovala ve středověku i později; zpravidla šlo o střídání národního jazyka a latiny. Uveďme si jako příklad makarónské básně ze čtyř fíkových listů:

„Tutti innamorati perdono la testa,
najmě Italové, neb kouzelnice lásky bazalka je přísadou jejich pesta.“

Vysvětlivky
bazalka pravá, též bazalka vonná (Ocimum basilicum), aromatická bylina, pocházející z přední části Indie, odkud se šířila do světa již ve starověku. Léčitelé v ní objevovali bylinu s léčivými účinky, až zázračnou mocí. V Egyptě se dávala do hrobek faraonů, vonné oleje z bazalky byly posvátným mazáním. A také Římané jí přisoudili další zajímavý přívlastek. Učinili z bazalky kouzelnici lásky. Bazalka se běžně využívá jako koření, zejména v italské kuchyni.
pesto (z italského *pestare*, „mlátit, tlouci“), zelená omáčka; její hlavní složkou jsou rozdrcené a rozetřené (tradičně dřevěnou paličkou v mramorovém moždíři) listy bazalky, do nichž se přidává sůl, česnek, parmezán (nebo jiný drobně strouhaný ovčí sýr), piniové oříšky a nakonec olivový olej. Pesto pochází z Ligurie v severní Itálii.
testa (z italštiny), hlava; hlavička (hřebíku); záhlaví.
Tutti innamorati perdono la testa (z italštiny), Všichni zamilovaní ztrácejí hlavu.

„Tête à caler les roues de corbillard,
progenní skus, na scénu vchází bard.“

Vysvětlivky
tête à caler les roues de corbillard (z francouzštiny), (hovorově) funebrácký obličej.

„Una scusa pur di non fare sesso?
Výmluva, jak se vyhnout sexu?
Impossibile, jsem přece mužné eso!“

Vysvětlivky
Scusa, caro, ho il mal di testa (z italštiny), Promiň, drahý, bolí mě hlava.
Una scusa pur di non fare sesso? (z italštiny), Výmluva, jak se vyhnout sexu?
impossibile (z italštiny), nemožné.

Sinologové soudí, že tento přípisek mohl napsat pouze rodilý Číňan; jak se ocitl v Evropě v 11. století zůstává však záhadou.

„虎头蛇尾 *[Hǔ tóu shé wěi]*
Muže s takovými instrumenty by každá žena ráda.“

Vysvětlivky
虎头蛇尾 [Hǔ tóu shé wěi] (z čínštiny), Tygrova hlava a ocas hada.

Výzkum „fíkových listů“ byl zajišťován multidisciplinárním souborem prací z oborů antropologie, archeologie, historie a lingvistická antropologie, při nichž se provádělo usouvztažnění, testování, srovnání, výklad informací o minulosti. Podle útržkovitých údajů se rekonstruoval souvislý řetěz událostí. Byly zjišťovány prameny jevů, objasňovány příčiny a důsledky, vyčleňovány a ze světonázorových pozic hodnoceny popisované činy. Sledovalo se, jak se zákony projevují v množství náhodností a vzájemné působení mezi těmito zákonitostmi a nahodilostmi, z nichž pak byla abstrahována „historická poučení.“

Zdeněk Lindovský, *Eva s jablkem*, 2002–2003, kamenina s engobou, 103 × 69 × 55 cm.

2. Deskripce, analýza a interpretace Fíkových listů

Jiří Neuwirt, *Fíkový list jí strhne, načež ji přefikne*, 2021, smalt, plech, 20 × 20 cm.

Postmoderně uvažující umělec, na rozdíl od biblického podání, nechává na divákovi rozhodnutí, kdo z aktérů strhne z Evy fíkový list: Adam?, had? nebo oba subjekty spolu? Tytéž otázky se pojí s následnou deflorací. Neuwirt svým obrazem také korektně dodržuje lidskoprávní agendu v souvislosti se živočichy – hada přece nelze ostrakizovat ani v sexuální oblasti.

Masaccio, *Vyhnání Adama a Evy z ráje* (vpravo po restaurování), kolem 1424/1425, freska, kaple Brancacciů v kostele Santa Maria del Carmine, Florencie, Itálie.

Alena Opletalová, *Eva s fíkovým listem a hadem*, 2021, fotografie provázená slovy.
O chvíli později Eva fíkový list odhodila, / kdežto hada si osvojila,
/ odtud plyne její Hadí síla.

Editor: Z této dedukce plyne, že oním rajským hadem byla kobra indická (*Naja naja*) – jedovatá až Bůh brání. A tak byla žena / s konečnou platností odhalena.

Celkem se zachovalo 156 „fíkových listů cudnosti“ (včetně dvaceti pěti falz) a jeden „libečkový“ z doby křížových výprav, které jsou uloženy v Rockefellerově muzeu v Jeruzalémě.

Možná rytířští manželé pasovali fíkové listy cudnosti i do role jakýchsi sýkofantů, dnes whistleblowerů, kteří jim po návratu z kruciáty třeba prozradí, „jak se věci mají“; jenže věř sýkofantovi:

> Každému nechystá Osud čestnou životní dráhu.
> Tebe, co žiješ bohabojně a v právu
> pak pomluva, křivá přísaha či křivé obvinění
> dostane do řečí, k soudu, ne-li do vězení.
>
> Athéňan toužící odstranit soka, přiblížit ho Charónovu obolu,
> zašel na agoru, tam pod černým topolem vždy bylo pár sýkofantů pospolu,
> a když byl ochoten investovat talent a třeba přihodit i minu,
> snadno si najal pomlouvače, jenž pak komukoli připsal vinu.
>
> Donašeč prý vždycky jedná jen ve vyšším zájmu,
> pružně střídá strany sporu podle výše nájmu.
> Udavačství tak bývala výnosná živnost,
> sem tam i amatérský pokus, jak si vylít zlost.

Kdykoli v někom soused či nadřízený vzbudí nevoli,
život mu snadno znepříjemní opakované kontroly.
Nastala totiž nová, pokroková éra,
sýkofant se převlékl v chráněného whistleblowera.

A kdeže mají sýkofanti hrob?
Nikde, přežili od antiky až do dnešních dob!

Mistr Kruciáty, *Sýkofanti*, 2021, detail, celkové rozměry 300 × 250 × 200 cm.
V zelených fících jsou ukryty miniaturní kamery, zlatavé fíky obsahují nahrávací zařízení,fíkové listy mají tyto „štěnice“ skrýt.

Mnozí křižáci se však z kruciáty nevrátili, podobně jako Krylův kastilský rytíř za časů reconquisty, která se časově zčásti prolínala s křížovými výpravami. Vdovy se pak musely spokojit s předměty, které jim manželé před odjezdem věnovali. Mezi těmito „vzpomínkami na manžele“ mohl být i prsten od Miroslava Štěpánka…

„Než zavřel bránu, oděl se do oceli a zhasil svíci,
bylo už k ránu, políbil na posteli svou ženu spící,
/: spala jak víla, jen vlasy halily ji,
jak zlatá žíla, jak jitra v Kastilii,
něžná a bílá jak rosa na lilii,
jak luna bdící. :/

Jen mraky šedé a ohně na pahorcích – svědkové němí,
lilie bledé svítily na praporcích, když táhli zemí,
/: polnice břeskné vojácká melodie,
potoky teskné – to koně zkalili je,
a krev se leskne, když padla na lilie kapkami třemi. :/

Dozrály trnky, zvon zvoní na neděli a čas se vleče,
rezavé skvrnky zůstaly na čepeli u jílce meče,
/: s rukama v týle jdou vdovy alejemi,
za dlouhé chvíle zdobí se liliemi,
lilie bílé s rudými krůpějemi trhají vkleče. :/“

(Karel Kryl, Lilie, z alba *Plaváček*, 1983;
https://www.youtube.com/watch?v=xSXzVbh-8qE)

Srdceryvná scéna: rytíř se vrátil z kruciáty smrtelně zraněný, aby mohl naposledy pohlédnout do tváře své věrné ženy. Ta sňala prsten a vložila jej do dlaně umírajícímu se slovy: „Můj milovaný muži / také mě dech se úží / odeberu se s tebou na pravdu Boží…“

Miroslav Štěpánek, *Prsten křižácké ženě manželem věnovaný* / z mědi a nerezu vykovaný, 2021, měď, nerez.

Zásadní význam objevu fíkových listů spočívá v tom, že byla definitivně falzifikována hypotéza (v Popperovském výměru) o pásech cudnosti, jimiž křížoví rytíři opatřovali své ženy předtím, než se vypravili do Svaté země:

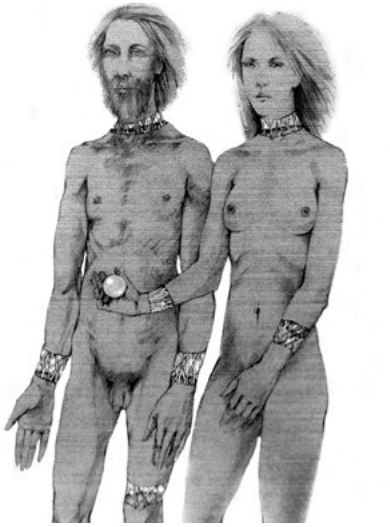
Hrubiánský pás cudnosti za křížových výprav je legenda,
byl to přece čas trubadúrů, užívala se zjemnělá poetická agenda.
Galantní rytíř vložil do těch míst fíkový list,
a na averzu napsal, že si je věrností ženy jist.

Hans Memling, *Adam a Eva*, vnější křídlo oltáře sv. Jana, kolem 1485/1490, olej, dubová deska, 69,3 × 17,3 cm, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

Ale zároveň rytíři zastrašovali potenciální násilníky i odkazem na hrozící ztrátu jejich mužné chlouby či dokonce života varovnými a nabádavými imprekačními formulemi.

Na reverzu fíkových listů pak byly popsány zážitky –
těch zlolajníků, kteří přes výstrahy konzumovali sexuální požitky.

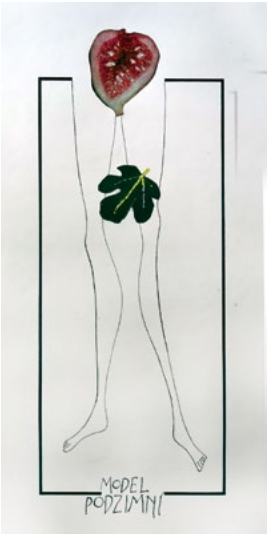

Jiří Eliška, *Adam a Eva Kyborgovi (Vyhnání z ráje 2.0)*, 2016, kresba, 70 x 50 cm.

2.1. Averz Fíkových listů (příklady)

Alois Mikulka, *AE*, 2004, olej, dřevěná deska, 40 × 53 cm, soukromá sbírka.

Tomáš Čermák, *Zralý fík*, 2021, kresba, koláž, 34,2 × 12,8 cm.

„Ten, kdo by se vložil do oněch míst mezi stehny ženy,
jež byly mnou fíkovým listem cudně zahaleny,
nechť připraví se na krvavá jatka –
bude zamáčknut jako odporný opylovač – stehnatka.“

Středověký anonym, *Adam a Eva se Stromem poznání dobra a zla*, 994, iluminace, *Codex Aemilianensis*, Monasterio y Real Sitio de San Lorenzo de El Escorial (Klášter a královské sídlo svatého Vavřince v El Escorialu), Španělsko.

„Klidně si, holenku,
vyvol moji manželku za milenku,
vmžiku se změní v piraňu-uchvatitelku.
věz, že změní ti život v peklo za chvilenku.“

„Kdo smilnit chce, a přitom dojít čestně k cíli,
pravé míry dbát, je blázen pošetilý.
Kdo chce moudrý být, však zálety jen hledá,
to se přece spolu nijak sloučit nedá!
Záletník je člověk zaslepený zcela,
myslí si, že nikdo nevidí, co dělá.
Z něho se tak blázen tělem duší rodí:
ten bláznovskou čapku jen tak neodhodí.“

„Cizoložníku, dopadneš hůř než Vilém III. Sicilský,
jenž byl oslepen a vykastrován ještě docela lidsky.
Hrůza pohlédnout, až budeš padat do pekelného chřtánu!
Uvítal bys pak i z milosti ránu,
jenže kdo seje zločin, zaslouží trest,
a tak Tě budu trápit, dokud v pekle nezačne platit:
Consummatum est.“

Středověký anonym, *Císař Jindřich VI. nechává Viléma III. Sicilského oslepit a vykastrovat*, kolem 1410, iluminace, pergamen, ilustrace ve francouzském překladu díla Giovanniho Boccaccia Des cas des nobles hommes et femmes (fol. 169r), Bibliothèque de Genève Ms. fr. 190/2, Ženeva, Švýcarsko.

Giotto di Bondone, *Poslední soud*, 1304–1306, freska, Cappella degli Scrovegni, Padova, Itálie. Čtyři nazí hříšníci pověšení za tu část těla, jíž zhřešili: jeden visí za jazyk, druhý za vlasy a další dva, muž a žena, za pohlavní orgány; na jiném místě ďábel kastruje hříšníka kleštěmi.

„Běda pobudům,
kteří by dobývali můj dům!“

„Oddanost mé ženy bude mě do konce dnů hřáti,
pro její ušlechtilost do vody i ohně skočím,
nejen kvůli jejím laskavým šedomodrým očím.

V bengálském ohni mi půjde vstříc se svatozáří satí.
Běda tomu, kdo by se opovážil s ní užívati,
toho by nezachránili ani všichni svatí!“

Dotkneš-li se mojí ženy, nastane vbrzku den,
kdy budeš zostuzen a pak mým mečem proboden!“

Albrecht Dürer, *Adam a Eva*, 1507, olej, dřevěná deska, 209 × 81 cm a 209 × 83 cm, Museo del Prado, Španělsko.

„Od lůna mé paní držte se dál, šoustevnická chásko proklatá,
jinak vás o mužnost připraví její ostrá vagina dentata,
je mnohem drsnější a spolehlivější, než ruka kata!“

„Přivinout k sobě ženu,
u níž srdce okřeje,
je jak skákat do plamenů;
žár i zdálky ohřeje.“

„Má žena je zrzka, má tizianovou hřívu,
proto zhubí, kromě mě, každého muže,
zdrtí ho podobně jak Marsya z Kroměříže,
a ještě ho, chudáka, stáhne zaživa z kůže…
Možná mu, šťastlivci, bude odklad dán,
přistane-li jí v kabinetu Tizian či pravý perzián.“

„Případnému násilníku řeknu ‚Ciao‘,
dopadneš jak hermovka na Ponte Fabricio:
Tvoje v Tibeře plovoucí pohlaví
už jen s rybami svou potenci, oslaví.‘“

Římský anonym, *Hermovka*, 1. století př. n. l., mramor.

Skulptura je umístěna na mostu Ponte Fabricio vedoucímu na Tiberský ostrov (zvaný také Aeskulapův ostrov, Ostrov svatého Bartoloměje nebo Ostrov mezi dvěma mosty) nacházející se na řece Tibeře v centru Říma. Na hranatém sloupu míval Hermés dříve parádní penis (inu Bůh štěstí a plodnosti). Návštěvníci tohoto místa, zvláště ženy, ho z magických důvodů různě osahávali nebo hladili až ho docela vyhladili. Možná se však stal obětí pruderie, byl odlomen, zazděn nebo vhozen do Tibery, kde zvyšuje plodnost vodních živočichů, zvláště ryb. „Pruderní“ hypotézu lze nejspíš spojit s činorodostí svatého Egvína (zemřel 717), biskupa v anglickém Worcesteru. Egvín usiloval o důslednou obnovu křesťanských zásad v oblasti manželství i klerikálního celibátu a panenství a panictví považoval za nejvyšší ctnost. Podle legendy byl prý spravedlivý, ale jeho přísnost někdy vzbuzovala nevoli a došlo i ke stížnostem u jeho církevních nadřízených. Odcestoval proto do Říma, aby „svůj případ“ předložil papeži Konstantinovi a byl očištěn z obvinění. Na cestu se vydal v řetězech se zámkem, od kterého vhodil klíč do řeky Avon. V Římě se pak modlil u hrobů apoštolů; tou dobou byla pro něj připravována ryba z Tibery, v jejichž útrobách byl objeven klíč, který ho osvobodil z pout. Papež zrušil Egvínovo obvinění a postavil se na jeho stranu.

„Vy, muži nevěrníci, vizte:
Post coitum homo triste,
im Bett sowie an der Küste.“

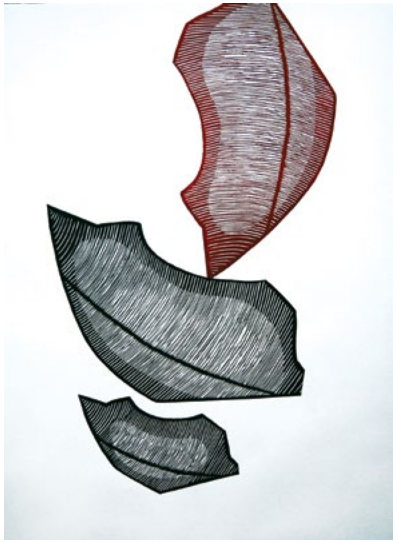
„Ex definitione jsou cizoložníci
jedinci občas dlící v cizím loži nebo ložnici,
kde bohabojnou choť sníží na bezcennou souložnici.
Komu chtíč velí cizoložství páchat, nerespektuje definici,
zřídí si cizoložné lože i pod širým nebem, jemuž vystavuje holou zadnici.
Na to z nebeské báně Nejvyšší s nelibostí zhlíží,
nechť každého spraží hromoklínem, kdo se s manželčiným klínem sblíží.

Jules-Arsène Garnier, *Utrpení cizoložníků*, 1876, olej, plátno, 95,9 × 176,5 cm.

„Pro ženskou krásu mnozí muži zahynuli,
někteří zkrachovali a pak se pominuli:
Propter speciem mulieris multi perierunt,
a to nemusela mít dotyčná hrad ani grunt.“

„Průnik těles – v geometrii dobře známý pojem,
ryze lidsky vyvolá však zcela jiný dojem.
Pronikne-li orgán muže vstřícným klínem ženy,
bývá reprodukční proces úspěšně zahájený…“

Alice Kopečková, *Průnik*, 2021, linoryt, 70 × 50 cm.

„U ženské krásy bývá někdy rozumu chudo,
navíc „Fallax gratia et vana est pulchritudo“.
Však většina mužů bývává zpozdilá a slepá,
očarovat je dokáže kdejaká děva lepá.“

„Kdysi v Knóssu ‚Malé Pařížanky‘, stejně jako za kruciát v Paříži,
rafinované ženy obluzeným mužům cesty jak v labyrintu zkříží,
zapomenou na ukřižovaného Krista i na kříž na svém pancíři.“

Středověký anonym, *Godefroy z Bouillonu vede armádu na první křížové výpravě (1096–1099)*, mezi 1275–1300, miniatura, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* (MS Fr. 9084), Bibliothèque nationale de France, Paříž, Francie.

Symbol kříže byl za kruciát užíván na výzbroji i výstroji křesťanských bojovníků.

„Po úspěších na poli válečném i diplomatickém
začal se Rudovous vytahovat jako kšandy,
doplatil na to ve víru řeky Kalykandy.“

Jiří Neuwirt, *Fridrich I. Barbarossa u turecké řeky Kalykandy*, 2021, počítačová grafika, papír, 59 × 42 cm.

„Jaké bylo překvapení vetřelce,
když zjistil, že fíkový list manželce
tvoří sám velmi starostlivý manžel,
jenž kvůli tomu na kruciátu neodjel,
navíc zaujal polohu ukřižovaného Krista;
zůstal, jak přikován, nebyl s to pohnout se z místa,
zlosyna chopili se přivolaní služebníci hradního pána,
udělali z něj kastráta, možno mít za jisté, že nedožil rána.“

Jiří Neuwirt, *On sám jí fíkovým listem*, 2016, linoryt, 29 × 21 cm.

„Německý účastník dětské křížové výpravy se před svou poutí
pokouší svést krásnou mladou ženu, jeho pokus se však zhroutí.
Ta je totiž zvyklá na francouzské amanty, nápadník proto marně nyje,
ležící pařížská kurtizána je pro něj nedostupnější než Manetova Olympie.“

Michal Halva, *Ležící dívka a netrpělivý nápadník*, 2019, kombinovaná technika, karton, 21 × 30 cm.

Není třeba zdůrazňovat, že tomuto Halvovu obrazu předchází dlouhá výtvarná tradice. Motiv nahé ženy, doprovázené jednou či více postavami, se v evropském umění od počátku 16. století stále vrací. Ležící dívka je tak v úzkém vztahu k Tizianově Urbinské Venuši (1534) a také k Ingresově Odalisce s otrokem (1842). Srovnáme-li však Halvu s Ingresem, jaký je to psychologický protiklad! Ingresova Odaliska ztělesňuje naprostou podřízenost. Očekává muže, jemuž bude patřit, a každý rys jejího postoje naznačuje, že ho neodmítne, ať je to kdokoli. Její tělo jí nepatří, její obličej je anonymní – „překrásná prázdnota“. Žádná z těchto výpovědí se však nedá přenést na Halvovu „Ležící dívku“. Tato mladá žena je soustředěná, umí se ovládat a hledí vstříc způsobem, který signalizuje, že se žádnému muži nepodrobí. Otřesený nápadník, nemužně se uchylující k pláči, je toho důkazem. Zdá se, že Halvův názor na sexualitu se zásadně odlišuje od pojetí jeho předchůdců i současníků: zaručený pramen říká, že měl-li rád ženy, pak nejen jako milenky, ale i jako přítel. K tomu je potřeba dodat, že jeho dívka je portrétem tak naprosto jasně jako Goyova Nahá Maja (mezi 1797–1800). Obličej a tělo jsou plně vypracované. Divák se tak nachází ve společnosti osobnosti, která je nahá, ale která si v této situaci patrně spíše libuje. Halva byl tedy roku 2019 schopen daleko civilizovanějšího a dokonalejšího vyjádření sexuality než mistři před ním.

Kromě varovných a výhružných formulí hrozících tresty a zatracením objevují se na averzu fíkových listů i výzvy apelující na etiku potenciálních cizoložníků a slibující odměny. Při potlačení sexuálního chtíče budou trvale zahrnováni zvýšenou potencí při bohulibých aktivitách v oblasti filozofie, vědy nebo umění:

„I když ještě naplno ‚může‘,
sexuální sublimace
zdobí moudrého muže,
tato kreativní transmutace všechno zmůže.“

2.2. Reverz Fíkových listů (příklady)

Olbram Zoubek, Eva, had a *Adam*, 2005, olovo, zlaceno, výška 45,5 cm.

„Od paleolitu tajemstvím obestřené a (ne)dostupné ženské klíny
tehdejším lovcům prý mnohdy zpřístupnily pěstní klíny.

Vytlouci klín klínem? Nesmysl!
Vždyť vklínit se ženám do klína,
uměl a umí snad skoro každý muž, nejenom paleolitický ‚hrdina'."

„Sublata lucerna omnes mulieres aequales sunt.
Věru, pravdy grunt.
O mužích to ale plně neplatí, i když jsou potmě taky stejní.
Rozdíl tu totiž je: nevěrní bílí i černí jsou ve dne i v noci na loži čilejší
než ti věrní."

„S veselou písní opouštím Tvůj dům a dvůr,
ve veškeré úctě Tvůj trubadúr."

„Před dobrodružstvím v posteli
trávím s Tvou žínkou čas vonnou koupelí…

Dáváme si pak sklenku opojného vína i kuřátko
a k tomu sedmkrát v týdnu pomiluji to ochotné poupátko…

Užíváme si po libosti všech Sedmi hlavních hříchů
a eliminujeme Řehořovu kardinální zapšklost, závist a pýchu."

Středověký anonym, *Smilstvo*, 3. čtvrtina 15. století, detail iluminace, pergamen, *Facta et Dicta Memorabilia (Le livre de Valerius Maximus)*, Royal 17 F IV, f. 297, The British Library, Londýn, Anglie.

Dva nahé páry ilustrují smilstvo (latinsky luxuria), jeden ze Sedmi hlavních hříchů. Autorství iluminace bývá někdy připisováno neznámému tvůrci označovanému jako Mistr z Amiensu nebo Mistr Rambures aj. (činný 1454–1475); rukopis vznikl v severní Francii (Amiens nebo Hesdin).

„Bránila se sice jako lvice,
když jsem ji přepadl a zhanobil její klín,
a jako kdysi ctnostná a nevinná Lukrécie,
probodla se, v Hádově říši už je jen stín."

„Pomluvila mne, snad k sebevraždě mne chce dohnat.
S turnajovým kopím se to mé prý nedá srovnat!"

„Na loži naší lásky leží,
těsně mě objímá – cítím její údy svěží
a dobře už vím, že její rozkošný klín je mým,
za úsvitu, jak prapor Tvého domu, spatřit smím."

„Z Tvého domu
odcházím uspokojen domů."

Lucas Cranach starší, *Adam a Eva v ráji*, 1533,
olej, buková deska, 50,5 × 35,7 cm, Gemäldegalerie, Berlín, Německo.

„Panny se obvykle v loži příliš stydí,
ale zkušené ženy tu příležitost radostně vidí.
A co když žena ovdoví a zůstane bez muže?
Bez muže klidně, ale bez sexu zůstat nemůže…“

Středorýnský mistr, *Žně*, 13. století, iluminace, pergamen, *Speculum Virginum*
(Zrcadlo Panen), 33,8 × 24,4 cm, Rheinisches Landesmuseum, Bonn, Německo.

Iluminace *Žně* zachycuje „tři podmínky ženy“: analogicky k třicetinásobné, šedesátinásobné a stonásobné úrodě je symbolicky zobrazena mravnost stavu manželského (dole), vdovského (uprostřed) a panenského (nahoře).

„Ta Tvoje hysterka dovede pěkně nervy pocuchat,
jeden pak přemýšlí, jak se urychleně pakovat…
Musí být vždy středem pozornosti,
její hlas je jednou plný medu, jindy zase zlosti.
Dovede udělat třeba příšernou scénu,
pak náhle obrátí a pochlebuje mému jménu…
Kdo ale tyhle neustálé zvraty a nálady má vydržet?
Je třeba včas odejít a nehledě na výčitky, soucit v sobě zadržet.“

„Tvoje paní byla hodná,
vypila mě až do dna,
jak poslední doušek pěkného vína,
radostně malátný spočívám uprostřed jejího klína.“

„Korzet, bezpočet knoflíčků, závlaček a háčků – kostice z velrybích kostí,
propadal jsem defétismu – její úchvatný corpus mě asi nepohostí,
ale nevzdal jsem to, což bylo pro oba štěstí!“

„Nedělala s tím žádné ciráty
a ještě jsem dostal čtyři dukáty.
Za smilstvo – ještě gáže…
Jsem zkrátka šťastné páže!“

Marta Tabery, *Strážce*, 2021, kombinovaná technika, papír, 43 × 33 cm.

„Tato paní už není vzorem cnosti,
po tři noci jsem u ní skládal své kosti.“

„Noc, láska a víno jsou k nestřídmosti skvělí rádci,
nad ránem či příští den mohou se z nich stát zrádci.
Takhle Ovidia zkomolit, tys nebyl dobrý student –
‚Nox et amor vinumque nihil moderabile suadent…‘“

„Pane, má zpráva Tě uklidní:
I bez sexu je život validní,
bez sexu žijí i lidé solidní.
Bez sexu lze totiž lehce být,
bez sexu jde tak snadno žít.
Život jde dál…
Tvůj Asexuál.“

„Pane, jste k ženě ukrutný:
Bez sexu je život smutný,
bez sexu toť úděl rmutný.
Bez sexu totiž nelze být,
bez sexu nelze vůbec žít.
Takhle to nemůže jít dál…
Tvůj Sexuál.“

Jaroslav Svoboda, *Komu se zelení…*, 2021, tavené sklo, 28 × 24 × 12 cm.

„Ona mne vlastně svedla,
když sukni až nad kolena zvedla.“

„Finem qui quaeris amoris,
res age, tutus eris!
Ovidie, to jsou, věru, hloupé rady!
Kašlu na práci, baví mě ‚dobývat‘ křižáky opuštěné hrady.“

„Po Tvém odjezdu jen slabou hodinku zůstala sama,
uchvátila mě svýma vnadama jako v ráji Eva Adama.“

„Po chvíli obcování ocitl jsem se v krvavém prameni,
bylo to u vdané ženy sice překvapivé znamení,
ale nestrachuji se, mám za sebou mnoho takových zápolení,
směle pokračuji v započatém díle – zasvěcení je velké umění,
nepochybuji, že to i tahle křižácká ženuška náležitě ocení…“

Jiří Neuwirt, *Iniciace čili Zasvěcení*, 2021, serigrafie 84 × 59 cm.

„Milovat se chtěla,
ale vůbec nevěděla,
že jsem voyeur a fetišista,
duše čistá, sexem nepopsaný list,
‚jen‘ jsem si vzal do sbírky Tvůj fíkový list,
tímto aktem jsem si stoprocentně jist…“

„Dobýval jsem Tvoji ženu krok po kroku…
Intelektuální řeči a pak – od kolínka šup až k rozkroku…“

Tizian, *Pád člověka*, ca 1550, olej, plátno, 240 × 186 cm, Museo del Prado, Madrid, Španělsko.

„Po cestě ti budu sypat kvítí,
pouze pro tebe žít, slibuji ti,
budu líbat tvých šatů lem,
stanu se tvým milencem!
Až po vášnivé noci poznala,
že si s Beranem zadala…
Bez uzardění přiznávám:
Slíbí hory doly, budou prý sloužit do roztrhání těla,
dokonce obětují i zlaté rouno stažené z vlastního těla!
Nevěřte jim, jedná se o kolosální sobce,
vždyť jsou narození ve znamení Skopce.“

„Zakázané ovoce nejvíce chutná,
ani milostná předehra nebyla nutná.“

„Podle Indů zrozence pod vlivem Marsu stíhá Mangala dóša*, ‚marsovská vada‘,*
jeho protějšek zrozený v jiném znamení čeká jen věčný svár a váda.
Marsem postižený mángalik *však zbaví se postižení,*
pokud ve fiktivním sňatku se stromem, zvířetem či bezduchou věcí se ožení.
Při následném sňatku je mángalik *tak trochu bigamistou,*
leč bezpečnou budoucnost se svým vyvoleným/svou vyvolenou má zcela jistou.

Ani po složitých analýzách, do nichž byl zapojen též indolog světového jména PhDr. Jan Filipský, nelze rozhodnout, zda toto sdělení zapsala pro příští pokolení zhrzená žena, jež podlehla nepochybnému šarmu Skopce, v němž teprve následně vytušila sobce, anebo se jejím utěšitelem stal indický milec, který vše (včetně jí samé) svedl na „marťanskou vadu“. I když vlastně o „sňatku“ lze hovořit opět jen v indickém smyslu „gandharvovského sňatku“, kdy se milenci „pojmou“ bez souhlasu kohokoli a při jediném obřadu – vzájemném splynutí. Vodítko nakonec přinesla multidisciplinární spolupráce manuskriptologů, předních (zejména brněnských) antropologů, religionistů a sanskrtistů, jimž se podařilo vyluštit následující evidentně maskulinními tahy vyrytý text.

„Než vrátí se na ohanbí Tvé choti fíková bederní rouška,
stůjž na ní (jako můj velepyj) tato blahověstná douška:

Dokud nám neochabnou síly, hodláme si s Tvou paní v Knize slastí číst,
na jejich výčet zdaleka nepostačí jediný fíkový list.
Proto jsem zajistil hojný zdroj olistění,
smokvoň za domem pojal jsem při klamném oženění;
můžeš si být namouvěru jistý,

Maarten van Heemskerck, *Adam a Eva*, kolem 1550, olej, dřevěná deska, 177 × 50 cm, Musée des Beaux-Arts de Strasbourg, Štrasburk, Francie.

až očesáme a popíšeme všechny její listy,
tentam bude stinný fíkovník,
stejně jako navždy přelétavý indický milovník
ve znamení Méša (Aries) Marsem poškozený
Mángalik.“

„I žádostivost by měla mít své meze.
Pustila k sobě i mne, zpovědníka, kněze!!“

„Jako supermilenec z každé pozice
neomylně mířím do superpozice…
Od Tvé ženy, pane, dostalo se mi ovací:
‚Netušila jsem, že existují mužové tací‘.“

„‚Besser im Sumpf übernachten,
als über Nacht versumpfen‘ –
povzdech je výsledkem milostného snažení:
německého velitele při křížovém tažení.

Když totiž změkne,
není to pro ženu, natož pro muže,
ani trochu pěkné,
protože pak už vůbec nemůže.“
„Její lůno
bylo pečlivě naplněno!“

„Ticho –
zpěv cikád
proniká do skály

Tou cestou nikdo
se neubírá sám jdu
v podzimní večer do Tvého hradu

Pak políbení jako zahájení
pílící k extatickému vyvrcholení
v jejím okvětí obsypáni květy mandloní

Příště zas jako Buddha pod smokvoní
dospějeme poznovu k prozření –
nad lásku není…

Odcházím do staré tůně
osvěžit svoje smysly
srdce láskou stůně“

Objev těchto veršů vyvolal v badatelském týmu, zvláště u literárních historiků, velké pozdvižení: vždyť jejich autor sype hluboká haiku bašóovské ražby jako z rukávu! Haiku je přece originální japonská básnická forma, která vznikla až v 16. století. Bude zřejmě nutno přepsat literární historii!

„Svodům křižáckého erotomana neodolá panna ani žena vdaná,
i kdyby její klín byl z té nejodolnější vysočinské žuly od Mrákotína,
zvláště, když je jeho výkonnost sexy prstenem s jaspisem stimulována.“

Miroslav Štěpánek, *Prsten křižáckého erotomana aneb uchvátí-li tě, podlehneš!*, 2021, nerez, měď, jaspis (prsten), travertin / žula (soklík), 2,1 × 2,2 × 2,3 cm.

Mistr MŠ, jehož znalosti v oboru mineralogie a petrologie by obstály i při habilitačním řízení na kterékoli věhlasné přírodovědecké fakultě, užil při tvorbě svého zásadního díla z velké množiny možností jaspis – zřejmě kvůli jeho hluboké historii a blahověstné symbolice. Jaspis totiž sloužil k výrobě kamenné štípané industrie již ve starší době kamenné (například v Čechách se užíval jaspis z oblasti Kozákova ve středním paleolitu i v mladších pravěkých obdobích). Z hlediska symboliky dává jeho nositeli štěstí, zdraví, krásu, vyrovnanost a nezávislost; v případě mužského šperku pronikavě zvyšuje dominanci a potenci, zvláště pak u mužů zrozených ve znamení Kozoroha a Berana.

„Tvá paní vznešená
ke slastem nesená.“

„Ta dáma mi nabídla i jiné otvory!!
Radši dál od takové perverzní potvory.
Ars amandi může být sice pestrá,
ale pedikace se přísně trestá!
Sodomie a pedikace i jejich různé aplikace
zasluhují ty nejpřísnější perzekuce.“

„Vzdorovala jen trošinku,
vzápětí sama si vykasala sukýnku.“

Hendrik Goltzius, *Pád do hříchu*, 1616, olej, plátno, 104,5 × 138,4 cm,
The National Gallery of Art, Washington, D.C., USA

„Mé povolání katolického kněze klade určité meze:
Když poruším celibát, musím se celý život kát,
dokonce i v noci, když jdu s Tvojí ženou spát.
Dojde-li k početí a přijdou na svět děti,
se slzou v oku budu sledovat, jak ten čas letí –
od křtu do biřmování,
mezitím svaté přijímání
a nástup do semináře,
po vysvěcení budu mít aspoň kol sebe známé tváře.

Biskup v tajnosti vše posvětí,
neb sám hřeší a občas mívá dětí jak smetí…

Oba nalezneme alibi v duchovním panictví,
vždyť jen církev má nárok na naše dědictví.“

„Byla s ní úžasná zábava,
po tři dny mě hostila její pícka řeřavá.“

Peter Paul Rubens, *Pád člověka*, mezi 1628 a 1629,
olej, plátno, 238 × 184,5 cm, Museo del Prado, Španělsko.

„Tvá milovaná žena
v posteli byla zprvu prkenná,
dal jsem jí pár lekcí,
byla to dřina, ale nic za to nechci.“

„Mám jisté vlohy –
nasazovat manželům parohy.“

„Kvetoucí věk nemá zapotřebí lhát,
svěží těla se nemusí v roucha odívat.
K radovánkám je dost révy k pití,
vždyť ontologie zná různé způsoby bytí,
to všechno dáno mi Tvojí ženou užíti.“

„Po souložení spokojené poležení,
jaký to rozdíl proti vojenskému ležení!“

„Remedia amoris!
Vůbec netušila, k čemu je clitoris!!
Tajemství rozkoše jsem si nenechal pro sebe
a jeho majitelku jazykem či prsty občas vystřelím až do nebe.“

„Když slunce zapadlo, když bylo z nebes pryč,
úkryt byl nalezen a ztracen klíč.“

„Jak bláhové!, ukrýt její ‚fík‘ pod fíkový list,
to nejkrásnější z míst,
dužnaté, medově šťavnaté,
pro mého ptáčka jedno z hnízd.“
„Své dlouhé copy k zemi spustila:
Vznešený rytíři, teď rychle do díla.“
„Dravým objímáním její prs už umdlívá,
vichrem vášně prudké z boku klouže šat,
tělo trne: ‚Ne, ne, ne tak, ne, ne, nech,‘
šeptá jenom slabě její zprahlý dech…
Pak říká slova vášnivá, můj úd do ní vplývá.“

„Můj meč, se do její pochvy stáh’
a pancíř noci stal se hadrem o tisíci záplatách…“

„Jen nechte mě s tou pěknou ženou
ochutnat samotu, na zádech rozloženou,
a vstaňte, spáči znaveně na lůžku ležící,
a ptejte se, jak tráví noc dva bdící zvrhlíci.“

„Zrovna si Ovidiovo Ars amatoria četla,
v tuto noc ho ale nedočetla.“

„Byli jsme pilní, v lásce agilní,
v poloze 69, a tergo i klasice misijní.“

Jiří Neuwirt, *Analýza Evy*, 2021, kolorovaná kresba, papír, 24 × 18 cm.

„Po Tvé paní svedla mě i komorná.
Věř, byla to práce úmorná.“

„Musel jsem jí to devadesátkrát udělat
a moh’ jsem přitom i svou výzbroj potrhat!“

„Krásná je Tvoje žena,
nahá a mým očím vystavená.“

„Ke všem opuštěným ženám chci být fér,
pílím proto za další, Tvůj Ahasver.“

„Viděl jsem od ní odcházet Věčného Žida…
Z mé strany to prý pak byla bída!?“

„Šeptla mi, že se i dole holí,
byla to pak řež jak na Moravském poli.“

„S úžasem jsem klín její zřel,
touhy plamen se rozhořel.
Zříc mě, skryla rukama jej,
přes ruce však překypěl.
Pak jsem na něm pobýt směl!“

James Tissot, *Boží kletba*, 1896/1902, kvaš, karton, 18,5 × 26,3 cm,
The Jewish Museum, New York, USA.

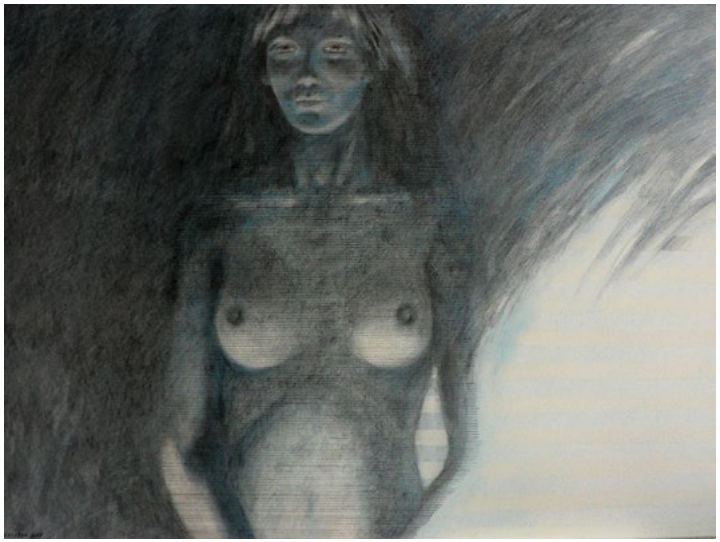
„Trávíme noc v příjemném rozechvění
a rozejdeme se, když na den noc se mění.
Po té noci chci být s ní a stále jí sloužit.
Neustanu, věčně po ní budu toužit.“

„Pařížští měšťané
mají prý ženy ctí kované.
Jenže když muži nejsou doma,
paní zkusí vše, co v kalhotách jiný má.“

„Paní, byla jste divoká a skvělá.
A teď mi držte pěstě.
Až vyprášíme kožich Saladinovi,
stavím se tu zas na zpáteční cestě!“

„Už římský filozof Seneca v 1. století varoval: transparentní hedvábí
zdůrazňuje půvaby a erotickou přitažlivost ženy,
svůdně rýsuje ladné křivky, mužský chtíč svou hebkostí přivábí.“

„Co je to za ženu, když se nebrání,
snad jen lehká holka na hraní?
Vždyť je manželkou polního maršála!
Je to chcípák v brnění,‘
pohrdlivě při tom dodala.“
„Jsem rozverný svůdce, do dáli odkopávám přízemní manýry a uměřený flirt,
bez dlouhých cavyků stiskám význačný erogenní bod ženy,
o malou chvilku později budu do ní zanořený.“

Jiří Eliška, *Eva a spodní světlo*, 1984, kresba na akvarelovém kartonu, 70 x 90 cm.

„Tvrdý turnajový trénink se mi hodil.
Přes patero spodniček jsem se tam probil!“

„Odmítnout mne, to nemá obdoby!
Prý se, liška frigidní, bála pohlavní choroby!
Eroticky vyhladovělý po dlouhodobém arestu,
jsem dosáhl cíle až na základě felčarského atestu.“

„Zbyly po mně jen lehké stopy.
Vítr je v záplavách deště topí.“

„Aetas senilis mala merx – Stáří je špatné zboží…
Rezignoval jsem před průnikem: děj se vůle boží.“

„Společné chvíle za námi,
děj noci byl tak krátký.
Nemilosrdným svítáním
vracím se domů zpátky.“

„Včera sem Tvýmu kocórovi hrobku vykropil.
Dófám, že sem jí tým šukem svišťa uvařil.“

Jedná se zřejmě o křižáka z hlavního moravského města Brna (patrně člena družiny Přemyslovce Děpolta II. za třetí křížové výpravy), který si ve Francii před odplutím do Svaté země užíval s opuštěnou francouzskou šlechtičnou. Vzkaz zanechal v hantecu: *„Včera jsem Tvou ženu pomiloval bez ochrany. Doufám, že jsem jí tou souloží udělal dítě.“* Zanechal zde tedy svůj genofond, jehož výhonky jsou například dramatik světového významu **Molière** (1622–1673); maršál a velkoadmirál, vévoda bergský a král neapolský Joachim **Murat** (1767–1815), přezdívaný „sekáč Murat“, v letech 1805–1813 velitel jízdy všech Napoleonových tažení a vyhlášený milovník; slavný herec, básník a výtvarník Jean **Marais** (1913–1998) a současný francouzský prezident Emmanuel **Macron** (narozen 1977) – konotace na Moravu v jejich jménech jsou výmluvné.

Michal Halva, *Žebro Adamovo aneb pravda o venuši z Předmostí*, 2021, kombinovaná technika, sololit, autorský rám, 50 × 76 cm.

MH se inspiroval rytinou ženy v mamutím klu (mladý paleolit, kolem roku 30 000 př. n. l., výška rytiny 10,2 cm, Předmostí u Přerova). Rytina ženské postavy je stylizována převážně geometrickými obrazci (tento způsob ztvárnění ženské postavy patří v paleolitickém umění k výjimečným a jako by předznamenává některé proudy moderního umění 20. a 21. století) – trojúhelník vyjadřuje hlavu, ovoidy nebo kružnice ostatní části těla. Celý předmět, který je vrcholkem mamutího klu, bývá interpretován i jako mužský falus. Z tohoto hlediska by mohl být metaforou vyjadřující sexuální polaritu ženského a mužského principu jako zdroje vzniku a uchování života.

Výklad umělcův: „JM uvádí pouze polovinu inspirace, byť se jedná o lepší polovinu lidstva/lidství. Tou druhou je líčení zaznamenané v knize *Genesis* (Gn 2, 4a–25), takže mohli být zobrazeni oba aktéři ‚stvoření': Adam, vyčerpán a odpočívající po náročné operaci, kdy mu bylo Hospodinem chirurgicky vyňato žebro (viz zřetelnou jizvu na pravém Adamově boku a obraz samotného žebra, na které si Bůh ‚naskicoval' objekt, který se chystá vyřezat). Souvislost Hospodina s paleolitickým artefaktem ukazuje, že svět a člověk byli stvořeni mnohem dříve, než se traduje – o takřka pětadvacet tisíc let!"

„Abych ji získal, nasadil jsem literární páku.
Šeptal jsem jí do ouška o ptáku Ohniváku…"

„S cílem nadosah oděl jsem se do kajícnického hávu.
Nezhřešil a vše uvedl do původního stavu."

Následující přípisky
ukazují, že v Evropě se činili muslimové vždycky,
a pokaždé evropské milostnice pojímali jako své hurisky,
činili se zvečera, v noci i nad ránem
dobývajíce Evropu „postelovým džihádem":

„Křižácký pse, s pomocí Alláha,
Allahu akbar!, udělal jsem Ti právě Abdulláha!"

„Tvá choť chtíčem předčí dav hurisek v Alláhově ráji,
co prý si po dokonaném styku panenství uchovají.
Pokud snad náhodou voplégr vzejde z našich objetí,
můžeš dogmaticky slavit další neposkvrněné početí."

Dana Marková, *Klíč k necudnosti*, 2021, kolorovaná keramika, 38,5 × 19 × 3,2 cm.

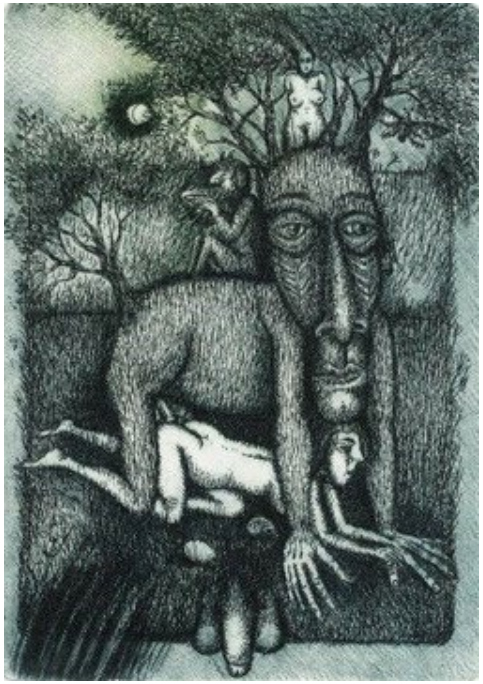
„Nebeské milostnice v muslimském Ráji
podle Písma lákavé vaginy mají.
Pod fíkovým listem Tvá paní skrývá tak pěknou,
že v ní penisy Vyvolených nikdy nezměknou."

„Marihuanou a hašišem obluzena
ve všem po vůli byla mi Tvoje žena,
vrátíš-li se, ve dveřích uvítá Tě můj syn,
načež Ti srazím hlavu, tak jedná pravý Asasin."

K jednomu z objevených fíkových listů byl přilepen list palmyrové palmy obdélného tvaru, zjevně jihoasijské provenience, na němž anonymní frejíř (patrně indický muslimský konvertita, který se vydal na „postelový džihád" do Evropy) zřejmě znalý *Poučení o rozkoši* mudrce Vátsjájany (Kámasútry) rydlem zaznamenal následující vzkaz:

„Díky divé náruživosti tvé paní, dopřáli jsme si nevídaného obcování:
od tygřího šounění, přes sloní hmoždění, prasečí šukání, oslí pojímání
po koňské obskákání."

„Za křížových výprav se do východního Středomoří též evropské ženy vydaly,
aby, jako kdysi Európé boha bohů Dia, svoje muže obšťastňovaly,
zvláště po západu slunce, o půlnoci, zde pravé orgie nastaly,
mnohé ale svým manželům, jak patrno z kresby, doma parohy nasazovaly."

Jiří Neuwirt, *Půlnoc ve Středomoří za křížových výprav*, 2021, lept, 12 × 9 cm.

„Arabští kronikáři s údivem sdělují,
že ze všech křižáků Češi nejlíp milují,
jde o mínění drtivé většiny muslimských žen,
i vyhlášení francouzští milovníci po nich paběrkují jen.“

Tyto zprávy se váží k III. křížové výpravě (1189–1192), které se zúčastnila početná česká družina pod vedením mladého Přemyslovce Děpolta II. (před 1167–1190); zčásti byla tvořena „lotrasy“ propuštěnými pro kruciátu z českých žalářů.

„Rytíři za kruciáty museli nemilosrdně bojovat,
mnozí se z výpravy vraceli se zmrzačenými pudy,
nebyli už schopni se početí potomků věnovat,
možná uvítali, že za ně jiní užili své pohlavní údy.“

„Co ještě říci?
Veni, vidi, vici.“

2.3. Podvržené Fíkové listy (příklady)

Jiří Hiršl, *QR kód ženského klína*, 2021, kresba, papír, 30 × 20 cm.

Mezi 156 fíkovými listy jeruzalémského muzea bylo pomocí vnitřní (vyšší) kritiky písemných pramenů a historických analýz odhaleno 25 padělků (podvrhů či falz). Za falzifikát považujeme písemnost či jiné dílo, které je vydávané za pravé, i když se jedná o práci falšovanou. V diplomatice se rozeznávají falza, která jsou svým vznikem i obsahem padělky (listiny podvržené), dále falza s pravdivým obsahem, jejichž písemný záznam byl pořízen v jiné době, než do které se hlásí (diplomatická nebo stará falza). Kancelářská falza bývají vyhotovena podle všech pravidel kanceláře, ale bez vědomí a proti vůli vydavatele (listiny vylouzené). Všechny zkoumané „fíkové falzifikáty“ patří do první kategorie; pro ilustraci jedenáct z nich:

„Vezmu to zkrátka:
Kalhotky šly dolů, otevřela se vrátka.“

V době křížových výprav kalhotky neexistovaly, první se objevily až v 16. století.

„Za pomoci kleští jsem do ní nakonec vnik!
Rytíř JP (původní profesí zámečník).“

Autor tohoto plagiátu zřejmě uvěřil legendě o existenci pásu cudnosti a holedbá se svou zámečnickou praxí, která mu jej umožnila zdolat i bez klíče.

„Ó, sadistické milování s Tvojí ženou mělo spád!,
některá čísla by nám záviděl i markýz de Sade!!“

Markýz de Sade žil v letech 1740–1814 – takže „na první pohled“ plagiát.

„Poté co jsem si z hlavy sňal paruku,
šla mi ochotně na ruku…
Protože mám rád vše hladké a holé,
musela i ona sundat paruku, však víte, tam dole.“

Používání paruk sice sahá hluboce do starověku, ale po pádu západořímské říše upadlo jejich užívání v evropské civilizaci v zapomnění. Nový rozkvět paruk nastal v Evropě až od 16. století, kdy se staly symbolem vyššího společenského postavení.

„Obtížný úkol – svést manželku rytíře Filipa Langa.
Zaskočila mne jakási titěrnost, říkala tomu ‚tanga'".

Tento plagiátor předvedl ubohou práci: 1. Filip Lang z Langenfelsu (asi 1560–1609) byl nejvyšším komořím u dvora císaře Rudolfa II.; kvůli svým pletichám a obohacování byl úřadu zbaven a popraven; 2. tanga sice patří k nejstarším typům oděvu, častým i v nativních kulturách, ale v evropském středověku neexistovaly. V moderní době se tanga objevila v sedmdesátých letech 20. století v Brazílii a záhy se rozšířila i do ostatních částí světa.

„Činem jsem odměnil krásu
jejího podvazkového pásu."

Podvazkový pás sloužící k udržení punčoch na ženských nožkách se rozšířil až v 19. a 20. století.

„Než se jí muž vrátí z křížové výpravy,
snad se z francouzské nemoci uzdraví.
Bude si hrmu třít místo slasti
rtuťovou mastí."

Podle nejpravděpodobnější, takzvané „kolumbovské teorie" syfilis byla endemickým onemocněním obyvatel amerického kontinentu a do Starého světa byla přinesena Kolumbovými námořníky až na přelomu 15. a 16. století. Souvisí tedy s výpravami, nikoli však křížovými, nýbrž objevnými. Použitím staročeského termínu hrma pro ženské ohanbí však plagiátor nepochybil.

„Právě když jsem její ‚pevnost' skoro dobyl,
zazvonil té náně v kapse mobil,
můj všudybyl se náhle scvrkl, jako by vůbec nebyl."

„Výkon" tohoto plagiátora snad netřeba komentovat.

„U Tvé paní ocitl jsem se jako sexuální debutant.
Můj úd se však nechce
účastnit erotické lekce.
Naštěstí mi podala Yohimbin – sexuální stimulant.
Ta tam byla někdejší impotence,
nastala ďábelská erekce, rozhostila se blažená omnipotence."

Yohimbin je moderní farmaceutický prostředek; tento „fíkový list" je tedy jasný podvrh.

„Bylo v ní těsno jako v tanku.
Není nad (zajetou) markytánku!"

Autora tohoto krátkého (vulgárního) vzkazu, zjevného plagiátu, se podařilo identifikovat. Je jím profesor historie na univerzitě v Tel Avivu dr. Aaron Tehli, tehdejší velitel bojového vozidla, po bouřlivé oslavě vítězství v Šestidenní válce 10. června 1967.

„Když jsem do ní vystřík',
jen Munch zaznamenal její výkřik!"

Váhal jsem, zda tento plagiát zařadit, je expresivně drsný, příčí se mému pohledu na ženu a milování, ale objektivní vědec nemůže před realitou zavřít oči ani na vteřinu. Zmíněný Munchův obraz Výkřik (1893) je symbolem úzkosti, psychického stresu, krize člověka v moderním světě.

Edvard Munch, *Výkřik*, 1893, olej, tempera a pastel, lepenka, 91 × 73,5 cm, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design (Národní muzeum umění, architektury a designu), Oslo, Norsko.

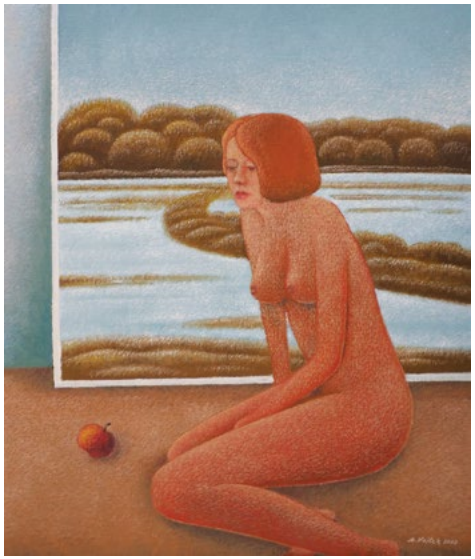
Tento fíkový list se z posuzovaného souboru naprosto vymyká. Jde sice o falzum, ale podané z emancipovaného ženského pohledu.

„Nežebrám, jak účastnice soudu Paridova,
vagina – to je má zbraň staronová!
Na mě nepůsobí sebestřednost Dürerova.
Jen odhadnout ten správný okamžik
a muž padá na kolena jak zralý fík!"

Albrecht Dürer, *Autoportrét s krajinou*, 1498, olej, dřevo, 52 × 40 cm, Museo del Prado, Madrid, Španělsko.

2.4. Pět fíkových listů psaných ženami

Antonín Vojtek, *Akt u obrazu*, 2008, olej, plátno, 65 × 55 cm.

Ve vybraných ukázkách je na averzu varování,
na reverzu vesměs popis znásilnění či milování.
Vzniká otázka, nastal případ, hodný zaznamenání,
kdy věrná paní proti násilníkovi svou čest ubrání?
Ano, čtyřikrát či pětkrát se to opravdu stalo.

„Bylo ještě šero, někdy brzy k ránu,
když cizí záletník hrubě překonával fíkovou ochranu;
naštěstí jsem měla po ruce noční vázu a tou dostal ránu.
Sotva vyvázl se životem, málem skonal v Pánu,
díky nadosmrti věrné rytířově choti Monique Ranou [ranu].“

„Ach, posud nezřím svého pána,
v mé srdce nepokoj zlý kles’.
Kéž mohla bych jej zříti, ó,
mé srdce cítilo by ples.

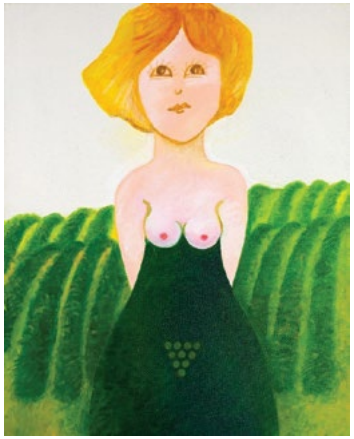
Vítr už ztich, prach voní,
květy vadnou.
Měla bych vstávat, ale nač?
Věci tu jsou – a on, on tady není.
Chci promluvit a spustím pláč.“

„Přináším ti své srdce na dlani,
mojí lásce nic nebrání.
Bez tebe jsem ztracená,
škoda jen, že nejsem Tvá žena.“

Pavel Tasovský, *Srdce na dlani*, 2019, nerezová ocel, růženín, 45 × 8 × 8 cm.

„Pokud není žena líná, zajistí si snadno úrodnost svého klína,
někdy postačí pár sklenek pěkného vína,
jindy ale musí užít na mužského sofistikovanou lest,
tak tomu od pradávna bylo a jest.“

Jiří Hiršl, *Vinorodá*, 2021, akryl, plátno, 100 × 80 cm.

„Nejhorší ze všech zel?
Nekňuba manžel!
Samo slovo to vnuká: žel.

Manžel ve významu muž,
to je jiná, to slovo samo o sobě vnuká už,
vstup do mě: tak se tuž!, už!!, už!!! jezuskote: UŽ!!!!

Ano, tys můj PRAVÝ MUŽ!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!“

2.5. Tři Fíkové listy s nepopsaným reverzem

Mistr Domácí knihy, *Milenci* (*Milenci z Gothy*), kolem 1480, kombinovaná technika, dřevo (lípa, topol), 118 × 82,5 cm, Herzogliches Museum Gotha, Gotha, Německo. Obraz představuje jeden z prvních dvojportrétů v rámci německé deskové malby. Mistr Domácí knihy, *Aristotelés* a *Phyllis*, ca 1485, suchá jehla, průměr 15,5 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, Nizozemsko.

Mistr Domácí knihy mistrovsky ukázal, jak dopadl jeden z nejvzdělanějších mužů starověku (Aristotelés), když se bezhlavě zamiloval (do hetéry Phyllis); ta si jej osedlala, jezdila na něm jako na vepři a poháněla jej bičíkem…

Jeden z dochovaných fíkových listů, který zůstal na reverzu čistý (*sic!*), patřil manželce Guillauma de Poitiers, který padl před branami Jeruzaléma. Někteří badatelé se domnívají, že níže uvedený sonet napsal své ženě těsně předtím, než na bojišti naposledy vydechl:

„Z dáli se ke mně nese zvěst o jejím ryzím duchu.
Je sama ctnost, má chválo, leť jí k sluchu.
Všechny, co jich je ve francouzské říši,
ze všech, co jsou, ona je ta nejkrásnější!“

Tomu předcházelo dojemné rozloučení manželů v Marseille, v nejstarším francouzském městě s největším přístavem celého Středomoří, odkud vyplouvaly koráby s „Kristovými bojovníky“ do Svaté země. Zachytil je neznámý autor, působící ve službách Guillauma de Poitiers:

„Guillaume z koně sesedá a k vozu pospíchá,
k ženě se naklání, šeptá jí do ucha:
‚Přísahám, že s vámi nechci se rozejít,
jen na čas domů teď musíte odejít!
Určitě brzy se z křížové výpravy navrátím,
nebesům přísahám, nikdy vás nezradím!‘
Žena mu odpoví, hladíc ho očima:
‚Váš cit mě, pane můj, hluboce dojímá.
Když vím, že chcete mi zachovat přízeň svou,
budu žít nadějí na brzkou shledanou.
Vy buďte, pane můj, jak skála v útesu,
já zase budu jak ta vlákna rákosu,
co sice měkká, však pevná jak nitě jsou,
a skála – tou živly tak snadno nepohnou!‘“

„Cor sapit, pulmo loquitur,
fel commovet iram,
splen ridere facit, cogit amare iecur.“
Co ty orgány dovedou, to tedy zírám.

Játra prý nutí k lásce, i vévodu Roberta II. Normandského prý zachránila, když mu žena na radu salernských lékařů jed z těla odstranila. Bohužel, vzápětí mu život hysterickou scénou ‚osladila‘.

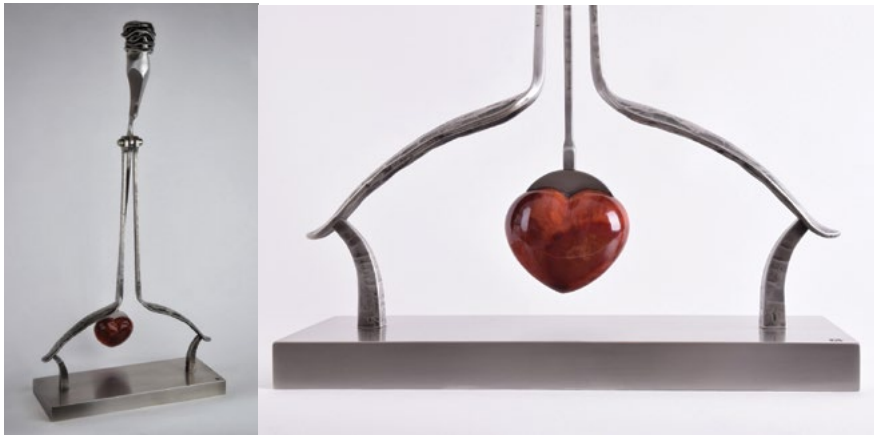
Vévoda už rozumí, co dramatik Plautus léta učí:
‚Amor et melle et felle est fecundissimus.‘
Je to pravda: Láska oplývá medem i žlučí.‘“

Středověký anonym, *Salernská lékařská škola*, kolem poloviny 15. století, miniatura z díla perského lékaře a filozofa Avicenny (980–1037) *Al-Kánún fi t-tibb* (Úplný soubor poznatků z lékařství), Università di Bologna (MS 2197), Bologna, Itálie.

Scéna zachycuje legendu o normandském vévodovi Robertovi II. Byl smrtelně zraněn šípem a zachráněn hrdinským činem své ženy, která mu vysála z rány otrávenou krev, jak přikázali salernští lékaři.

„Navždy spolu
zhmotněni v karneolu
v barvě srdečního svalu.“

Pavel Tasovský, *Moje srdce bije jenom pro Tebe*, 2019, nerezová ocel, karneol, 85 × 45 × 21 cm.

Zde zříme příklad úchvatné empatie, kdy se moderní umělec „přetělesnil/předuchovnil“ v duchu učení velkého hereckého pedagoga Konstantina Sergejeviče Stanislavského do rytíře 12. století, který se chystá na kruciátu a svou milovanou manželku ubezpečuje o své nehynoucí lásce darem tohoto mimořádného artefaktu, oplývajícího nehynoucí symbolikou. Takto bravurně by to ovšem nezvládl, kdyby nepřihlédl k svému harmonickému celoživotnímu vztahu k manželce Ludmile.

2.6. Jediný Fíkový list psaný na averzu i reverzu stejnou rukou

„Věřím, vlastně bezpečně vím, že zůstane mi věrná moje žena a jako Panna Maria zlatou aureolou bude ověnčena.“

Na reverzu bylo stejnou rukou později latinsky připsáno:

„Accidit.“ („Stalo se.“)

Poznámka:
Možná se nestalo. François Rabelais ve třetí knize *Tiers livre* (1546) své románové epopeje *Gargantua et Pantagruel* totiž zmiňuje onu francouzskou šlechtičnu a vysvětluje, proč na reverzu chyběl přípisek jejího milence. Šlo prý o analfabeta, tedy člověka neznalého psaní ani čtení, zato s orgánem, který by mohl soutěžit s gigantickým nástrojem obra Pantagruela. Tuto pasáž končí Rabelais pozoruhodným dvojverším: „Život je možná fraška, ale stojí za to jej žít, / jen nuda v něm nemá místa mít.“

Středověký anonym (autor pochází z okruhu Mistra vyšebrodského oltáře nebo jeho následovníka), *Kladská madona*, 1343–1344, tempera na desce z topolového dřeva, potažené plátnem, 186 × 95 cm, Gemäldegalerie Berlin, Berlín, Německo.

Monumentální obraz tvořil původně střední část křídlového oltáře pro klášter augustiniánů v Kladsku. Donátorem byl pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic (1297–1364), který je zobrazen v levém dolním rohu. Arnošt z Pardubic v Kladsku strávil mládí a v tamním farním kostele byl jako dítě údajně svědkem zjevení Panny Marie. Jako arcibiskup byl zakladatelem mariánského kultu v českých zemích. V kostele Nanebevzetí Panny Marie v Kladsku je pohřben.

Jaroslav Svoboda, *Však víš, byla to nejedna číš*, 2021,
ručně tvarované sklo, 17,5 × 9 × 9 cm.
V nožce je umně zakomponován padající fíkový list.

Alice Kopečková, *Žena a rytíř*, 2021, olej, plátno, 85 × 60 cm.

2.7. „Fíkové“ listy v krajinách bez fíkovníků

Fíkové listy cudnosti byly užívány ve fíkorodých zemích, jakými byly Francie, Itálie nebo Španělsko. Tomu odpovídá také provenience dochovaných „listů cudnosti“. V diskusích o plánování výzkumných etap užívali členové badatelského týmu také metody brainstormingu a synektiky. Leckdy pak dospěli do hájemství serendipity, tedy k nalezení problému, který původně ani nehledali. Tak byla například nastolena závažná otázka „jaké ochranné pomůcky či prostředky užívali křižáci v krajinách, kde fíkovníky tehdy nerostly“, například v Norsku nebo v českých zemích. Řešení se ujala sklářská výtvarnice a pedagožka MgA. Monika Vosyková. Rozhodla se testovat obecně přijímanou teorii o „Češích, kteří si tvořivě vědí rady za každé situace“. Po řadě myšlenkových experimentů i pokusů na vlastním těle dospěla k závěru, že čeští křižáci použili jakýkoli list (třeba i *Rubus idaeus* nebo *Armoracia rusticana*), který byl zrovna po ruce, i když asi vzhledem ke své menší velikosti neplnil svou funkci tak dokonale jako rozměrný list fíkový. Pro finální realizaci svého objektu zvolila v lehaném skle list křenu selského, který svou velikostí výrazně převyšuje lísteček maliníku. To však zdaleka nebyl jediný důvod její volby, neboť křen je v „dobrém i ve zlém“ svázán s řadou sexuálních a erotických konotací. Má totiž nejen blahodárné léčivé a afrodiziakální účinky, ale v hovorovém jazyce je slovo křen hanlivým označením naivního muže, trouby či podváděného manžela nebo milence. Tímto sofistikovaným vyjádřením vytvořila umělkyně nepřeberné množství inspirací jak pro autory přípisků na averzu, tak zejména na reverzu křenového listu.

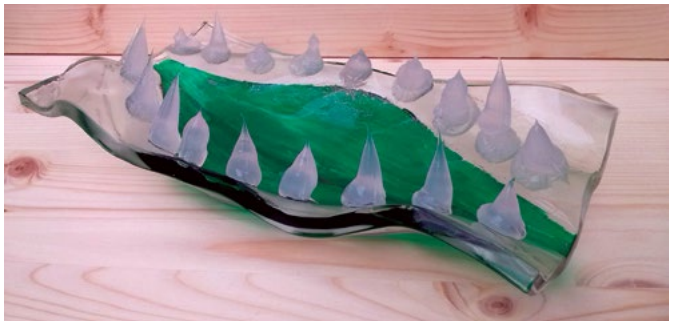
Křenové listy cudnosti se sice nedochovaly, ale není obtížné si představit, co na nich asi mohlo být napsáno – jeden příklad za všechny:

Averz

„Jen mnou může být zlehána moje žena milená,
nikdy nikým nebude svedená!“

Reverz

„Požil jsem křenu i ženšenu,
pomiloval Tvoji ženu,
z Tebe je křen,
přeju Ti Dobrý den!“

Monika Vosyková, *„Fíkový“ list křižáků v českých zemích*, 2021,
lehané sklo, 14 × 26 × 6 cm.

V případě užití lístku z malinového keře:

Averz

„Odvážíš-li se, byť jen pohledem, dotknout manželčina klínu,
slupnu Tě jako slon zralou malinu!“

Reverz

„Svým chobotem v jejím klínu řádil jsem celou noc jak slon v porcelánu,
teď, zbrocen potem, beru si zrovna horkou vanu.“

Na konci týdne „stráveném smilněním“ připsal autor reverzu ještě doušku:

„Po dobrodružství v posteli
s milenkou trávit čas vonnou koupelí…

Dávat si pak sklenku opojného vína i kuřátko
a k tomu sedmkrát v týdnu pomilovat ochotné poupátko…“

Středověký anonym, *Smilstvo*, 3. čtvrtina 15. století, detail iluminace, pergamen, *Facta et Dicta Memorabilia (Le livre de Valerius Maximus)*, Royal 17 F IV, f. 297, The British Library, Londýn, Anglie.

Dva nahé páry ilustrují smilstvo (latinsky luxuria), jeden ze Sedmi hlavních hříchů. Autorství iluminace bývá někdy připisováno neznámému tvůrci označovanému jako Mistr z Amiensu nebo Mistr Rambures aj. (činný 1454–1475); rukopis vznikl v severní Francii (Amiens nebo Hesdin).

2.8. Křížovnice

Vědci, hodní toho jména, nemohou pominout fakt, že křížových výprav se účastnily také ženy – křižačky či snad lépe křížovnice. Někdy dokonce převzaly za své nepříliš schopné manžele nebo milence zásadní roli.

Florina Burgundská (francouzsky *Florine de Bourgogne*, 1083–1097) doprovázela svého manžela dánského prince Sweyna Křižovníka (dánsky *Svend Korsfarer*, kolem 1050–1097) při první křížové výpravě. Po jeho boku bojovala do posledního dechu, přestože byla zasažena sedmi šípy. Odvážně ho následovala při pokusu o proražení obklíčení, při kterém oba zemřeli.

Gustave Doré, *Florina Burgundská*, nedatováno, rytina (detail).

Rakouská šlechtična Ida z Formbachu (kolem 1055 – po září 1101), vdova po Leopoldovi II., se připojila k pomocné křížové výpravě hraběte Viléma z Nevers. Společně s Welfem Bavorským, Vilémem Akvitánským, Fridrichem z Bogenu, řezenským purkrabím Jindřichem a dalšími křižáky se vydala do Svaté země. Jejich výprava byla přepadena a zmasakrována Kilijem Arslanem I. zvaným „Lví meč“. Ida v bitvě bojovala společně s muži. Její další osud není věrohodně znám; podle legend skončila v muslimském harému.

Mezi jmenovanými ženami i dalšími účastnicemi kruciát vynikly zejména dvě královny – Eleonora Akvitánská a Markéta Provensálská.

Eleonora Akvitánská (francouzsky *Aliénor d'Aquitaine,* 1122/1124–1204) byla podle soudobých svědectví krásná, vzdělaná a kultivovaná žena (jejím mentorem byl opat Suger, jeden z největších vzdělanců té doby), prý nejkrásnější, která v té době žila. Sňatkem s Ludvíkem VII. se stala nejprve francouzskou královnou (1137–1152) a po rozvodu s Ludvíkem v důsledku druhého manželství s Jindřichem II. Plantagenetem anglickou královnou (od 1154). S prvním manželem se zúčastnila druhé křížové výpravy do Svaté země; velela mužům z Akvitánie a účastnila se bitev společně se svými dvorními dámami. Později podněcovala své syny z druhého manželství ke vzpouře proti jejich otci. Proto ji Jindřich II.

držel řadu let v domácím vězení. Současníky pohoršovala svým panovačným jednáním a byla terčem mnoha pomluv, ale i obdivu. Podle jedné z legend prý nechala otrávit manželovu mladičkou milenku Rosamundu Cliffordovou (před 1150–asi 1176). Vesměs se soudí, že Rosamunda měla opačnou povahu než Eleonora a že mezi milenci panovala skutečná náklonnost a láska. Osobnost královny byla tedy ve své době kontroverzní. Kvůli svému chování během manželství s Ludvíkem si od svých současníků vysloužila odsouzení, které kronikář Hélinand z Froimontu shrnul do tvrzení, že „se nechovala jako královna, ale jako běhna." Pohoršení vzbudila i její vzpoura proti králi Jindřichovi II., protože se projevila jako neposlušná manželka a porušila tak tehdejší pravidla manželského soužití. Z dnešního pohledu byla Eleonora Akvitánská jednou z nejpozoruhodnějších žen středověku, přitažlivou také pro zpracování v krásné literatuře, dramatice, ve filmu i ve výtvarném umění. K nejznámějším dílům patří divadelní hra amerického prozaika a dramatika Jamese Goldmana (1927–1998) *The Lion in Winter* (1966, Lev v zimě; zfilmováno v roce 1968 v hlavní roli s Katharine Hepburnovou) zachycující osobní a politické konflikty Jindřicha II. a Eleonory Akvitánské a jejich dětí a hostů během vánoc roku 1183 na hradě Chinon v Anjou.

Evelyn De Morganová, *Královna Eleonora a krásná Rosamunda,* kolem 1905, olej, plátno, 29 × 25,5 cm, The De Morgan Centre for the Study of 19th Century Art and Society, Londýn, Anglie.

Markéta Provensálská (francouzsky *Marguerite de Provence*; 1221–1295), francouzská královna, manželka krále Ludvíka IX. (1214–1270), se společně s manželem se zúčastnila sedmé křížové výpravy do Svaté země, kde setrvala několik let a během manželství ovlivňovala vládu svého muže. U al Mansúry Ludvík svedl vítěznou bitvu s egyptskými mamlúky, ale utrpěl těžké ztráty a město se mu dobýt nepodařilo. Egypťané křižáky zdecimované epidemií pocházející pravděpodobně z vody plné mrtvých těl, obklíčili a zajali i samotného nemocného krále. Když zpráva o porážce výpravy a zajatcích dorazila do Damietty, začali se křesťanští vojáci chystat k návratu do vlasti. Královna Markéta byla statečná žena. Donutila svého osobního strážce k přísaze, že pokud do města dorazí

muslimové, setne jí hlavu dříve, než se dostane do zajetí. Den po porodu syna Jana si nechala k lůžku povolat velící důstojníky: *„Vzácní pánové, pro lásku boží toto město neopouštějte! Vždyť přece vidíte, že jak urozený král, tak všichni, kdo byli zajati, jsou ztraceni, bude-li město vydáno. A nestačí-li to, kéž pocítíte soustrast se mnou, ubožačkou, která tu ležím, abyste počkali alespoň, pokud nebudu moci vstát."* Přesvědčila je tak, aby ve městě zůstali a začali vyjednávat. Chtěla nabídnout město a peníze výměnou za zajatce a kvůli hrozícímu hladu skoupila všechny potraviny ve městě. Plán vyšel. Ludvík byl v květnu 1250 výměnou za Damiettu a 400 000 liver propuštěn.

Dobový trubadúr by s úctou, obdivem a něhou pěl (jistěže v truvérské provensálštině):

„Markéta Provensálská
pouze s manželem vášnivě se laská,
ukazuje světu, jaká má být manželská láska,
pročež na onom místu netřeba fíkového listu,
*neboť je vyhrazeno jen Ludvíkovu královskému *pístu."*

*píst, v provensálštině *piston distributeur,* „pístové šoupátko".

V souvislosti s těmito znamenitými ženami, typologicky náležejícími k amazonkám a feministkám, jakými byly antická Penthesileia nebo naše Vlasta, se nabízí myšlenkový experiment: jak by vypadala historie, kdyby se kruciáty ujaly ženy a své muže zanechaly doma. Jak by si pojistily jejich věrnost. Také fíkovými listy? Vykastrovaly by je? Ale to už se pouštíme do hájemství alternativní historie, a ta do seriózní vědy nepatří. Snad jen ještě poznamenejme. Slavná americká antropoložka Margaret Meadová (1901–1978) za druhé světové války nedoporučila veliteli expedičních sil v Evropě generálu Dwightu Eisenhowerovi užití žen v bojových formacích s odůvodněním: „Ženy jsou příliš sveřepé, nenasazujte je do jednotek v první linii, potoky prolité krve by se zdvojnásobily. Nechť válčení i nadále zůstane mužskou záležitostí."

Středověký anonym, *Křížová výprava krále Ludvíka IX. a královny Markéty Provensálské*, mezi 1330–1350, iluminace, pergamen, in Guillaume de Saint-Pathus, *Vie et Miracles de saint Louis* (Život a zázraky svatého Ludvíka).

2.9. Strava křižáků

Čínský filozof a vojevůdce Sun-c' (544–496 př. n. l.) ve svém slavném spise *Umění války*, pojednávajícím o pečlivém plánování, přípravě, taktice a strategii válečného tažení, zmiňuje jako důležitou součást úspěchu stravu:

> „Není-li armáda, byť sebeudatnější, včas dobře nakrmena,
> k potupné porážce je předurčena."

O stravování v době křížových výprav máme prostřednictvím soudobých písemných pramenů, archeologických nálezů a paleoekologických studií dobré znalosti. V předovýchodních krajinách byla díky štědré přírodě strava pestrá a bohatá. Jejím základem v celé oblasti Předního východu byly obilniny: ječmen a pšenice (jednozrnka, špalda a chlebová pšenice s vyšším obsahem lepku). Zrno bylo hlavním zdrojem sacharidů (pečivo, pivo) a poskytovalo též nezanedbatelný podíl bílkovin, vitaminů a minerálních látek. Doplňoval je med a ovoce. V jižní Mezopotámii výrazně převažovaly datle, ve vyšších polohách na severu a severozápadě byla široká nabídka fíků, jablek, granátových jablek, hrušek, hroznů, švestek, mišpulí, třešní a broskví. Bílkoviny se čerpaly zejména z luštěnin – hrachu, čočky, fazolí a bobů. K nim přibyly mléčné produkty, jogurt, tvaroh a sýry, vyráběné častěji z kozího a ovčího mléka, bohatšího na živiny než mléko kravské. Maso se omezovalo na sváteční příležitosti, ve všední dny si na skopovém, vepřovém nebo hovězím pochutnávaly jen majetné a nejvyšší vrstvy křižácké společnosti. Jídelníček vznešených stolů zpestřovala zvěřina (gazela, jelen, zajíc, medvěd). Za zvláštní lahůdku platily kobylky, drobní hlodavci (plch zahradní, plšík lískový) a želvy. Zcela výjimečně, snad v nouzi, se požívalo i koňské maso. Některá z těchto zvířat byla zároveň zdrojem tuku. K úpravě pokrmů se užívalo vepřové sádlo, hovězí lůj, skopový tuk, mléčný tuk nebo máslo, pro hospodářské a lékařské účely pak také tuk rybí a želví, nicméně na prvním místě ve spotřebě stály tuky rostlinné. Byl to zejména sezamový olej, mačkaný za studena ze semen, v přímořských oblastech Levanty a Malé Asie též olej olivový.

Podstatnou součást stravy tvořila zelenina. Kromě luštěnin to byla hlavně cibule, česnek, pórek, řeřicha, hlávkový salát, ředkve, dýně, okurky. Ve stepi se sbíraly lanýže, pochoutkou byly též žampiony. Stůl doplňovaly ořechy a pistácie, pokrmy se ochucovaly aromatickými bylinami a kořením.

Velká část surovin přicházela do kuchyně čerstvá pouze v sezoně, a ani ostatní nebyly dosažitelné denně. Aby se potraviny uchovaly v horku a aby se prodloužila jejich trvanlivost, bylo nutné je konzervovat. Nejběžnější bylo sušení: obilná zrna se na několik dnů rozprostřela na slunci, podobně též hrách, čočka, fazole. Sušila se zelenina (česnek, cibule), ovoce (datle, fíky, rozinky, křížaly), bylinné části i semínka koření, chléb, ryby (rozpůlené a zavěšené na šňůře), porcované maso. Sušil se také slad, i když primárně nikoliv aby se konzervoval, nýbrž aby se ve vhodném stadiu přerušilo klíčení zrna. Některé postupy u ryb a masa se interpretují jako uzení, zatím však bez dostatečných důkazů. Zcela jistě se však jak ryby, tak maso (hovězí, zvěřina) uchovávaly solením, někdy též s přidáním aromatických bylin. Velmi oblíbená byla konzervace ryb marinováním v kyselém nálevu, případně v oleji. Tak se rovněž nakládala zelenina, aby uchovala nezbytný vitamin C pro zimu. Se stejným záměrem se konečně houby a ovoce (a snad též maso) zalévaly medem. Velmi rozšířená byla konzervace kvašením, ať

už spontánním nebo vyvolaným. Touto cestou se z mléka získával kefír, jogurt, tvaroh a sýry (měkké i zralé, také solené a obohacené bylinkami) a připravovala většina nápojů (ovocné šťávy, víno, pivo).

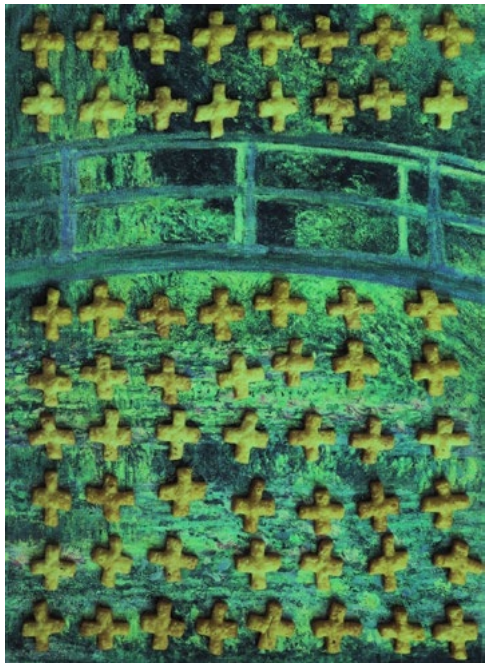
Máme ovšem jen skoupé zprávy o tom, jak se z dostupných surovin připravovaly pokrmy. Dochované recepty jsou nepočetné a skýtají jen výčet ingrediencí a postupů, bez kvantitativních údajů. Významným příspěvkem k této problematice se proto stal nedávný objev „pečiva v podobě křižáckého kříže" na hradě Montfort. Hrad vybudovali křižáci v polovině 12. století. Zpočátku nešlo primárně o vojenský opěrný bod, ale spíše o zemědělskou usedlost patřící pod křižácké centrum Castellum Regis. Teprve později byl areál opevněn, jeho součástí byla i vodní díla a hráz. V roce 1187 hrad dobyli Arabové vedení Saladinem. Po pěti letech se ho křižáci znovu zmocnili. V roce 1220 byl Montfort majetkově oddělen od křižáckého Castella Regis a prodán Řádu německých rytířů, kteří zde zřídili své správní středisko ve Svaté zemi. Na přelomu let 1227 a 1228 pak proběhly hlavní práce na přestavbě hradu, na nichž se podíleli členové Řádu německých rytířů i účastníci Šesté křížové výpravy původem z Německa, kteří právě dorazili do Svaté země. V roce 1271 dobyli Montfort muslimové. Zříceniny hradu se nacházejí v Horní Galileji na jižních svazích údolí, asi dvanáct kilometrů od břehů Středozemního moře.

„Potravinový depot" tvořilo 59 kusů pečiva; všechny kusy byly díky příznivému chemismu okolního prostředí mimořádně dobře zachované. Na některých z nich byly pomocí daktyloskopických a dermatoglyfických metod zjištěny otisky prstů a dlaní, které patřily starší ženě, dospělému muži a asi osmiletému dítěti. Při interpretaci se lze opřít o výsledky antropologa doc. RNDr. Miroslava Králíka, Ph.D., z Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity,

Ruiny hradu Montfort (Horní Galilea, Izrael); na této lokalitě bylo objeveno pečivo z doby křížových výprav, místo nálezu je označeno zelenou šipkou.

který zkoumal otisky na vizovickém pečivu. Z etnografického kontextu vyplývá, že pečivo většinou dělaly staré paní, jimž pomáhaly mladší ženy či děti, aby si přitom tuto dovednost také osvojily. Asistence muže v případě „montfortského pečiva“ je předmětem několika hypotéz. Jako nejpravděpodobnější se jeví domněnka, že šlo o muslimského zajatce, pro něhož byla účast na ženských pracích nejhlubším možným ponížením.

Alena Opletalová, *Replika archeologického nálezu pečiva v podobě křižáckého kříže na hradě Montfort*, 2021, fotografie provázená slovy.

Vzácný archeologický nález pochází ze sondy LV/A z centrálního nádvoří křižáckého hradu Montfort. Chemické a nutriční analýzy odhalily složení pečiva, podle něhož autorka fotografie utvořila repliky: sýr výraznější chuti, máslo lahodné, pouštní mouka, orientální koření (váhové poměry jsou v režimu utajení; doba pečení závisí na délce křížového tažení). Místo zelených fíkových listů byla jako podklad zvolena plachetka, která je reprodukcí obrazu francouzského malíře Clauda Moneta *Leknín*y *s japonským můstkem* (1899, olej, plátno, 88,3 × 93,1 cm, The National Gallery, Londýn, Anglie).

2.10. Čeští křižáci a anti-křižáci

Češi, jako jedni z mála, zvládli za kruciát obě role – ve Svaté zemi bojovali po boku křižáků, za husitství ve své vlastní zemi válčili proti nim.

Čeští křižáci
byli velmi dobří žáci:
co se křižák Děpolt v cizině naučil,
anti-křižák Žižka doma úspěšně zúročil.

První česká vojenská mise do Svaté země se uskutečnila v rámci druhé kruciáty v roce 1147, kterou vedl římský král Konrád III. Štaufský (1093–1152). V čele Čechů stál Vladislav II. (od roku 1140 kníže, v letech 1158–1172 jako Vladislav I. druhý český král z rodu Přemyslovců). Křižáci utrpěli zdrcující porážku u Dorylaia (původně antické a byzantské město v Anatolii, dnes pod názvem Şarhöyük část velkého tureckého města Eskişehir) a většina těch, kteří přežili, se navrátila domů. Ale z mocenského hlediska byla Vladislavova účast přínosná, neboť přispěla k jeho zapojení do evropské politiky a k získání zkušeností na mezinárodní scéně (v Byzanci se osobně setkal s císařem Manuelem a při návratu zavítal i na území rozpadající se Kyjevské Rusi).

Nejvýrazněji na sebe Češi upozornili v rámci třetí křížové výpravy (1189–1192), a to v dobrém i v tom horším. Původně je měl vést kníže Bedřich (kolem 1141–1189), jenž však zemřel. Nahradil ho mladý Přemyslovec Děpolt II. (před 1167–1190). Početný útvar však zčásti tvořili málo zkušení a nedisciplinovaní vojáci, mezi nimi i „lotrasové“ propuštění pro kruciátu z žalářů. Už během cesty do Svaté země se řada z nich dopustila loupení a vraždění. Mezi třinácti rabiáty, které nechal hlavní vojevůdce císař Friedrich I. Barbarossa (1122–1190) pro výstrahu demonstrativně popravit, se údajně nacházelo osm Čechů. Češi se také podíleli na vyplenění Adrianopole, kde armáda zimovala. V únoru 1190 vydrancovali jedno z byzantských přístavních měst a když výprava překročila v březnu 1190 Helespont a přiblížila se k Filadelfii, Češi město napadli. Císař neprodleně vyslal svého syna spolu s řezenským biskupem, aby Děpolta zastavili. Když křižáci postupovali od Filadelfie dále na východ, z města vyrazilo kolem pěti set mladých řeckých jezdců, aby se pomstili za útok na Filadelfii. Když Řekové křižáky dostihli, narazili právě na Čechy. Následný střet popsal byzantský historik Nikétas Chóniatés (1155–1215/1216): *„Jakmile zjistili, že narazili do značné míry spíše na železné sochy a nezranitelné giganty než na smrtelníky, kteří je navíc přivítali hromovým smíchem nad jejich pošetilostí, obrátili se tito zmatení mladí lidé na místě a hledali v útěku spásu, přičemž mnohým z nich způsobili tito obři protáhlá zranění na citlivém místě zadku – na oněch polokoulích – svými zvláštními dlouhými biči.“*

Čeští křižáci pak tvořili předvoj a když Turci v květnu 1190 u Filomelionu napadli Barbarossovo vojsko, Děpoltovi rytíři byli schopni Turky porazit a 5 000 jich pobít. Český oddíl se dále vyznamenal 13. května v bitvě s Turky u Axarate a o pět dní později při dobytí Iconia. Po císařově smrti, kdy se německá výprava skoro rozpadla, část českých účastníků se obrátila na cestu domů, ale většina, již značně oslabeného oddílu v čele s Děpoltem pravděpodobně následovala Friedricha Švábského do Sýrie. Dne 7. října pak zbytek Barbarossových křižáků

stanul pod Akkonem, kde posílili armádu krále Guye de Lusignan a Konráda z Montferratu. Během obléhání Akkonu při bitvě na řece Belus se čeští křižáci naposledy vyznamenali: *„Nebylo jich více než tři sta, když na svých koních, vyjíce přitom spíše jako ďáblové než dítka Boží, vpadli na onen most, kde předtím tolik dobrých křesťanů své životy nechati muselo. Mnoho jich padlo, sestřeleno z koní, jiní zahynuli skláceni šavlemi, ale oni neustali rubat Saracény, dokud je všechny nezdolali.“* Dne 21. listopadu 1190 zemřel vůdce české výpravy kníže Děpolt a zbytek Čechů přešel do služeb anglického krále Richarda Lví srdce. Další osud Čechů na křížové výpravě není znám. Je pravděpodobné, že většina jich na křížové výpravě zemřela, ale existují zprávy o veteránech, kteří se do Čech vrátili, ať už z Anatolie po smrti Friedricha Barbarossy nebo i z Palestiny.

Odvahu, statečnost a vynalézavost českých křižáků (žel i násilností), uplatněné ve Svaté zemi, plně rozvinuli jejich potomci za husitství. V letech 1420–1431 proběhlo proti husitům pět křížových výprav (všechny byly rozprášeny), husité naopak konali takzvané spanilé jízdy. Husitství bylo nábožensky, národnostně i sociálně motivované hnutí usilující nalézt východisko z hluboké společenské krize, která zasáhla české země na přelomu 14. a 15. století. Stalo se vývojovým předstupněm velkých evropských reformací. Hnutí je datováno zpravidla jmenováním Jana Husa (asi 1371, zřejmě Husinec u Prachatic – 6. 7. 1415, Kostnice, Švýcarsko) kazatelem v Betlémské kapli v roce 1402 a uzavřením kutnohorského náboženského míru v roce 1485. Husitství bývá členěno do tří fází.

V první fázi (1402–1419) se soustředilo na kritiku církve, jak ji formulovali reformně orientovaní mistři pražské univerzity v čele s Janem Husem. Kritiku podpořil i královský dvůr Václava IV. a značná část pražské veřejnosti, zvláště české národnosti. Masový charakter získalo husitství po odpustkových bouřích v roce 1412 a zejména po upálení Jana Husa v roce 1415. Svaz husitské šlechty tehdy začal sekularizovat pozemkový majetek církve jako naplnění jednoho z reformních požadavků. Znakem příslušnosti k husitství se stalo přijímání podobojí způsobou, zavedené Jakoubkem ze Stříbra.

V druhé fázi (1419–1436) přerostlo hnutí v husitskou revoluci, za jejíž počátek je považována první pražská defenestrace (30. 7. 1419) a také pozdější založení Tábora (1420). Roku 1421 došlo k vyhlazení adamitů a pikartů – nejradikálnějších živlů, kteří bezostyšně odhodili „fíkové listy“: „Věřili a povídali, že boha není ani čerta, leda v dobrých a zlých lidech. Majíce sebe za syny boží a ducha svého za ducha svatého, pravili, že neumrou navěky. Proto pokládajíce také manželství za hřích, smilství pak za povinnost, páchali na schůzkách svých beze studu věci, o nichž ani zdaleka psáti nemožno. Někteří také pokoušeli se choditi nazí, přičítajíce sobě rajskou nevinnost a za nešlechetníka považovali každého, kdokoli nedržel se strany jejich. Při svých plesích tančili nazí kolem ohně…“ (Václav Durych, *Krkonoše*: *Cestopisné kresby*, 1898).

Odvěkou pravdu, „že šaty dělaj člověka“,
neznali blouzniví čeští adamité,
hambatý naháčů cech,
co vyrašil z podhoubí na jihu Čech.

Horlitel Žižka byl však pruderní,
přimhouřiv jedno oko,
vyžadoval aspoň roušku bederní.
Z obavy, že by se mohli nachladit,
nechal adamity upálit…

Přesun moci směrem k Praze se řešil válečnými spory mezi pražany a tábority, díky Janu Žižkovi (asi 1360–1424) zůstala převaha na straně radikálnějších táboritů (a to i po jeho smrti), kteří spolu se sirotčím svazem a s polními vojsky určovali další vývoj a přičinili se o porážku všech pěti křižáckých výprav. V závěru této etapy byly radikální směry husitství (táboři, sirotci) poraženy v bitvě u Lipan 30. 5. 1434 a iniciativu převzal husitský střed, reprezentovaný zvláště pražany. V roce 1436 byly prosazeny hlavní výsledky revoluce sjednáním tzv. kompaktát a volební kapitulace Zikmunda Lucemburského.

Třetí, závěrečná fáze (1436–1485) byla charakterizována zápasem o kompaktáta; katolíci usilovali o jejich zrušení, husité chtěli jejich obsah i platnost rozšířit. K stabilizaci poměrů došlo za vlády krále Jiřího z Poděbrad, který na respektování kompaktát a výsledků revoluce založil svou politickou linii. Nové spory kališnické a katolické církve vedly v roce 1467 k dalším domácím bojům a v letech 1468–1471 k zahraniční intervenci, vedené uherským králem Matyášem Korvínem. Po pokusu katolické strany o mocenský zvrat a po následné husitské odvetě v pražském povstání v roce 1483 uznali husité i katolíci, že poměry nelze zvrátit; roku 1485 uzavřeli v Kutné Hoře mír, jímž byla kompaktáta uznána za základní zemský zákon.

Husitství jako první hnutí v evropské historii narušilo pozice římské církve (sekularizace pozemkového majetku duchovenstva téměř v celých Čechách a částečně na Moravě, vyřazení církve z politického života, vznik kališnické církve), posílilo politickou sílu měst, dokončilo jejich počešťování a přineslo jim, podobně jako

František Ženíšek, *Záhuba adamitů*, 1903,
olej, plátno, 264 × 464,5 cm. Národní galerie v Praze

vyšší a nižší šlechtě, majetkové zisky. Hospodářské důsledky válek, kulturní orientace husitů a existence kališnické církve však vedly, v porovnání s předrevolučním stavem, k oslabení kontaktů českých zemí s Evropou.

Plyne z toho pro naši civilizaci nějaké poučení?
Snad to, že „křižácké mise“ sotva co k lepšímu změní.
Vidíme to už dnes v Sýrii, Libyi, Iráku či v Afghánistánu –
násilí, loupeže, vraždění, běsi tam řádí od kuropění do kuropění.

Alois Mikulka, *Večeře Adamitů*, 1997, olej, umělá hmota, 62 × 80 cm.

2.11. Fíkové listy cudnosti v době Karla IV.

Dlouhý meč (též *jedenapůlruční meč; meč pro jednu a půl ruky; bastard*), jehož středověkou repliku vytvořil Miroslav Štěpánek, přezdívaný „Mistr Dlouhého meče“ nebo „Mistr úsměvu“, představuje účinnou sečně bodnou zbraň. Čepel je dlouhá okolo sta centimetrů, u záštity je poměrně široká a přechází přímo do hrotu. Jílec je oproti jednoručnímu meči prodloužen. Hruška (hlavice) je těžší, aby vyrovnala prodloužení čepele a byla tak zachována dobrá ovladatelnost meče (těžiště zbraně blízko místa úchopu). Hmotnost meče činí okolo jednoho a půl kilogramu. Meč byl vyvinut kolem poloviny 14. století pro potřeby pěších bojovníků, kteří neměli štít, a proto mohli svou zbraň uchopit oběma rukama a tak zesílit razanci úderů vedených v různých směrech. Nové zbrani se nejdřív říkalo poněkud hanlivě *bastard* (kříženec, levoboček), asi proto, že narušovala tehdejší tradice (štít byl totiž chloubou každého rytíře). Zbraň se však rychle osvědčila na bojištích jako univerzální meč a nakonec se stala i soubojovou zbraní. Největšího rozmachu dosáhlo užívání dlouhého meče koncem 14. století a během 15. století, ale užíval se i v době rokoka. Ještě v 17. století se běžně používala pro excelentní šermíře titulatura „mistr dlouhého meče.“

Majitelku tohoto meče, žel, neznáme. Ale lze si ji s trochou fantazie dobře projektovat do české královny a římské císařovny Alžběty Pomořanské (též *Eliška Pomořanská*, 1346 nebo 1347 – 1393), čtvrté a poslední manželky císaře Karla IV. (1316–1378). Alžbětě bylo v době sňatku šestnáct a Karlovi sedmačtyřicet let. Bývá líčena jako urostlá žena silné postavy a kypící zdravím, vyznačující se rázností, sebevědomím a cílevědomostí. Její současník, kanovník pražské kapituly Beneš Krabice z Veitmile, ve svém spisu *Cronica ecclesiae Pragensis* uvádí: „Tato paní císařovna měla v rukou takovou sílu, že si někdy v té době v přítomnosti mnoha knížat, pánů a šlechticů dala přinést novou podkovu, ukovanou pro velkého valacha, a tuto podkovu ta paní vlastníma rukama zlomila. Tuto podkovu nemohli jiní okolo stojící nejsilnější muži s vynaložením všech svých sil ani ohnout.“ S podobnou razancí prý císařovna lámala i meče. Alžběta byla nejplodnější z Karlových manželek a během manželství mu porodila šest dětí, z toho čtyři syny; to bylo víc než jeho tři předchozí manželky dohromady. V roce 1366 se narodila dcera Anna, pozdější anglická královna. Císař Alžbětu miloval a vedl mírumilovnou politiku, ale kdyby byl nucen vytáhnout do pole, a pokusil se své choti vnutit „fíkový list cudnosti“ dopadla by taková záležitost tak, jak ji zobrazil Mistr Štěpánek.

Zato u své třetí manželky, o pětadvacet let mladší Anny Svídnické (1339–1362) by Karel s fíkovým listem nepochybně uspěl. Anně bylo v době, kdy se o ní začal ucházet pouhých čtrnáct let; původně ji měl císař vyhlédnutou jako manželku pro svého novorozeného syna Václava, který však zemřel ve věku dvou let. Anna byla křehké a na tu dobu vysoké postavy, její hlavu zdobily lokny dlouhých blonďatých vlasů, ale i bystrý intelekt a uměnímilovnost (později vedla korespondenci s italským básníkem Petrarkou). Byla také vedena k pokoře a hlubokému náboženskému cítění. To vše ji činilo ideální partnerkou pro Karla. Velký věkový rozdíl navíc přispěl k tomu, že ji mohl sám dále vzdělávat a formovat její charakter. Začátek jejich spolužití a jejich první společnou cestou byla cesta do Říma v roce 1355 kvůli císařské korunovaci. Anně bylo v té době šestnáct let.

Římskou císařovnou byla korunována 5. dubna 1355 v Římě spolu s Karlovou korunovací římským císařem. Korunovace proběhla ve Svatopetrské bazilice. Při zpáteční cestě se císařští manželé ubytovali v Pise, ale palác, ve kterém nocovali, byl během povstání zapálen, takže Karel IV. a jeho manželka si museli zachránit život útěkem v nočních úborech. Karel brzy odboj potlačil a sedm vůdců povstání dal popravit. Anna Svídnická zemřela při porodu třetího dítěte 11. července 1362 ve věku pouhých třiadvaceti let a s ní i její bezejmenný potomek. Karel IV. velmi truchlil pro svou mladou a inteligentní ženu. Nechal ji pochovat stejně jako předchozí ženy ve Svatovítském chrámu a na několik měsíců se uzavřel na Karlštejně.

V sukcesivní monogamii se čtyřmi ženami žil náš král,
avšak nejen ony, celý český národ Karla IV. miloval.
Otci tuctu dětí, jakož i otci vlasti klid za života nebyl přán,
přes zákaz byl v Noci na Karlštejně císařovnou vypátrán.
Teď si užívá právo azylu v triforiu Parléřova chrámu sv. Víta
a usmívá se pod vousy – tam už za ním žádná nezavítá.

Miroslav Štěpánek, *Bastard s fíkovým listem*, 2021,
meč pro jednu a půl ruky z damascenské ocele zdobený rytinami
(127 × 26 × 7,5 cm), fíkový list z bronzu (18 × 18 × 0,1 cm).

Na reverzu fíkového listu se dochovalo dvojverší:

„Nosit fíkový list je znakem falešného studu,
že jsem ho odhodila a bastardem probodla, na to vždy hrdá budu.“

2.12. Exkurs: „Fíkové listy“ v mimoevropských kulturách

Válčí se a podnikají „křížové“ výpravy po celém světě od starší doby kamenné až dodnes. Motivy a důvody jsou stále stejné – rasové, náboženské, ideologické, ale takřka vždy především ziskuchtivé. V pravěkých dobách šlo dokonce nejen o loupení majetku, ale i žen, jichž se danému etniku nedostávalo. V této souvislosti vyplývá z antropologických a etnologických studií zajímavý fakt: pouze evropští válečníci opatřovali lůna svých manželek fíkovými listy cudnosti, zatímco třeba na Dálném východě žádná taková opatření neexistovala. Přitom například v Číně se leckdy, například v období Válčících států (475–221 př. n. l.) nebo při sjednocování země Prvním svrchovaným císařem Čchinů (260–210 př. n. l.), válčilo mnohem intenzivněji než v Evropě nebo na Předním východě.

Na tento rozporuplný jev narazila také malířka Zdena Höhmová. Umělkyně je svým životem a dílem hluboce vrostlá do naší evropské, respektive euroamerické civilizace, ale stejně hluboce rozumí a obdivuje také kultury orientální, zvláště pak čínskou. Její obraz tuto dvojdomost brilantně odráží. Tvůrkyně se inspirovala, kromě biblické symboliky fíkového listu a jeho role po požití zakázaných plodů ze Stromu poznání dobra a zla v rajské zahradě, také čínskou erotickou terminologií oplývající bohatou metaforikou. Téměř každý základní čínský termín erotického slovníku měl obvykle několik synonym, například – mužské genitálie: *Nefritová flétna, Nefritová lodyha, Nefritové kopí, Nefritový prut, Nefritový stonek, Želví hlava; ženské genitálie: Nefritová brána, Nefritová komnata, Nefritový pavilon, Nefritový práh, Perla na nefritovém stupni* (klitoris), *Rumělkový vchod, Zkušební komnata* (vagina), *Zlatá rokle* (prostor mezi stydkými pysky), *Zlaté údolí;* pohlavní styk: *Hory Wu, Mlha a déšť, Oblaka a déšť, Otevření nebe* (orgasmus).

V metaforách dominuje nefrit, chemicky tvořený $Ca_2(Mg,Fe)_5Si_8O_{22}(OH)_2$, drahokam úchvatné krásy v barevných valérech od fíkově či špenátově zelené až po oblačně modravou a bělavou. Nefrit bývá spojován s těmi nejušlechtilejšími vlastnostmi, schopnostmi a tužbami, jež svou magickou mocí může pozitivně ovlivňovat. Číňany uchvacoval nefrit (čínsky *jü*) od pravěkých dob. Byl pro ně symbolem nezměrné tvrdosti, hedvábného lesku, měkkého tepla, krásy dívčí pleti, ale i lidské dobroty a nezničitelnosti zdravého rozumu a mravní integrity. Proto si také dokonalého panovníka, Nefritového císaře, vládce Nebes, představovali jako obyvatele ideálního ráje, místa koupajícího se v éterické záři nefritu. Od neolitu a v dalších údobích pravěku a starověku i později z nefritu vytvářeli ozdoby, šperky a symboly politické a duchovní moci – ploché disky (*pi*), na články rozdělené duté trubkovité artefakty (*cchung*), pověřovací odznaky v podobě tygra, nefritové kotouče jako symboly královského nebo císařského majestátu. Za dynastie Čou začali nefrit užívat k výzdobě přední části obřadních rouch (oděv z nefritu byl vyhrazen pouze členům císařské rodiny) a k pokrývání těl zesnulých, neboť také věřili, že má magickou schopnost zabránit rozpadu lidského těla. Není proto divu, že existuje více než pět set čínských znaků založených na kořenu znamenajícím „nefrit“ (mnoho z nich s konotacemi k uvedeným hodnotám). Slavný čínský filozof a etik Konfucius (551–479 př. n. l.) jeho vlastností

údajně využil k symbolickému označení pěti lidských ctností. Teplá záře, čistota, příjemný zvuk, tvrdost a odolnost nefritu prý představuje lidskost, mravní integritu, moudrost, spravedlnost a vytrvalost.

Na obraze Zdeny Höhmové můžeme vidět jak fíkové listy, tak destičky nefritu podobného typu, jaké tvořily antropomorfní schránky chránící pro věčnost ve skalním hrobě u Man-čchengu těla chanského prince Liou Šenga (155–113 př. n. l.) a jeho manželky Tou Wan. Památník u Man-čchengu představuje vlastně dvojhrob. Dispozice obou skalních hrobů byla obdobná. Tvoří je pohřební komora s velkým sálem a dvěma protáhlými bočními halami na severní a jižní straně a vstupní chodba, která byla zasypána kameny a hlínou a uzavřena železnými dveřmi a cihlovou zdí. Hrob prince je 52 metry dlouhý, 37 metrů široký a více než 7 metrů vysoký; celkově zabírá prostor 2 700 krychlových metrů. Hrob jeho manželky je ještě o 300 krychlových metrů prostornější. Oba zesnulí byli pochováni ve zvláštních pohřebních rubáších, které by snad bylo možné srovnávat s vnitřní antropomorfní rakví faraona Tutanchamona (vládl asi v letech 1347–1338 př. n. l.), jenže rubáše čínského prince a princezny byly zhotoveny nikoli ze zlatého plechu jako v případě egyptského panovníka, nýbrž z několika tisíc drobných obdélníkových destiček nefritu (1,5 × 1 až 4,5 × 3,5 cm), pospojovaných jemným zlatým drátkem. Nefritové schránky nebyly pochopitelně jedinými drahocennými artefakty.

Závěr: Pokud by se čínští rytíři rozhodli chránit lůna svých manželek, opatřili by je zcela jistě nefritovou destičkou opředenou zlatými drátky, nikoli snadno zneužitelným a pomíjivým fíkovým listem.

Zdena Höhmová, *Fíkové a nefritové listy za Mlhy a deště*, 2021,
olej plátno, 120 × 100 cm.

2.13. Fíkové listy „cudnosti“ v postmoderní době

Na piedestalu úcty, obdivu a zbožňování vystřídali dnes někdejší rytíře sportovci. Ti již na svých výpravách neprolévají krev protivníků či svou vlastní, ale stejně jako válečníci touží po vítězství, někdy „za každou cenu“. Mýlili bychom se však, kdybychom předpokládali, že dnešní jejich počínání je ve všem všudy stejné. Vezměme si jako příklad tenisty. Ti leckdy na challengerech a okruzích ATP tráví vzdáleni od domova týdny či dokonce měsíce jako v časech křížových výprav. Vzniká tedy stejný problém: jak ochránit křehké partnerské vztahy? Vždyť tenista nacházející se v první stovce žebříčku ATP (mluvit v tomto kontextu o Svaté Trojici, mohlo by být chápáno jako braní slova Božího nadarmo) má desítky fanynek, toužících po co nejužším kontaktu se svým zbožňovaným i s jeho prize money. Například na Australian Open 2019 obdržel poražený finalista Rafael Nadal 2 050 000 australských dolarů (přes 33 milionů korun), jeho přemožitel Novak Djoković dvojnásobek; svůj nemalý podíl si odnese každý hráč, který do turnaje zasáhne. I zde proto nastupují fíkové listy, jenže v opačném gardu. Manželky a milenky jimi opatřují své potenciálně nevěrné partnery, jak to věrně zobrazuje ve své kreslířské studii Zdeněk Makovský. Další změna je technologické povahy. Tenis je založen na intenzivním pohybu, přirozené fíkové listy by proto záhy „vzaly za své“. Řešení se našlo díky moderním nanotechnologiím a jejich

Zdeněk Makovský, *Průpravná kreslířská studie k soše tenisty JM*, 2021,
tuš, vodové barvy, papír, 28,5 × 21 cm.

využití při produkci oblečení. Tenisové oblečení (trička, kalhoty, ponožky, spodní prádlo) z nanomateriálů s molekulami stříbra obsaženými ve vláknech jsou odolné a trvanlivé, zabíjí bakterie, které vznikají při pocení a zabraňuje tak zápachu, působí preventivně proti plísním a mykózám, je šetrné k ekzémům a nevyžaduje časté praní. Součástí této kolekce jsou i nano-fíkové listy.

Mistr promlouvá mým jazykem a mými ústy,
cítím se jak jeho alter ego či Jan Zlatoústý…

Zdeněk Macháček, *Erotický objekt*, 1970, kolorovaný a mořený ořech, 42 × 78 × 26 cm.

Existuje mnoho míst,
kde lze uplatnit fíkový list,
ale nepatří „tam“, tím si byl Mistr jist.

Zdeněk Lindovský, *Adam a Eva*, 2001, glazovaná kamenina, 110 × 57 × 25 cm.

2.14. Fíkové listy kruciát v povětří dekonstrukce

Malířka Ivana Olšanová, milovnice Pálavy (Pavlovských vrchů), zobrazila zříceniny gotického hradu lidově zvaného Děvičky nebo Dívčí hrady, před nimi tři skalní útesy a nad vším se tyčící mohutný fíkovník. Podle pověstí představují tři skály zkamenělé neposlušné tři dcery pána hradu Arnulfa, které chtěl zneuctít ďábelský Trabaccio, či nezdárné zámecké dcery zakleté svojí matkou, nebo zbloudilou tatarskou princeznu a její dvě družky.

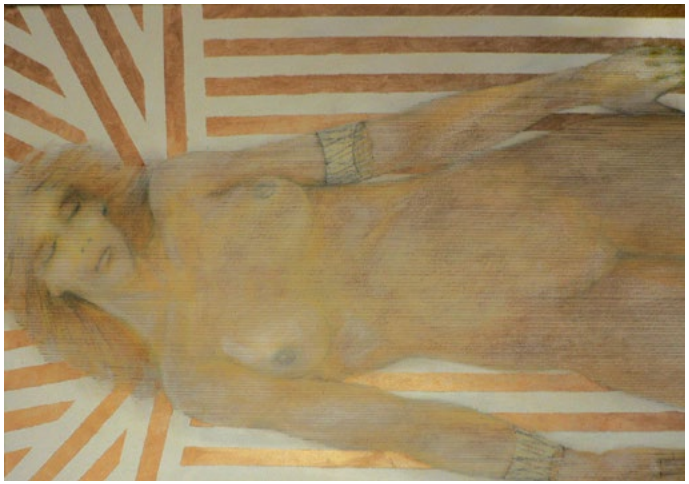
Umělkyně, která je zároveň i psycholožkou a terapeutkou, provedla, s ohledem na křížové výpravy, postmoderní dekonstrukci těchto bájí ve smyslu požadavků francouzských myslitelů Jacquese Derridy (1930–2004) a Michela Foucaulta (1926–1984); projevuje se zde i její tíhnutí k francouzské kultuře, zpěvnému jazyku a literatuře (například své obrazy, ač pochází z národopisného Kyjova, signuje *If* podle pevnosti v zálivu u přístavního města Marseille, kterou proslavil Alexandre Dumas starší románem *Hrabě Monte Christo*):

Fíkovník na Pálavě? Báje či pověsti? No právě:
Děvčičkám rozpustilým nebylo rady,
síla vášně, přemíra nápadníků,
a že už nebylo plodů ani listí na fíkovníku,
zavedly galány mezi vinohrady,
kde i listopad nechává ledové víno zrát.
Však místo lásky chlad, touha zkameněla,
bojovníci chvátali za ideje harcovat.

Na fíkovníku v bezzlistém povětří
jako by vzývaly nebe jeho větévky krouživé,
jako by prosily za krásky kamenné, neživé.

Ivana Olšanová, *Fíkovník na Pálavě*, 2021, olej, plátno, 20 × 25 cm.

Jiří Eliška, *Eva - spící kyborg, zlatá verze*, 2014, akryl a kresba, 60 x 80 cm.

Jindra Viková, *Figura*, 2006, drát, výška 190 cm.
Jindra Viková, *Figura se spirálou*, 2020, drát, výška 195 cm.

3. Epilog

Boris Jirků, *Utrpení lásky,* 1994, bronz (plastiky), trpící muž, 48 × 15,5 × 15,5 cm, žula (soklík, 11 × 10,5 × 13 cm);
trpící žena 41,5 × 15,5 × 14 cm, žula (soklík, 11 × 12 × 13,5 cm).

Utrpení obou aktérů, připomínající scénu „vyhnání z ráje“, je jako by ještě prohloubeno tím, že se odehrává před stěnou z čediče, tedy výlevné či magmatické horniny ze skupiny gabra. Čediče, přestože jsou obtížně opracovatelné, byly (patrně pro svou pevnost a odolnost navozující dojem „věčnosti“) užívány jako sochařský a kamenický materiál (skulptury, reliéfy, sarkofágy, obelisky aj.) ve starověkých civilizacích Egypta a Mezopotámie. Děšť skrápějící čedičový výchoz a žulové soklíky vyvolává navíc dojem pláče. Autor tak odvážně odhazuje fíkový list a rafinovaným skloubením řady symbolických prvků sděluje věčnou pravdu, byť v postmoderním hávu: utrpení ve vztahu mezi oběma pohlavími tu bylo, jest a bude.

K nejvýznamnějším postavám křížových výprav patří dva frančtí rytíři, bratři Godefroy z Bouillonu (někdy uváděn i jako *Godefroi*, kolem 1060–1100) a Balduin I. z Bouillonu (1058–1118). Godefroy se stal prvním jeruzalémským králem (od roku 1099), sám však zvolil titul „Ochránce Svatého hrobu“: „(…) přijal vládu, nechtěl však být posvěcen ani korunován jako král řečeného království,

ježto nechtěl nosit zlatou korunu tam, kde Ježíš Kristus, syn Boží, nosil korunu trnovou“. Godefroy se stal archetypem ideálního rytíře, vzorem pro následující generace. V soudobých kronikách byly vyzdvihovány jeho ctnosti: „Byl to celý muž, šlechetný, zbožný a bohabojný, přímý, postrach nepřátel, přísný a rozhodný ve slovu. Pohrdal světskou slávou, což bylo v oněch časech a zejména v řemeslu válečnickém výjimečné. Byl horlivý v modlitbách a slitovných skutcích, proslulý štědrostí, velice laskavý, přívětivý a soucitný, činem příkladný všem a milý Bohu. Byl postavy vysoké, ne však přehnaně, a silný, že mu nebylo rovno. Měl mocné paže, vlasy a vous světle hnědý. Podle všeobecného mínění zacházel se zbraní a v boji byl tak zmužilý, že neměl sobě rovna.“ Už anglický spisovatel, básník, filozof, politik a diplomat Geoffrey Chaucer (ca 1343–1400) jej v *Canterburských povídkách* (1386–1400) líčí jako „skutečně dokonalého urozeného rytíře“. Stal se legendárním hrdinou trubadúrské poezie, jeho postava se objevuje v *Božské komedii* (1307–1321) italského básníka a filozofa Danta Alighieriho (1265–1321) nebo v eposu *Osvobozený Jeruzalém* (dokončen 1575) italského básníka Torquata Tassa (1544–1595) a v dalších literárních dílech až do současnosti. Pod jménem Goffredo vystupuje v opeře *Rinaldo* (1711) německého skladatele Georga Friedricha Händela (1685–1759). V roce 1848 byla na Královském náměstí v Bruselu vztyčena jeho monumentální jezdecká skulptura, jejímž autorem je belgický sochař Louis-Eugène Simonis (1810–1893).

Balduin byl z „jiného těsta“. Jeho účast na kruciátě byla motivována především snahou o získání majetku ve Svaté zemi, což dokázal už svým odklonem od hlavního voje křižáckého vojska a následným založením hrabství Edessa (1098). Situaci po bratrově smrti popisuje soudobý kronikář: „Když tedy ohlášeno bylo pánu Balduinovi, že veškeren lid jeruzalémský ho očekává jakožto dědice království, aby se uvázal v knížectví, on lituje poněkud smrti bratrovy, ale více se raduje z dědictví, vzav radu, pronajal zemi svou, kterou držel, a svěřil jakémus Balduinovi hraběti, příbuznému svému. A sebrav svou hrstku vojska, asi dvě stě rytířův a pěších sedm set, vydal se dne druhého října do Jeruzaléma…“ Na rozdíl od zbožného Godefroye ukázal se Balduin jako schopný, leč bezskrupulózní panovník „typu Machiavelliho Vladaře“. Ohledy nebral ani na své blízké. Království jeruzalémské bylo zabezpečeno, avšak nebyla zajištěna vláda jeho rodu, neboť Balduin neměl se svou druhou ženou Ardou potomky. Proto manželku zapudil. Jako třetí ženu si vzal Adelheidu del Vasto, vdovu po sicilském hraběti Rogerovi I, považovanou za nejbohatší nevěstu ve Středomoří a nevěstino věno posloužilo k zaplacení královských dluhů (a ty byly nemalé). Touženě očekávané početí následníka se nezdařilo a král, považovaný papežem za bigamistu, posléze Adelheidu také zatratil.

> *„Vojevůdci v první kruciátě, Godefroy a Balduin, byli rodní bratři,*
> *ve všem však byli rozdílní, opravdu ve všem, zkrátka ‚jaksepatří‘,*
> *první ctnostný, jen pro kříž žijící a horující náboženský nadšenec,*
> *druhý homosexuál, bigamista a po moci i majetku bažící jedinec.*

Godefroy je právem ctěn, kdeže trochu,
v Bruselu má dokonce bronzovou jezdeckou sochu…
Možná se našinec dočká, třeba Godefroy z Bouillonu ožije
a s Blanickými rytíři vyrazí na kruciátu do bezbožných zemí Evropské unie!“

Louis-Eugène Simonis, *Godefroy z Bouillonu*, 1848,
bronz, Královské náměstí, Brusel, Belgie.

První žena, Eva, neměla se od koho učit.

> Musela začít sama, od píky,
> zkoušela to na Adama s cukrbliky,
> zabraly však na něj až mnohem sladší fíky.

Od těch dob muži rádi se nechávají ženami sladce mučit.

> Z této skladby plyne závažné poznávací plus:
> Strom poznání dobra a zla nebyla jabloň (Malus),
> nýbrž rostlina z čeledi morušovníkovitých, fíkovník (Ficus),
> k tomu poznání mohl dospět pouze člověk mající fištrón, tedy fiškus.

Co já o tom dneska vím,
prý se kryla Eva listem fíkovým.
Jak ten lístek stromu dolů z klína spad’
začala se prudce červenat, málem studem propadat.

Lucas Cranach starší, *Ráj*, 1530,
olej, lipová deska, 81 × 114 cm, Kunsthistorisches Museum Vídeň, Rakousko.

V pravém horním rohu je zachycena klíčová scéna pojídání zakázaného ovoce (jablka), další sekvence zobrazují následky tohoto nepředloženého činu, který předurčil kormutlivý osud člověka.

„Aby starozákonní vinu praměti Evy eliminoval,
potupný fíkový list z dam rytířských sňal,
do Ficus carica se hluboce zamiloval
a nakonec i za manželku vzal.“

Advocatus diaboli:

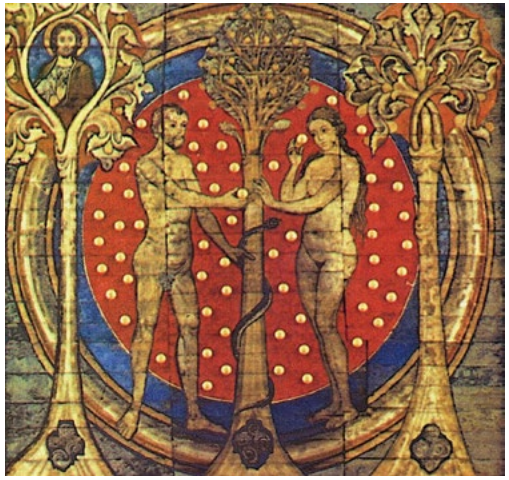
„Až jako zralý fík z výšin lásky spadne na zem,
bolestný rozvod bude rázně řešen křovinořezem!

Mistr Kruciáty, *MK si bere za ženu Ficus carica*, 11. 8. 2021,
fotografie provázená slovy.

Dnes existuje mnoho lidí, zvláště v euroamerické civilizaci, kteří mají sexuální vztahy s věcmi a objekty (Berlínskou zdí, Eiffelovou věží, Volkswagenem Brouk, hi-fi sestavou apod.) a nezřídka s nimi uzavírají sňatky. Označují se a sdružují pod zkratkou OS (ze slov *Objectum Sexual*) a činí tak obvykle k uspokojení svého individuálního libida. Na rozdíl od nich je čin MK vysoce nadindividuální a hluboce humanistický, jak to procítěně vyjádřil ve své básni. Řada antropologů, historiků, religionistů, psychologů a etiků se shoduje v názoru, že jde o čin hodný odkazu Godefroye z Bouillonu.

4. Vysvětlivky

Dolnosaský Mistr, *Adam a Eva*, cca 1200,
tempera, dřevo, detail malovaného plochého stropu
benediktinského klášterního kostela svatého Michala, Hildesheim, Německo.

Adam (z hebrejského *adam*, „člověk“, přeneseně „lidský rod, lidstvo“; jméno souvisí s výrazem *adámá*, „hlína“ a snad i s *dám*, „krev“), podle starozákonní knihy *Genesis* první člověk, muž stvořený Bohem v ráji. V 1. Mojžíšově knize (Gn 1,27) je uvedeno, že Bůh stvořil člověka „jako muže a ženu“; v 2. Mojžíšově knize (Gn 2,7) se sbližují významy *adam* a *adamah* – „hlína“, „země“ – a zdůrazňuje se, že člověk je „prach ze země“, a dále, v druhém příběhu stvoření, se pak význam tohoto slova zužuje. Bůh vdechl Adamovi život a zůstavil jej v ráji, aby ho obdělával a střežil. Aby první člověk nebyl sám, dává mu Bůh pomocnici, která byla utvořena z jeho (Adamova) žebra. Nazývá se *iššá*, „mužena“ (= žena), neboť je vzata z *iš*, „muže“. Adam se pak stává vlastním jménem prvního člověka (Gn 3,17).

adamita (**adamité**) (název podle jména biblického Adama), 1. příslušník některé z náboženských sektářských pospolitostí zejména ve středověku, které požadavek oproštěnosti mnohdy dováděly až k extrémním pohoršujícím projevům; příslušníci žili zpravidla v komunách na odlehlých místech a nezřídka praktikovali obnažování a uvolněné sexuální chování, jež naplňovalo jejich náboženské představy o návratu do ráje, k přirozenému lidství, osvobozujícímu člověka duševně i tělesně. V českých zemích se hnutí adamitů šířilo počátkem 15. století, vrcholilo za husitství. Nejvýznamnější pospolitost adamitů na tvrzi Ostrov u Hamru nad Nežárkou zničil Jan Žižka v roce 1421; 2. za protireformace v českých zemích jedna z přezdívek pro blouznivce a nekatolíky vůbec.

Aetas senilis mala merx (z latiny), Stáří je špatné zboží.

Ahasver, Věčný Žid; podle středověké legendy vrátný, který udeřil Ježíše Krista při odchodu z domu Pilátova. Za trest byl odsouzen bloudit světem až do druhého příchodu Ježíšova; (přeneseně) nespokojený, toulavý člověk, „věčný tulák“.

Alláh (z arabštiny), Bůh; spojení arabského určitého členu *al-* se semitským základem označujícím *él, eloah, iláh* apod., „božství“ zdůrazňuje, že jde o Boha monoteistického náboženství. Slovo Alláh užívají i arabští křesťané. V islámu se jím nazývá Stvořitel a Pán, který svou vůli zjevoval prostřednictvím proroků až po Muhammada. Má i 99 dalších, tzv. krásných jmen (například Milosrdný, Slitovný). Základním dogmatem islámu je Boží jedinost.

Allahu akbar (z arabského الله أكبر), Alláh (Bůh) je velký.

Alžběta Pomořanská (též *Eliška Pomořanská*, 1346 nebo 1347 – 14. 2. 1393, Hradec Králové), česká královna a římská císařovna, manželka Karla IV.; dcera pomořanského vévody Bogislava V. a Alžběty, dcery polského krále Kazimíra III. Velikého. Alžběta byla nejplodnější z Karlových manželek a během manželství mu porodila šest dětí, z toho čtyři syny; to bylo víc než jeho tři předchozí manželky dohromady. V roce 1366 se narodila dcera Anna, pozdější anglická královna.

Amazonky, bojovné ženy; 1. poprvé se objevují již v antických bájích: mytický kmen bojovných žen, jejichž sídlo Řekové kladli na pobřeží Černého moře k řece Thermodontu. Jak uvádí Hérodotos, jejich jméno se mylně vykládalo jako „bezprsé“, protože si prý uřezávaly pravý prs, aby jim nebránil při střelbě z luku, který byl kromě seker jejich hlavní zbraní. Amazonky si vládly a bojovaly samy, muže mezi sebou trpěly jen kvůli zachování rodu. Zapojily se i do trójské války. Pomoc Trójanům přivedla královna Penthesileia, posléze v boji usmrcená Achilleem. Odvetnou výpravu Amazonek do Athén odrazil Théseus; 2. od počátku evropských objevných cest byla hledána území obývaná Amazonkami. Podle jedné z raných zpráv o jejich existenci v pralesní Brazílii byla pojmenována nejen řeka Amazonka, ale i její povodí jako Amazonie; 3. v 18. a v 19. století si označení Amazonek vysloužily i ženské vojenské oddíly panovníků abomejské říše (dnes v republice Benin).

Amor et melle et felle est fecundissimus (z latiny), Láska oplývá medem i žlučí (římský dramatik Titus Maccius Plautus [kolem 250–kolem 184 př. n. l.], *Cistellaria* [Komedie o skříňce]).

Anna Svídnická (1339 – 11. 7. 1362, Praha), česká královna a římská císařovna; dcera svídnického vévody Jindřicha II., třetí manželka Karla IV., matka pozdějšího českého a římského krále Václava IV.

asasini (termín *asasin* je odvozen z arabského *hašíšíjún*, „poživači hašíše“, který fanatiky údajně posiloval v odhodlání k zásahům proti nepohodlným osobnostem islámským i proti křižákům), příslušníci šíʼitské sekty nizárija, která působila od konce 11. do 13. století (součást šíʼitské sekty ismáʼilíje), s centrem na hradě Alamút v severním Íránu. Misionáři, vizionáři, heretikové a mučedníci žijí obvykle v jiném čase a v jiném prostoru než jejich současníci. To jim dovoluje zmáhat překážky a omezení, právě proto, že překážky ostatních nejsou jejich překážkami. Právě takový časoprostor vytvořil vybraným asasinům „Stařec z hor“. Od mládí je držel izolovaně od ostatního světa v zahradách, kde v péči hurisek žili životem blažených, v Alláhově ráji. Jednoho dne si je zavolal a řekl jim: *„Já, zástupce Alláha, vás posílám zabít toho a toho nepřítele Pána. Patrně vás přitom usmrtí, ale to nevadí, neboť se vrátíte sem, do tohoto ráje.*“ Před takovými ke všemu odhodlanými zabijáky a teroristy si nebyl pak nikdo jistý. Hrůza křižáků

před asasiny byla taková, že dodnes je v angličtině a ve francouzštině výrazem pro úkladného vraha slovo *assassin*. Stejný systém budovali nacisté; v takovém prostoru žili za druhé světové války japonští sebevražední letci – *kamikaze*, kteří se jako „živé střely“ vrhali proti nepřátelským plavidlům a letadlům, v takovém světě žijí dnes pokračovatelé díla asasinů…

asexualita, pohlavní orientace bez potřeby sexuálních a erotických vztahů (není celibátem, který představuje volbu). Asexuálové však mají stejné psychosociální a emoční potřeby jako každý jiný a jsou schopni navázat důvěrné vztahy. Asexualita byla dosud zkoumána hlavně u flóry a nižších živočichů, ale nyní se výzkum obrací i k lidskému druhu; podle předběžných průzkumů patří do této skupiny 3 % populace. (Upraveno podle textu na: www.asexuality.org)

a tergo (z latiny), 1. (knižně) obráceně, odzadu; 2. sexuální poloha, kdy žena klečí na všech čtyřech, muž je za ní; doporučuje se zejména v pokročilém stadiu těhotenství.

aureola (z latinského *aureola* od *aureolus*, „zlatý, zlatem zdobený“), svatozář, původně zlatý kruh (obklopující hlavu nebo celou postavu Ježíše Krista, Panny Marie a svatých), též gloriola, nimbus.

bederní rouška, dlouhý pruh materiálu (tkanina, kůže) procházející mezi nohama a poté kolem pasu. Slouží k ochraně a zakrytí oblasti genitálií. Vyskytuje se od pravěku a starověku a v nativních kulturách.

Beneš Krabice z Veitmile (zemřel 27. 7. 1375 v Praze), český katolický kněz. V roce 1350 byl ustanoven správcem brněnské farnosti svatého Jakuba a později se stal i kanovníkem svatovítským. Od roku 1355 řídil stavbu nové pražské katedrály (chrámu svatého Víta), přičemž dohlížel na práci Petra Parléře a jeho huti. Na přání Karla IV. vytvořil latinský spis *Cronica ecclesiae Pragensis* (Kronika pražského kostela), který je důležitým pramenem pro poznání doby Karla IV.

bengál (vztahující se k Bengálsku, Indie), 1. prášková pyrotechnická směs vydávající při hoření oslnivé, různě zbarvené světlo; osvětlení takto vzniklé, bengálský oheň; 2. (obecně expresivně) rámusení, křik, výtržnosti.

Beran, též **Skopec** (latinsky *Aries*), první astrologické znamení zvěrokruhu pojmenované po souhvězdí Berana; lidé zrození od 21. března do 20. dubna. Beran je prvním znamením horoskopu, které má svůj počátek v jarní rovnodennosti. Zvířecí symbol berana a domněnka, že je ovládán planetou Mars, předurčují vlastnosti tohoto znamení: temperament, smělost, bojovnost. Významné osobnosti: německý hudební skladatel Johann Sebastian Bach (21. 3. 1685), český malíř a spisovatel Josef Čapek (23. 3. 1887) nebo autor této publikace Jaroslav Malina (11. 4. 1945).

Besser im Sumpf übernachten, als über Nacht versumpfen (z němčiny), Lépe přenocovat v bažině, než aby ti v noci změkl.

brainstorming (z anglického *brain*, „mozek“, *storm*, „útok“ = „mozkový útok, mozková smršť, myšlenková smršť“), psychologická metoda kolektivního přístupu k tvůrčímu řešení problémů. Její podstatou je oproštění se od šablonovitého myšlení, čehož se dosahuje při řízeném rozhovoru připouštěním i absurdních nebo zdánlivě absurdních nápadů a asociací.

bytí, život, existence; nejširší společné označení pro všechno, co jest. Filozofie podle Platóna začíná údivem nad tím, že něco jest, nad zázrakem bytí. Nejstarší filozofové se pokoušeli vyzkoumat původ bytí a pokládali za něj některý z živlů, případně boj anebo zásah demiurga. Křesťanská filozofie ztotožnila bytí se stvořením a pokládala je za dílo Boží. V novověku otázku bytí zastínila otázka jistého poznání (René Descartes 1596–1650), později historického dění a vznikání (Georg W. F. Hegel 1770–1831). Ve 20. století otázku bytí – včetně rozdílu mezi „být“ a „být nějaký“ nebo „být něčím“ – obnovil Martin Heidegger (1889–1976), který rozlišil zejména různé způsoby bytí. Na rozdíl od předmětů, které jsou nám po ruce a slouží k něčemu, a od těch, které se v našem světě pouze vyskytují a které nezaujatě pozorujeme, je člověk bytím na světě, jemuž o toto jeho bytí neustále jde, jemuž na něm záleží. Problematikou bytí se zabývá filozofický obor ontologie.

celibát (z latinského *coelibatus*, z *coelebs*, „dospělý člověk žijící dobrovolně či zaslíbením bez partnera opačného pohlaví; pohlavní zdrženlivost“), 1. bezmanželský stav, římskokatolickou církví nařízený svobodný stav duchovních a řeholních osob. Církevní Otcové (latinsky *Patres ecclesiastici*) pokládali ženu „od temene až po patu“ za nástrahu ďábla (církevní synoda v Macônu v roce 585 dokonce se vší vážností diskutovala, zda lze ženu považovat vůbec za člověka). Přirozeným důsledkem nenávisti k ženě byl celibát (požadavek celibátu pochází až z konce 10. století a od koncilu 1139 platí církevní zákon ukládající kněžím závazek celibátu) a „hony na čarodějnice“. Římskokatolická církev dodnes neustoupila ze svých dogmat v otázkách celibátu; 2. celibát vyžadují i jiná náboženství a etická učení, například pohlavní zdrženlivost jako nezbytná podmínka duchovního rozvoje je příznačná pro buddhistické mnichy a mnišky; v historii museli dodržovat celibát kněžky (*vestálky*) v Římě, „Panny slunce“ (*accla cuna*) v incké říši nebo kněží manichejské církve. Naopak judaismus a islám instituci celibátu neuznávají; 3. svobodný stav vůbec, kdysi povinný pro některá povolání (například pro četníky nebo učitelky).

cizoložník, smilník, sexuálně nevázaný člověk. Smilstvo považovalo křesťanství za kardinální hřích. Nepřátelský postoj církve vůči sexualitě dokládají například hrůzné sadistické scény v řadě malířských děl. Na Giottově fresce *Poslední soud* (1304–1306) v Cappella degli Scrovegni v Padově vzbudí pozornost čtyři nazí hříšníci pověšení za tu část těla, jíž zhřešili: jeden visí za jazyk, druhý za vlasy a další dva, muž a žena, za pohlavní orgány. Na jiném místě ďábel kastruje hříšníka kleštěmi. Přehlídkou krvavé brutality jsou miniatury ilustrující francouzský překlad Boccacciova díla *De casibus virorum illustrium* (například oslepení a vykastrování Viléma III. Sicilského).

cizoložství, mimomanželský (extramatrimoniální) pohlavní styk, dobrovolný pohlavní styk vdané ženy či ženatého muže s někým jiným než se svým stálým partnerem (manželem, manželkou). Na rozdíl od nevěry je cizoložství třeba chápat jako termín právní a etický, zvláště v právních systémech, kde je pohlavní styk mimo manželství přímo zločinem proti manželství. V některých sociokulturních systémech má cizoložství religiózní rozměr, a pokud je manželství především ekonomickým vztahem, je cizoložství chápáno jako majetkový zločin. V ostatních právních systémech je cizoložství jiným výrazem pro sexuální nevěru,

má však omezenější rozsah. Cizoložství bývá společensky postihováno, a to postihy neformálními (morální odsouzení a jeho důsledky), někdy i postihy formálními (tresty), v některých systémech i trestem nejvyšším (například ukamenování cizoložné ženy v islámských zemích). V islámu je cizoložství hříchem z největších a Korán od něho zrazuje už od prvních kroků: „Oči páchají cizoložství, uši páchají cizoložství, jazyky páchají cizoložství, ruce páchají cizoložství, nohy páchají cizoložství: nakonec je dovršeno intimními oblastmi.“ Často však existuje asymetrie trestu pro cizoložnou ženu a cizoložného muže.

Consummatum est (z latiny), Dokonáno jest (poslední Ježíšova slova, která vyřkl na kříži).

Cor sapit, pulmo loquitur, fel commovet iram, splen ridere facit, cogit amare iecur (z latiny), srdce chápe, plíce mluví, žluč vyvolává hněv, slezina smích, játra nutí k lásce (Maxima středověké salernské lékařské školy).

debutant (z francouzského *début*, „první vystoupení, začátek, debut“), kdo debutuje, začátečník.

defétismus (z francouzského *défaitisme*, „poraženectví“), malodušnost, nedostatek sebedůvěry, vzdávání se předem, pesimistické přesvědčení o zbytečnosti o něco usilovat, nevíra v úspěch.

dekonstrukce (z latinského *dē-constructiō*, „organizované rozebrání, rozložení“), způsob rozumění a interpretace textů, který rezignuje na jednotný a celkový smysl, zdůrazňuje mnohovrstevnost a pluralitu; jde o jeden z nejdůležitějších prvků a požadavků postmoderny, který požadovali zejména francouzští filozofové Jacques Derrida (1930–2004) a Michel Foucault (1926–1984).

dětské křížové výpravy, označení lidových poutí (šlo o německý a francouzský proud) v roce 1212 do Svaté země, zorganizované prý proto, že neúspěchy dosavadních tažení zapříčinila hříšnost jejich dospělých účastníků. Cílem bylo osvobození Jeruzaléma z muslimské nadvlády. Výpravy však skončily neúspěchem, a většina účastníků zemřela po cestě v Evropě nebo byla prodána do otroctví. Středověké prameny popisující křížovou výpravu dětí jsou ale v současné době podrobovány kritice a celý popis dětské křížové výpravy je považován za omyl vzniklý třicet let po zmiňovaných událostech. Oba pochody měly sice proběhnout, ale nešlo o putování dětí. Ukázalo se, že kronikáři 13. století špatně pochopili význam latinského slova *pueri*, což znamená „chlapci“ nebo také „děti“, ale zároveň se tímto termínem v dobách výprav označovali „poddaní z nejchudších vrstev“. Moderní studie také naznačují, že tehdejší špatná ekonomická situace donutila některé obyvatele opustit své domovy, prodat pozemky a přestěhovat se do jiných míst; migrovat měly prý až stovky rodin.

erekce (z latinského *erectio*, „vztyčení“), 1. (anatomie, sexuologie) ztopoření pohlavního údu, které je výrazem pohlavního vzrušení u muže, umožňuje zavedení penisu do pochvy a tím uskutečnění pohlavního aktu. Jde o nervově-cévní děj, při němž se plní krví topořivá tělesa penisu. V jejich kavernách se postupně hromadí krev a tak dochází ke zvětšení a ztužení topořivých těles. Současně se napínají obaly penisu, čímž dochází k ztíženému odtoku krve z penisu. V houbovitém tělese (*corpus spongiosum penis*) je erekce menší, aby zůstala močová trubice prostupná pro průchod semene. Při zvýšení tonusu hladké svaloviny ve

stěně tepen dochází k snížení přítoku tepenné krve, zmenšuje se napětí obalů a dochází k vyprazdňování kaveren. Určitá cirkulace v kavernách je však zachována i při maximální erekci a zabezpečuje výživu tkání penisu. K erekci dochází často také ve spánku. Protože podobné nervově-cévní reakce probíhají také v jiných orgánech, můžeme hovořit o erekci prsních bradavek nebo o erekci stydkých pysků (*labia minora pudendi*); 2. (zoologie) ztopoření svalu vyplněním krevní lakuny (například u nohy mlžů, umožňující pohyb).

erotogenní (erogenní) (z řeckého *erōtikós*, „milostný, žádostivý“ od *érōs* [genitiv *érōtos*], „láska, chtíč“), místa na těle, jejichž dráždění vyvolává erotické vzrušení. Nejsou u všech lidí totožné a v průběhu života doznává vnímavost vůči sexuálním podnětům proměny.

erotomanie (z řeckého *erós*, „touha, láska, vášeň, náklonnost“ a *mainomai*, „šílím“), nadměrné vystupňování sexuálních zájmů nebo pudů.

Európé, v řecké mytologii dcera Agenóra, krále foinického města Tyru ve východním Středomoří. Európé Diovi (v podobě býka) dovolila, aby ji zavezl přes moře na Západ. Projížďka byla delší, než původně zamýšlela, protože nejvyšší bůh Zeus nedělal nikdy nic polovičatě a měl vždy svoje přesné záměry. V tomto případě si zažertoval i na účet pravidla, které si stanovili pozemšťané, aby vymezili míru svých a božích kompetencí – *quod licet Iovi, non licet bovi*, „co je dovoleno bohu, není dovolenu volu“. Záměrně s ní však nezamířil na kontinent, jenž měl být po ní pojmenován, ale jejich společné dobrodružství se naplnilo na Krétě. To ostatně odpovídá i skutečnosti, že první významná kultura do Řecka přišla právě odtud a kromě toho i obyvatelstvo, které na začátku 3. tisíciletí př. n. l. osídlilo Kyklady a Krétu, bylo původem z Malé Asie. Európa Diovi na Krétě porodila tři syny Mínóa, Rhadamantya a Sarpedónta. Zeus ji za její přízeň zaopatřil tím, že ji provdal za krétského krále Asterióna a pojmenoval po ní kontinent, který se měl stát důležitější než Kréta.

Eva (hebrejské *chavvá*, patrně odvozenina slovesa *chajá*, „žíti“, tedy „život dávající“), podle druhé kapitoly stvoření v *Genesis* je to jméno, jež dává Adam po vyhnání z ráje (Eden) ženě, kterou Bůh stvořil z jeho žebra, aby byla mužovi družkou: „Člověk svou ženu pojmenoval Eva, protože se stala matkou všech živých“ (Gn 3,20). O původním významu Eva-Chavva existují různé hypotézy, z nichž žádná nedosáhla obecného přijetí. Stvoření ženy z žebra se někdy vysvětluje podle sumerské mytologie, která zná rovněž představu prvotního ráje (sumersky *Dilmun*): zde sexuálně přelétavý bůh Enki okusil osm rostlin, jež vyrostly z jeho semene, v důsledku čehož nad ním bohyně Ninchursanga vyslovila kletbu smrti. Enki onemocněl a jedním z jeho chorých orgánů bylo i žebro. K uzdravení Enkiho žebra byla stvořena bohyně Ninti, tj. „Paní žebra“. Podle sumerologa Samuela Kramera sumerský výraz *ti* znamená jak „žebro“, tak i „dávat život“. Jméno bohyně Ninti může proto znamenat „Paní, která dává život“, nebo „Paní žebra“. Tuto sumerskou literární předlohu prý sledoval i biblický text. V křesťanském, novozákonním učení se o Evě zmiňuje Pavel z Tarsu (2. list Korintským 11,3,14) v souvislosti s tím, že byla podvedena hadem-satanem. Zdůvodňuje tím, proč má být v křesťanském společenství žena „poddanou“ muži.

ex definitione (z latiny), jak vyplývá z definice, podle definice.

Fallax gratia et vana est pulchritudo (z latiny), Klamavá je líbeznost, pomíjivá krása.

falzifikát (též *falzum*; z latinského *falsum*, doslova „falešné, klamné“ původem), padělek, podvrh; písemnost či jiné dílo (například umělecké), které je vydávané za pravé, i když se jedná o práci falšovanou. V diplomatice se rozeznávají falza, která jsou svým vznikem i obsahem padělky (listiny podvržené), dále falza s pravdivým obsahem, jejichž písemný záznam byl pořízen v jiné době, než do které se hlásí (diplomatická nebo stará falza). Kancelářská falza bývají vyhotovena podle všech pravidel kanceláře, ale bez vědomí a proti vůli vydavatele (listiny vylouzené). Nejznámějšími falzy v českých dějinách byly *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. I mnozí historikové podlehli pokušení „vylepšovat“ českou historii (například moravský zemský archivář Antonín Boček [1802–1847]).

fetišismus (z portugalského *feitiço* [fejtysu], „kouzlo, amulet“, případně *fetiche* [fetyše], „modla, fetiš“; přešlo do francouzštiny jako *fétiche*; souvisí s latinským *factitius*, „umělý, nepřirozený, kouzelný“), 1. uctívání fetišů jako sídla božství; přehnané, nekritické, slepé uctívání předmětů nebo jevů vůbec; 2. sexuální úchylka, při níž předmětem sexuálního uctívání je nikoli osoba, ale něco, co s ní může souviset (zpravidla součást oděvu, zvláště intimního rázu).

fík (z latinského *ficus*, „fík i fíkovník“), sykonium, tedy zdužnatělé květenství s drobnými květy uvnitř (připomínající dělohu, odtud erotické metafory a konotace), nikoli plod, jak bývá mylně uváděno. Čerstvé fíky jsou dužnaté, medově šťavnaté a mají až 80 % vody. Sušené fíky obsahují zhruba 15 % vody, 60 % cukru, 5 % pektinu, 3 % škrobu a malý obsah tuku. Fíky podporují trávení, jsou rychlým zdrojem energie při psychické a fyzické únavě, zlepšují střevní mikroflóru, výborně zasytí. Od starověkých dob jsou fíky symbolem cudnosti, rozmarnosti, ale i zdraví a plodnosti. V biblických textech je fík a fíkovník spojován s pohodou, bezpečím, klidem a hojností. Velkým příznivcem fíků je například světová tenisová jednička Novak Djoković.

fíkovník (*Ficus*), rod rostlin z čeledi morušovníkovitých. Zahrnuje asi 650 tropických a subtropických druhů; převážně se jedná o vždyzelené keře a stromy, ale také epifyty a popínavé a šplhavé liány, obrůstající podpěrný strom svým stonkem a přídatnými kořeny. Mnohé druhy fíkovníků (například *Ficus bengalensis*) mají vzdušné kořeny, které po dotyku se zemí zakoření, zdřevnatí a změní se v takzvané nepravé kmeny s vlastní korunou, takže jedinec vytvoří celý lesík. Jediný evropský druh (*Ficus carica*), původem ve Středozemí, se po tisíciletí pěstuje jako ovocná plodina. Plodenství, fíky, vzniká miskovitým rozšířením, prohloubením a obrůstáním stonku původního květenství. Výhradním opylovačem fíkovníku je blanokřídlý hmyz stehnatka. V kulturní historii se fíkovníky uplatňují od starověkých dob: ve středomořských civilizacích fíkovník smokvoň (*Ficus carica*) a ve starém Egyptě fíkovník sykomora (*Ficus sycomorus*). Plody obou stromů, chutné a výživné fíky, byly pro zdejší obyvatele důležitou potravinou, což se odrazilo v mytologii a náboženských systémech. V Egyptě byl fíkovník posvátným stromem zasvěceným bohyni Hathor. Řekové jej spojovali s bohem Dionýsem, ochráncem vinařství a vegetace jako takové. V lidech jeho dary podporovaly družnost a zábavu, podněcovaly lásku a uvolňovaly tvůrčí schopnosti, a pokud byly užívány s mírou, osvěžovaly ducha i tělo. Během dionýsovských mystérií byl v košíku s fíky uschován

dřevěný falus z fíkového dřeva jako symbol plodnosti. V Athénách bylo přísně zakázáno vyvážet fíky do cizích krajin, provinilce stíhala vysoká pokuta. Už od 5. století př. n. l. byli i nevinní lidé osočováni od úskočných žalobníků; ti byli nazýváni *sýkofanti* (z řeckého *sýkofantés* od slova *sýkon*, „fík“). Podobně byl fíkovník vnímán také v antickém Římě; navíc byl považován za šťastný symbol, neboť Romulus a Remus prý byli odkojeni vlčicí pod planým fíkovníkem (*Ruminalis*) poblíž Lupercalu. Zvláštní význam má fíkovník v judaismu a křesťanství. Objevuje se již v knize *Genesis* a je první konkrétní rostlinou, kterou *Bible* uvádí: „Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi (Gn, 3,7).“ Scéna prvotního hříchu Adama a Evy zakrývajících svou nahotu fíkovým listem se stala trvalým ikonografickým motivem.

fíkový list, pětidílný list smokvoně (fíkovník – *Ficus carica*), podle biblické legendy „oděv“ Adama a Evy. Ve výtvarném umění je fíkový list od starověkých dob atributem sloužícím k zahalení pohlaví. Slovní spojení slouží také jako metafora popisující situaci, kdy je třeba něco zakrýt: „Celé je to jen fíkový list, který má zamaskovat fakt, že se chtějí domluvit někteří představitelé opozice s vládnoucí koalicí.“

Finem qui quaeris amoris, res age, tutus eris! (z latiny), Chceš-li skoncovat s láskou, pracuj a budeš zachráněn! (římský básník Publius Ovidius Naso [43 př. n. l.–18 n. l.], *Remedia amoris* (2–1 př. n. l. [Léky proti lásce]).

fiškus (asi posunem významu z latinského *physicus*, „lékař, přírodovědec“, snad pod vlivem řady slov na *fi-* označujících zchytralost: *fígl, fikaný, filip, filištín, filuta, fištrón* aj.; viz též staroitalské *fisicare*, „zchytrale mluvit“), (expresivně) 1. chytrák, filuta; 2. pomocník asistenčního nebo sekundárního lékaře v nemocnicích, jenž bývá obyčejně studujícím lékařství a opatřuje hlavně potřebné písařské práce.

France, Anatole (16. 4. 1844, Paříž, Francie – 12. 10. 1924, La Béchellerie u Tours, Francie), francouzský básník, prozaik a esejista světového významu, laureát Nobelovy ceny za literaturu za rok 1921 („…jako uznání jeho zářivé literární činnosti charakterizované ušlechtilým stylem, velkorysou humanitou, půvabem a francouzským espritem“). Pocházel z rodiny pařížského obchodníka a antikváře, získal důkladné klasické vzdělání, což mu umožnilo pracovat v letech 1876–1890 jako pomocný knihovník v Senátu. V roce 1877 se oženil, ale jeho manželství skončilo roku 1892 rozvodem. France totiž od konce 80. let udržoval úzký vztah s paní Armand de Caillavet, která významně přispěla k úspěchu jeho umělecké kariéry, neboť ho učinila středem svého salonu, nabádala ho k literární činnosti, připravila mu půdu pro přijetí do Francouzské akademie roku 1896 a umožnila mu cesty po světě. France je autorem sbírek básní – *Idylles et légendes* (Idyly a legendy, 1876) aj., divadelních her – *Au petit bonheur* (Pro štěstí, 1898) aj., esejů – *Alfred de Vigny* (1866) a zejména mnoha próz. Z nich vyniká román *Les Dieux ont soif* (Bohové žízní, 1912), kritizující revoluční fanatismus za jakobínské diktatury a vlády Maximiliena Robespierra, nebo románová travestie *LIlle des pingouins* (Ostrov tučňáků, 1908), zesměšňující představitele pseudodemokratických režimů. Naopak se France evidentně (a podle našeho názoru zcela správně) ztotožňuje se závěry diskuse na téma: kdo má či nemá jaké neřesti, které neřesti jsou malé, ubohé, které naproti tomu

vznešené – tedy „ctnostné neřesti“. Rozprava, kterou vede společnost mužů v jedné z povídek jeho sbírky *Les Sept femmes de la Barbe-Bleue et autres contes merveilleux* (Sedm žen Modrovousových, 1912), ústí totiž do konstatování, respektive axiomu: „(…) Neřest je jediný statek důstojný člověka, jeho pravé dědictví, jeho skutečná ctnost ve vlastním smyslu slova, protože ctnost je vlastností mužů (*virtus, vir*).“

Friedrich I. **Barbarossa** (Rudovous) (1122 – 10. 6. 1190), švábský vévoda od 1147, německý král od 1152, římský císař od 1155, z rodu Hohenstaufů. Vynikl jako chrabrý vojevůdce a úspěšný diplomat. V roce 1189 se vypravil v čele německého vojska na třetí křížovou výpravu. Díky jeho osobnímu nasazení a odvaze křižáci porazili početnější vojsko seldžuckých Turků a ovládli město Ikonium (dnes Konya, Turecko). Při dalším postupu se nerozumně pokoušel zkrátit si cestu přechodem přes rozbouřenou řeku Kalykandu (Göksu) a při tomto pokusu utonul. A tak ten, co podstoupil mnohá nebezpečí, nyní uboze zahynul.

Hadí síla (sanskrtsky *kundaliní*), v indické mystice skrytá energie, jež se jako stočený had skrývá u konce páteře, odkud po probuzení stoupá vzhůru, prochází šesti centry jemnohmotného těla, v nichž probouzí duchovní schopnosti, až dospěje do nejvyššího bodu, lotosu o tisíci lístcích, který představuje transcendentní rovinu, kde hledač překračuje časová omezení a tedy i pouta koloběhu přerozování (*sansáry*).

haiku (俳句, „lehká sloka“), japonská básnická forma tvořená zvukomalebným trojverším s počty slabik 5–7–5, dělicí pauzou a zařazovacím slovem; jejím základním rysem je stručnost, obsažnost, neotřelý nápad, filozofická hloubka; využívá slovní mnohoznačnosti a asociace. Vznikla v 16. století z *renku* („řazené verše“, básnická forma užívaná v Japonsku zejména ve 14.–17. století), ale v protikladu k jeho dekorativnosti. K nejvýznamnějším básníkům patřil Macuo Bašó (1644–1694), klasik a dovršitel haiku.

hašiš (z arabského *hašíš*, „rostlina, bylina, tráva“), pryskyřice konopí indického (*Cannabis sativa*) extrahovaná s tuky ve vařící vodě a vykrystalizovaná. Získává se stíráním pryskyřice rukama z rostlin a následným lisováním s pojidlem, například se zvířecím tukem, do kompaktních bloků hnědé barvy charakteristického zápachu; většinou platí, že čím tmavší barva, tím je vyšší obsah účinných látek. Takto upravený hašiš je buď pružný, jako by gumový, nebo tuhý, drolící se po zahřátí v plameni. Přidává se buď do tabáku nebo pro zvýšení účinku přímo do marihuany. Hašiš má stejný účinek jako marihuana, který však nastupuje o něco později kvůli pomalejšímu vstřebávání. Konzument tak hůře odhaduje mez a vzhledem k obvykle většímu konzumovanému množství může být působení silnější a trvat déle než u marihuany. Hašiš se k nám dostává například z Afghánistánu či z Maroka.

hedvábí (latinsky *sericum*), tenká bílkovinná vlákna, která produkují zástupci několika skupin členovců a nit a tkanina z těchto vláken vyrobená. Komerční hedvábí je produktem téměř dvaceti druhů můr, mezi kterými dominuje bourec morušový, *Bombyx mori*. Z hedvábí se stalo vyhledávané luxusní zboží a jako obchodní artikl se začalo šířit z Číny již po tehdejším starověkém světě. Upevnění obchodních styků ve 2.–1. století př. n. l. podél Hedvábné cesty přes Palmyru a Antiochii až do Levanty rozšířilo čínský export až do Říma. O hedvábí pak psal

římský autor Plinius Starší ve své *Naturalis historia* (Přírodopis), jeho hebkost a vláčnost opěvovali římští básníci Ovidius, Vergilius i Horatius. Filozof Seneca varoval dokonce krajany, aby nenechávali své ženy a dcery nosit šat zhotovený z této transparentní látky, pod kterým se tak svůdně rýsují ladné křivky ženského těla, protože to má demoralizující účinek na veřejnou morálku a rodinný život. Od cizích kupců, kterým za hedvábí platili zlatem, se staří Římané dozvídali, že pochází z jakési země Seres či Serica daleko na Východě. Tento původně řecký název (*sérikos*, „hedvábný“) nepochybně souvisí s archaickým čínským *sieg* (dnes s’), „hedvábí“. Za císaře Augusta se hedvábí stalo v Římě velkou módou: bylo znakem bohatství a společenského postavení. Hedvábí však proniklo na Západ již v dobách před vznikem římské říše, jak dosvědčují nálezy jeho zbytků ve vykopávkách domů dávných řeckých kolonistů na březích Černého moře (například v Kerči na Krymu). Prvotní jednoduchá technologie se principiálně zachovala dodnes, i když se bourec podstatně změnil. Hlavním producentem zůstává Čína před Indií, která je hlavním konzumentem. Až do období druhé světové války bylo hedvábí strategickou surovinou, protože jedině z něho bylo možné vyrobit padáky (i neprůstřelné vesty). Během války byl v USA vynalezen a rychle vyráběn nylon a hedvábí přestalo být pro armádu zajímavé.

Hermés, v řecké mytologii syn Dia a Pleiády Maie, nejobratnější, nejnápaditější a patrně nejvíce zaměstnaný z řeckých bohů. Jako posel bohů a průvodce duší zemřelých do podsvětí (*Psýchopompos*) byl neustále na cestách. Kromě toho byl patronem pocestných, obchodníků, podvodníků a zlodějů, jako všudypřítomný poskytoval pomoc nejen bohům, ale i smrtelníkům. Byl prototypem obratnosti, svižnosti, chytrosti a inteligence. Jeho symbolem byly hermovky.

hermovka, původně prostý kůl se schematicky naznačenou hlavou boha Herma. Od 6. století př. n. l. mramorový nebo bronzový hranol s hlavou, pohlavím a schematickým náznakem paží. Hermovky označovaly posvátná místa. V římské době to byla oblíbená forma pro podobizny slavných osobností minulosti, někdy spojené v dvojhermy.

hysterie (z řeckého *hystera*, „děloha“), choroba vyznačující se výraznou a nestabilní emotivní citlivostí (až přecitlivělostí). U postižených je zřetelná snaha předvádět své duševní stavy a rozpoložení okolí, nejvýrazněji se projevující jako hysterický záchvat spojený s křečemi, třesem, zrychleným dýcháním a zmítáním se. Někdy se mohou projevit i další poruchy, které sice připomínají jiná onemocnění (obrna, slepota), přesto se však neřídí pro ně typickými fyziologickými zákonitostmi (například slepota nevede ke srážkám s předměty). Toto onemocnění je velice často spojováno s ženami (i s celkem běžnými a oprávněnými reakcemi), přesto ve vypjatých situacích (například při velké katastrofě) může hystericky (panicky) reagovat větší skupina lidí najednou, včetně mužů. Jako první popsal hysterii řecký lékař Hippokratés z Kóu (kolem 460 př. n. l. – kolem 375 př. n. l.), který ji spojoval s nedostatečně sexuálně uspokojenými ženami. Děloha (hystera) těchto žen se tak podle něj stává příliš lehkou a vysušenou, až začne v těle putovat vzhůru a utlačovat srdce, plíce a bránici. V dnešní době se předpokládá, že se jedná o poruchy v určitých oblastech mozku (zejména v hypothalamu a limbickém systému).

huriska (z arabského *húríja* [množné číslo *húríját*], „rajská dívka“), 1. v muslimské eschatologii věčně mladé a krásné dívky, oblažující věřící v islámském ráji; 2. v muslimském prostředí milostnice.

challenger (z anglického *challenger* [čælindžə], „vyzývatel, možný soupeř“), název menších turnajů pro hráče světového žebříčku s finančními odměnami od 25 000 do 150 000 dolarů nebo eur; tyto turnaje organizuje Asociace profesionálních tenistů (Association of Tennis Professionals – ATP); představují útočiště a odrazový můstek k lepšímu umístění pro hráče, kteří jsou níže ve světovém žebříčku.

im Bett sowie an der Küste (z němčiny), v posteli jakož i na mořském pobřeží.

impotence (z latinského *impotentia*, „bezmocnost; divokost, prudkost, vášnivost; slabost“), 1. neschopnost muže k pohlavnímu styku a oplodnění; 2. přeneseně neschopnost, nemohoucnost v různých lidských aktivitách (impotence vědecká, umělecká apod.).

iniciace (z latinského *inītium*, „počátek, původ“), obřad „zasvěcení“ jedince u příležitosti jeho uvádění do nového společenského postavení či nové role. Z antropologického hlediska se řadí mezi obřady přechodu, protože odděluje dvě životní období a připravuje člověka na novou životní úlohu nebo ho začleňuje do jiné sociální skupiny, než do které dosud patřil. V mnoha případech platí obojí. Iniciační obřady se většinou dělí na několik aktů, mnohdy od sebe časově oddělených: 1. Období zkoušek nebo výuky, kdy jsou novicové vystaveni různým životním zkouškám a útrapám, musí žít odděleně od kolektivu, o samotě nebo pouze mezi sebou a kdy je iniciující seznamují s tajnostmi světa dospělých, ať již jde o znalosti praktické nebo o znalosti obřadů a mýtů; 2. Fyzická operace na těle iniciovaného: nejznámější operací je obřízka, která se praktikuje s několika výjimkami v celé nativní Africe a v některých částech nativní tropické Asie a Austrálie; u dívek je obměnou obřízky sexuální mutilace (vyříznutí klitorisu).

inu, 1. (citoslovce) vyjadřuje rezignovaný souhlas: Inu, časy se mění; 2. (částice) uvozuje výrok, který je závěrem předchozí úvahy, objektivizuje ho: Jak to bylo? Inu, tak.

játra (latinsky *iecur*, řecky *hepar*), největší žláza lidského těla. Játra jsou uložena pod pravou klenbou brániční, váží asi 1 500 g a jejich příčná délka se pohybuje kolem 25 cm. Horní plocha jater naléhá na bránici, dolní plocha shora na okolní břišní orgány. Na orgánové ploše jater se vpravo nachází žlučník, který slouží jako zásobárna žluči, vytvořené jaterními buňkami. Do jater se dostává vrátnicovou (portální) žílou krev a jaterní buňky z ní zpracovávají látky vstřebané do portálního oběhu a současně vytvářejí žluč, která je odváděna žlučovými cestami z jater do žlučníku. Po příjmu potravy se pak žluč vlévá (spolu se sekretem slinivky břišní) do sestupné části dvanáctníku (první oddíl tenkého střeva navazující plynule na žaludek), kde se účastní jedné z fází štěpení potravy.

jednat na rovinu, (idiom) přímo, bez vytáček, seriózně.

Ježíš Kristus (mezi 7 až 2 př. n. l. – mezi 30 až 33 n. l.), podle tradice zakladatel a ústřední postava křesťanského náboženství. Označení Kristus, vychází z řeckého *Christos*, „Pomazaný“. Podle křesťanské víry jediný syn Boží, vtělený do podoby pozemského člověka. Hlasatel spásy a nové duchovní orientace ži-

dovského a posléze i pohanského světa. Vykupitel narozený z Panny. Podstoupil smrt na kříži a tímto činem zajistil svým věrným spásu a věčnost v posmrtném životě. O jeho životě, učení a činech vyprávějí čtyři novozákonní evangelia a několik nekanonických za apokryfy označených evangelií, která popisují většinou jeho dětství. Jeho obrazová podoba vznikla až s jistým zpožděním, stejně jako samo raně křesťanské umění, protože prvotní křesťané a zejména církev převzala židovský zákaz zobrazování toho, co je předmětem náboženské úcty. Antický typ idealizované apollinské krásy ovlivnil i způsob znázornění mladistvého Krista, který je typický pro první polovinu 4. století. Po půlce století se začal prosazovat typ vousatého Krista, v němž bývá spatřován vliv Východu. Tento takzvaný etnický typ, pro nějž není zřejmá přímá předloha, patrně nějak souvisí s chápáním Kristova utrpení a představuje završení postupné recepce obrazu východního, spirituálně kultivovaného, ale přesto stále neřímského barbara do antického prostředí a jeho výtvarného umění. Německý filozof Karl Theodor Jaspers (1883–1969) řadí Ježíše Krista spolu s Buddhou, Konfuciem a Sókratem mezi čtyři směrodatné postavy světových dějin.

Karel IV. (14. 5. 1316, Praha – 29. 11. 1378, Praha), český a německý král od roku 1346, římskoněmecký císař od roku 1355 z dynastie Lucemburků; nejvýznamnější evropský vládce pozdního středověku. Byl nejstarším synem Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny; původně křtěný Václav, jméno Karel přijal při biřmování. Byl čtyřikrát ženat: 1323–1348 Markéta, zvaná Blanka, z Valois, 1349–1353 Anna Falcká, 1353–1362 Anna Svídnická, od roku 1363 Alžběta Pomořanská (prý dokázala ve svých rukou ohýbat či lámat železné meče nebo podkovy); otec dvanácti dětí. Jako český král proslul především založením univerzity v Praze, která nese jeho jméno, výstavbou Nového Města pražského, stavbou kamenného Karlova mostu a hradu Karlštejna i mnoha dalšími počiny; dosáhl také významné územní expanze českého státu, především severovýchodním směrem.

karneol, kryptokrystalický kysličník křemičitý, odrůda chalcedonu, zbarvená příměsí železa do oranžového, krvavě červeného až hnědavého tónu o tvrdosti 6,5 Mohsovy stupnice; některé odrůdy zbarvením připomínají barvu srdečního svalu. Na Předním východě byl opracováván již od pozdního 7. tisíciletí př. n. l. a v Íránu dokonce občas užíván k výrobě šipek a vrtáčků. Vyskytoval se v oblázcích na jihoíránském poloostrově Búšír a ve východní poušti v Egyptě; hlavním starověkým zdrojem však bylo okolí Rádžpíply v jižním Gudžarátu, odkud prostřednictvím harappské kultury v povodí Indu přicházel ve 3. tisíciletí př. n. l. námořní cestou do Mezopotámie (sumerské texty souhlasně vztahují původ karneolu k zemi Meluchcha). Surovina byla opracovávána obvyklými kamenickými technikami; v případě karneolu však k postupu patřilo také zahřívání ve speciálních podkovovitých pecích; nejprve proto, aby se snáze odstranila zvětralá kůra oblázků, při dokončování pak, aby artefakty osleplé broušením na podložkách z čediče znovu získaly svůj lesk a zářivou barvu. Žáru 300–400 °C bylo rovněž zapotřebí k fixování případného geometrického vzoru vybělených alkalickým roztokem, jímž se někdy karneolové korálky v údolí Indu zdobily. Klenoty z karneolu byly po celý starověk velmi ceněny. Kromě korálků se zhotovovaly různé přívěsky a amulety, karneolové gemy se osazovaly do prstenů, užívaly jako výplň do luxusních předmětů. Karneol si uchovává jako šperkařský kámen svoji přitažlivost až do současnosti.

kastrace (z latinského *castrare*, „klestit, vyklestit“), umělé odstranění pohlavních žláz (varlat nebo vaječníků). Způsobuje sterilitu a nedostatek pohlavních hormonů. Důsledky tohoto zákroku závisejí na době, kdy byla kastrace provedena. Je-li to před pubertou, nevyvíjejí se druhotné pohlavní znaky, vzniká eunuch (kleštěnec). Kastrace v dospělosti nemusí nutně znamenat pokles pohlavního pudu. V evropských dějinách je kastrace známa z antického Řecka a Říma, v raně křesťanských dobách se jí podrobovali někteří stoupenci nového náboženství především z asketicko-religiózních důvodů a později i z příčin uměleckých. Kastrace z uměleckých důvodů za účelem uchování hlasových rejstříků, které přirozenou cestou odstraňuje u mužů mutace, se v evropské hudbě začala využívat až od poloviny 16. století.

klín, 1. zašpičatělý plochý kus dřeva, kovu, kamene aj. sloužící k rozštípnutí kmene, založení kol vozu apod.; 2. předmět připomínající klín; 3. oblast kolem genitálií; 4. (knižně) lůno; 5. přední část těla od pasu ke kolenům u sedící osoby; 6. (přeneseně) složit ruce do klína (rezignovat); 7. (myslivecký slang) ocas samce bažanta.

klín pěstní, nástroj v rámci kamenné štípané industrie, který byl vyráběn oboustranným obíjením výchozího kusu kamenné suroviny do charakteristických mandlovitých, oválných či dvouhrotých tvarů; vyskytuje se v různých kulturách starého paleolitu a středního paleolitu, typický je zejména pro acheuléen. Pěstní klíny nejen dobře sloužily svému účelu, ale většinou byly také velice vzhledné. Mnohé z nich mají tak estetický a dokonalý tvar, že nám dnes připadají spíše jako působivá sochařská díla, než jako všední nástroj či zbraň.

klín ženský (hovorově), lůno, vulva, ženské pohlavní orgány.

korzet (z francouzského *corset*, což je zdrobnělina k starofrancouzskému *cors* [dnes *corps*], „tělo“ z latinského *corpus*, „tělo“), 1. šněrovačka stahující trup od pasu až přes boky. V některých obdobích (například v době rokoka nebo v 19. století) dospěla móda stahování těla dam do takových extrémů (zvláště ve viktoriánské Anglii), že ženám, které korzety nosily, hrozilo poškození zdraví. Dnes patří korzety k výbavě komunit BDSM (mužů i žen); 2. (medicína) léčebný obvaz na trup nebo aparát k fixaci (při poranění nebo deformaci páteře).

Knóssos, archeologická lokalita na střední Krétě na severním úpatí pohoří Ída, sídlo mytického vládce Mínóa – pro složitě a nepřehledně členěnou architekturu paláce se vžilo označení labyrint a byl spojen s bájí o Mínótaurovi, jež je fabulací odrážející některé aspekty kultu býka (symbolu síly, plodnosti) na Krétě. V době bronzové byl hlavním správním centrem severní části mínojské Kréty. Palácový komplex s nádvořími (nazývaný podle kultovní dvojbřité sekery – *labyrinthos*), postavený začátkem 2. tisíciletí př. n. l., byl zničen blíže neznámou katastrofou (snad zemětřesením) v 2. polovině 18. století př. n. l., obnoven a opět zničen kolem roku 1400 př. n. l.; zachovány nástěnné malby a doklady všech hlavních typů předalfabetických krétských písem. Na jedné z fresek mínojský umělec vystihl nenucenost, velkoměstský půvab i sebevědomí elegantně oblečené a učesané mladé ženy, jež podtrhuje kadeř spadající koketně do čela (byla proto nazvána *Malá Pařížanka*).

kruciáta (z latinského *crux* [genitiv *crucis*], „kříž“), 1. vojenské tažení křesťanských vojsk, křížová výprava; 2. společné modlitební úsilí.

křen (*Armoracia*), rod rostlin z čeledi brukvovité; zahrnuje tři druhy. V českých zemích se vyskytuje křen selský (*Armoracia rusticana*), mající velké podlouhlé listy a bílé květy, pěstovaný pro svůj silně aromatický kořen, který se používá jako koření, zelenina nebo léčivý prostředek. Kořen se někdy tvarově podobá ženšenu. U nás i ve světě proslul křen z Malína u Kutné Hory; pěstoval se zde od 12. století (tedy už v době křížových výprav) na državách pánů Malínských z Malína. Správný malínský křen měl mít říz, nesměl pálit či štípat, musel být nasládlý. Kdysi se u Malína pěstovala křenovka až na 80 hektarech a z každého hektaru se sklízelo kolem deseti tun křenu. Křen se ručně sázel i obdělával. Křenovka se sklízela speciální motykou podobnou krumpáči, nesměla se vyorávat, protože by radlice porušila matečné rostliny a porost by postupně odumřel. Při dobré péči vydržela matečná rostlina, jejíž výhonky se sklízely, až osmdesát let. Právě velký podíl ruční práce v dnešní „strojové době“ vedl k zániku jeho velkopěstitelství. Křen má vysoký podíl vitamínu C, je bohatý na síru, draslík a železo. Používá se jako pikantní koření do jídel, na pomazánky apod. V lidovém léčitelství se křenové placky přikládají na pokožku pro zmírnění zánětlivých procesů. Soudí se, že má i znamenité afrodiziakální účinky; 2. (hovorově hanlivě), naivní muž, trouba; označení podváděného manžela, nebo muže vyhlédnutého k podvodu či jako zákazníka prostitutky.

kříž (z latinského *crux*, „kříž; mučidlo“), 1. motiv dvou nebo více přetínajících se úseček, které zpravidla svírají úhel 90° a dělí tak jednu nebo obě úsečky vedví. Jedná se o jeden z nejstarších symbolů užívaných již v mladém paleolitu i mladších pravěkých obdobích, který ve starověku převzala řada náboženství, zejména křesťanství. Jako symbol může označovat rozdělení světa na čtyři elementy či světové strany, případně popisovat spojení božského (vertikála) a lidského či světského prvku (horizontála). Kříž má celou řadu forem: kříž řecký s rameny téže délky, kříž latinský s prodlouženým svislým dolním ramenem, kříž ondřejský s rameny šikmo zkříženými, kříž antonínský v podobě T, kříž patriarchální s dvěma příčnými břevny, z nichž horní je kratší, kříž papežský s třemi příčnými břevny, z nichž horní je nejkratší, kříž pravoslavný s třemi příčnými břevny, z nichž dolní je šikmé, kříž maltézský s rozšiřujícími se rameny; 2. (historie, religionistika, umění) v římském impériu popravčí nástroj v podobě kůlu nebo kůlu s příčným břevnem. Odsouzenci na něj přivázaní nebo přibití po dlouhém trápení umírali, obvykle udušením. Na kříž byl přibit za ruce a nohy Ježíš Kristus. Kříž se proto stal od 4. století jedním ze symbolů křesťanství, za křížových výprav dominantním. Přímá zobrazení Ježíšova ukřižování jsou známa až z konce 5. století. Z protestantských církví používá zobrazení kříže pouze církev anglikánská a luterská. Různá výtvarná zpodobení kříže souvisí s vývojem křesťanské ikonografie i uměleckého stylu, popřípadě heraldiky, i se symboly podobného tvaru v jiných kulturách a náboženstvích (svastika – vyskytuje se v podobě levotočivé i pravotočivé, kterou používali nacisté v Německu).

křížové výpravy, vojenská tažení (též kruciáty nebo křižácké výpravy – jejich účastníci [křižáci] nosili znamení kříže, byli pod zvláštní ochranou církve), vyhlašovaná ve středověku římskokatolickou církví jako svatý boj proti: a) pohanům (vrátit či získat území – do Malé Asie, do Prus – v letech 1254/1255 tažení českého krále Přemysla Otakara II. [kolem 1233–1278], založení města Královce); b) kacířům (albigenským, husitům [husitství]). I. křížová výprava,

nejvýznamnější (1096–1099), dobyta Palestina, založeny 4 státy – Jeruzalémské království, vévodství antiochijské, hrabství tripoliské a edesské); II. křížová výprava (1147–1149), účastnil se i český kníže Vladislav II. (kolem 1110–1174), těžké ztráty; III. křížová výprava (1189–1192), i čeští bojovníci, neúspěšná, jen dobytí Kypru; IV. křížová výprava (1202–1204), rozbita byzantská říše (vzniklo latinské císařství, království soluňské). Během 170 let se uskutečnilo osm křížových výprav – do roku 1270 se dobytých území zmocnili Turci; křížové výpravy měly velký význam pro další vývoj Evropy (obchod, růst moci církve atd.), vedly k založení rytířských řádů (johanitů, německých rytířů, templářů ad.).

Lukrécie, krásná a ctnostná manželka Lucia Tarquinia Collatina. Když ji přepadl a zhanobil syn násilnického krále Tarquinia Superba Sextus, nesnesla tu potupu. Vyznala se manželovi a na důkaz své neviny se probodla. Tato tragédie ženy byla Římanům podnětem ke vzpouře proti etruským Tarquiniovcům roku 510 př. n. l. Král byl i s rodinou vyhnán z Říma a zřízena republika; prvním konsulem svobodného města se stal Lukréciin manžel.

makarónská poezie, básnický útvar, často humoristické, ironické nebo satirické povahy, v němž jsou míšeny prvky několika jazyků. V našem kulturním okruhu se makarónská poezie ojediněle uplatnila už na sklonku antiky – například římský básník, gramatik a rétor Decimus Magnus Ausonius (asi 310–395) psal smíšené verše řecko-latinské. Hojně se pěstovala ve středověku i později; zpravidla šlo o střídání národního jazyka a latiny: *In dulci jubilo*, / Nun singet und seid froh! / Alle unsre Wonne / *Liegt in praesepio*; / Sie leuchtet wie die Sonne / *Matris in gremio*. / *Alpha es et O!* – tradiční vánoční koleda ze 13. století mísící němčinu a latinu; nebo latinsko-české *Sub arbore opaca* / pozoruji oblaka. V italské literatuře vznikla celá velká tradice tzv. *maccheronico* („makarónského jazyka“). V této tvorbě vynikl zejména renesanční básník Teofilo Folengo (vlastním jménem Girolamo Folengo, píšící pod pseudonymem Merlin Cocaio, 1491/1496–1544). Parodoval špatnou latinu soudobých italských autorů prostřednictvím paskvilu italské slovní zásoby a latinské gramatiky. Vydal několik skladeb ironizujících tradiční žánry středověké latinské literatury (nejproslulejší z nich je satirický epos *Baldus* [1521], zesměšňující francouzskou šlechtu; tímto dílem inspiroval například románovou epopej *Gargantua et Pantagruel* Françoise Rabelaise). Makarónské verše psali francouzský prozaik, překladatel z latiny a řečtiny, lékař François Rabelais (ca 1494–1553) nebo jeho krajan klasicistní dramatik Molière (vlastním jménem Jean-Baptiste Poquelin, 1622–1673) a mnozí jiní; u nás například novinář, spisovatel a básník Karel Havlíček Borovský (1821–1856): *Mea culpa, mea maxima culpa* – / kdo neumí dělat zázraky, ten je ťulpa.

marihuana (snad podle jména bahamského ostrova *Mariguana*), droga, halucinogen, drť sušených prýtů konopí indického (*Cannabis indica*), obsahující kousky listů, stonků, nažek, květů a květenství. Hlavní účinnou látkou je v ní tetrahydrocannabidol (THC); který je ve větším množství obsažen v samičích rostlinách. Podle množství, popřípadě individuální vnímavosti může působit stimulačně, sedativně nebo halucinogenně, vyplavením katecholaminů způsobuje zrychlení srdeční činnosti. Dováží se hlavně z jihovýchodní Asie a ze zemí bývalého Sovětského svazu, popřípadě je pěstována přímo u nás. Nejčastěji je marihuana kouřena v cigaretách „jointech“, obvykle s příměsí tabáku. Jeden

joint kvalitní marihuany vystačí pro intoxikaci několika osob. Brzy po vykouření jointu se zpravidla dostavuje stav euforie, provázený častějším smíchem, neklidem, zčervenáním očního bělma. Některé smyslové podněty jsou vnímány intenzivněji nebo nezvykle, především chuťové a sluchové. Také měřítko vnímání prostoru a času se může měnit. Afrodiziakální účinky nejsou jednoznačné, sexuální apetence se zvyšuje, ale schopnost erekce nikoli, spíše naopak, stejně je tomu se schopností dosáhnout vyvrcholení u žen. Vysoké dávky vyvolávají zrakové halucinace, paranoidní a panické stavy, neschopnost vyjadřovat se, snížení krevního tlaku, popřípadě šokový stav. V Evropě se kouření dýmek s marihuanou objevilo koncem 19. století a stalo se oblíbeným v uměleckých kruzích ve velkých evropských městech; ke kuřákům marihuany patřili například i velcí francouzští literáti Honoré de Balzac, Charles Baudelaire, Alexandre Dumas či Gustave Flaubert. V Severní Americe byly jointy (marihuanové cigarety) kouřeny mexickými dělníky a černými jazzmany, zejména na jihu USA. Do Evropy se kouření marihuany rozšířilo v padesátých letech 20. století s vlnou přistěhovalců z karibské oblasti; marihuanový boom nastal v průběhu šedesátých let v souvislosti s hnutím hippies a s psychedelickou vlnou; na konci sedmdesátých let se marihuana stala běžně užívanou drogou pro zhruba pětinu západoevropské a americké populace do čtyřiceti let a její kouření se stalo obvyklým a dostupným již na středních školách; země bývalého východního bloku se do této fáze dostaly až po pádu komunismu. Dlouhodobé užívání marihuany snižuje plodnost u mužů, v chování a schopnostech se projevuje typickou pomalostí a poruchami krátkodobé paměti, způsob aplikace kouřením zvyšuje pravděpodobnost rakoviny dýchacích cest, v těhotenství poškozuje plod.

maršál (z německého *Marschall*, „maršál, maršálek“; ze staroněmeckého *March*, „kůň“, *Schalk* [Althochdeutsch: *marah scalc*, Mittelhochdeutsch: *marschalc*], „podkoní“), nejvyšší vojenská hodnost, vznikla ve 12. století ve Francii (z dvorského úřadu maršálka), ve 13.–16. století byl maršál velitelem části královského vojska; postupně z francouzské armády přenesen i do jiných evropských armád (britské, pruské, rakouské, ruské).

Meum iecur urere bilis (z latiny), Žluč ve mně kypěla; Žluč se ve mně vařila; Játra moje žluč pálila (římský básník Quintus Horatius Flaccus [65–8 př. n. l.]).

milenka (anglicky *lover*, *mistress*, francouzsky *amante, maîtresse*, německy *Geliebte*, polsky *kochanka*, rusky *любовница*; romský vynalézavý termín *piraňi* by mohl v našem kulturním okruhu fungovat i jako antonymum, kdy se milenka změní ve svůj opak = černá vdova, fúrie, kudlanka, medúza, megera, mesalina, nenávistnice, nevěrnice, piraňa, xantipa a v tisíce dalších podob proměněné milenky), žena v milostném vztahu k muži, milá, milovnice.

mina (řecky *mná*, latinsky *mina*), starořecká váhová a peněžní jednotka o váze 437 g.

mobilní telefon (též *mobil*, anglicky *cell phone*), telefonní přístroj, který umožňuje telefonovat prostřednictvím celulární sítě (anglicky *cellular network*). Jeho použití není limitované pokrytím pevnou telefonní sítí nebo dosahem signálu bezdrátových telefonů, ale pouze dostupností a mohutností signálu celulární sítě, která dnes obepíná téměř celou Zemi. Hovory mobilními telefony se uskutečňují pomocí přenosu radiových vln nejčastěji standardem GSM (zkratka z anglického *Global System for Mobile Communications*, původně z francouzského *Groupe Spécial Mobile*). K připojení k celulární síti je vedle samotného přístroje nutná také SIM karta, která identifikuje každého účastníka v síti a umožňuje samotné připojení k ní. Za průkopníka mobilního telefonu je považován americký vynálezce Nathan B. Stubblefield (1860–1928), který sestrojil první bezdrátový telefon umožňující „bezpečnou telefonní komunikaci mezi pohybujícími se vozy a zastávkami“ (U.S. patent č. 887357, odst. 2) v roce 1908. Základy současných mobilních telefonních sítí vznikly na počátku 70. let 20. století, kdy vývojáři Motoroly sestrojili první použitelné mobilní telefony. Základními službami mobilního telefonu jsou kromě telefonních hovorů také posílání SMS a MMS zpráv. Pomocí mobilního telefonu lze například přistupovat na internet, spravovat osobní finance, odesílat a přijímat faxy, pořizovat a sdílet fotografie, videa a zvuky (třeba technologií bluetooth). Vlastnictví a používání mobilního telefonu se může stát způsobem manifestace statusu (například modelem mobilního telefonu), součástí osobní identity, prostředkem vyjádření příslušnosti k subkultuře (například pomocí vyzváněcích tónů nebo vyměnitelných krytů), způsobem trávení volného času (například hraní mobilních her, poslouchání rádia a muziky). Mobilní telefon a jeho sociokulturní dimenze se proto staly předmětem zájmu kulturní antropologie. Řečeno slovy Daniela J. Smithe (2005): „*Všechno nasvědčuje tomu, že i když technologie mobilních telefonů způsobila nějaké změny v sociálním životě, v mnoha ohledech se také přizpůsobila dlouhodobým zvykům a byla do nich začleněna.*“ Mobilní telefony mají také své odpůrce, kteří hlavně zdůrazňují: 1) zdravotní rizika spojená s jejich používáním – podle odhadů používá mobilní telefon více než tři miliardy lidí na celém světě, a proto je výzkum zdravotních rizik namístě. Odborníci studují zejména možné ohrožení zdraví v důsledku dlouhodobé expozice jedince elektromagnetickému záření emitovaného mobilním telefonem. Skutečné výkony antén mobilních telefonů, které jsou zdrojem neionizujícího elektromagnetického záření, jsou však hluboko pod hranicí zdravotního rizika. Dosud nebyla prokázána žádná zdravotní rizika používání mobilního telefonu. 2) Negativní dopad na životní prostředí – mobilní telefony zatěžují životní prostředí, neboť obsahují těžké kovy a plasty. Současně se k jejich výrobě používá zlato a stříbro. Proto stále častěji přistupují výrobci, prodejci, vlády a různé neziskové organizace k podpoře jejich recyklace. 3) Zneužití citlivých dat uživatelů a ohrožení soukromí. Mobilní operátoři uchovávají citlivé informace o aktivitách uživatele mobilního telefonu (uskutečněné hovory, SMS zprávy a podobně), a proto se oprávněně vedou diskuze o otázkách zneužití citlivých dat a ohrožení soukromí uživatelů. Vedle toho existují technologie a postupy, které umožňují legálně i nelegálně odposlouchávat telefonní hovory a sledovat pohyb mobilního telefonu. Ohrožena jsou také citlivá data uložená přímo v mobilním telefonu, například prostřednictvím technologie bluetooth nebo pomocí viru (tj. škodlivého programu). S nárůstem možností využití mobilních telefonů bude narůstat také riziko jejich zneužití.

mons Veneris (z latiny), Venušin pahorek, kožní val podložený tukovým polštářem nad sponou stydkou u ženy. Je pokračováním velkých stydkých pysků a u dospělé ženy je pokryt ochlupením (*pubes*), jehož ostrá vodorovná horní hranice patří k sekundárním pohlavním znakům ženy. Starší český název je *hrma*, ohanbí.

nanotechnologie (z řečtiny: *nano-*, v složeninách první část s významem „malost, trpaslictví; miliardtina základní fyzikální jednotky“, *technikós*, „mistrný, obratný, schopný, umění znalý“ a *logos*, „nauka, věda“), obor zabývající se tvorbou a aplikacemi technologií (v oblasti magnetických záznamových médií, ve výpočetní technice, v elektronice, optice nebo při konstrukci nových materiálů například v textilnictví) v měřítku řádově nanometrů (zpravidla cca 1–100 nm), což je přibližně tisícina tloušťky lidského vlasu. Česká věda zaznamenala na tomto poli velké úspěchy z hlediska celosvětového.

Nox et amor vinumque nihil moderabile suadent (z latiny), Noc, láska a víno – to nejsou k střídmosti rádci (Publius Ovidius Naso, *Amores* [Lásky], 20–2 př. n. l.).

Olympia, název slavného obrazu (1863, olej, plátno, 130,5 × 190 cm, Musée d’Orsay, Paříž, Francie) francouzského malíře Édouarda Maneta (1832–1883) znázorňující nahou ženu (Olympii) ležící na lůžku; z pozadí k ní přistupuje služka tmavé pleti nesoucí kytici a u nohou Olympie stojí černá kočka. Modelem Olympie byla slavná modelka a znamenitá malířka Victorine Meurentová (1844–1927).

omnipotence (z latinského *omnis*, „každý, všechen“ a *potens*, „mocný, schopný“), 1. (obecně) všemohoucnost, neomezená moc; 2. (biologie) schopnost živé hmoty diferencovat se na různé typy specializovaných tkáňových buněk.

ontologie (z řeckého *oús* [čteno: ús], *ontos*, „jsoucí“, *logos*, „nauka, věda“), filozofické učení o bytí, o jeho nejobecnějších určeních a pojmech, pojímané někdy jako náhrada, jindy jako součást metafyziky.

osud, síly a vlivy, jež domněle spoluurčují běh událostí života člověka a které on sám ovlivnit ani předvídat nemůže. V antice byl osud pokládán dokonce za svrchovanou moc, jíž podléhají i sami bohové.

paleolit (z řeckého *palaios*, „starý“ a *lithos*, „kámen“), starší doba kamenná, nejstarší a nejdelší období lidské prehistorie před 3 000 000 až 12 000 lety. Dělí se dále na nejstarší paleolit (3 000 000–1 000 000 let), starý paleolit (1 000 000–350 000 let), střední paleolit (350 000–40 000 let), mladý paleolit (40 000–11 500 př. n. l.) a pozdní paleolit (11 500–10 000 př. n. l.). V rámci paleolitu byla dokončena hominizace (rozvoj rodu *Australopithecus* a vznik rodu *Homo*) – došlo k formování základních lidských biologických, etologických i sociálních vlastností, vytvořily se předpoklady k vzniku lidské kultury, které pak přešly do etapy *evoluce rodu Homo a vzniku druhu Homo sapiens* – dokončila se přestavba těla na tělo lidského typu, rod *Homo* vytvořil novou specificky lidskou niku, biologický, etologický, sociální a kulturní vývoj se dovršil až na konci středního paleolitu, zejména však v mladém paleolitu. Všechny faktory hominizačního procesu působily v dané etapě hominizace jako jeden systém, nelze proto oddělovat biologické, sociální a kulturní stránky evoluce člověka.

panenství, být pannou; označení stavu ženy či dívky, která ještě neměla pohlavní styk. Rané křesťanství u žen cenilo panenství. Původně to bylo kvůli náboženské čistotě, ale postupně se panenství projevilo i jako kult, nový společenský fenomén. K povinnostem manželů patřilo zachovat celoživotní věrnost. Za Ludvíka Zbožného (814–840) církev prosadila zákaz rozvodů a nadto se snažila manželské páry přimět ke zdrženlivosti. Kromě základního požadavku sexuální zdrženlivosti o nedělích a svátcích propagovala „chvályhodné“ vzory cudného chování legendární formou. Příkladem je pověst *o hrobce mladých milenců*, o níž se zmiňuje Řehoř z Toursu (538–593): novomanželé se rozhodli k důslednému zachování čistoty v manželském loži; když ve stáří zemřeli, byli pochováni do kamenných sarkofágů, umístěných k protilehlým stěnám pohřební krypty – těžké sarkofágy se v noci přesunuly k sobě, což bylo vyloženo jako důkaz duševní sounáležitosti pohřbených, kterou nedokázala přervat ani smrt.

panna, 1. žena bez zkušeností s pohlavním stykem; 2. (zastarale) mladá neprovdaná žena, dívka; 3. ženská pohádková bytost (lesní panna, mořská panna); 4. dětská hračka, figurka představující dívčí postavu, panenka; 5. krejčovská figurína ke zkoušení oděvu.

Paridův soud, Paris byl synem trójského krále Priama a jeho manželky Hekaby; v důsledku toho, že jeho narození bylo provázeno snem o zkáze Tróje, který se zdál jeho matce, byl pohozen na hoře Ídě. Tam ho vychovali pastýři, a protože je v dospělosti chránil svou silou, dali mu jméno Aléxandros („Ochránce mužů“). Na Ídě Parida našel Hermés a pověřil ho rozhodnutím sporu o nejkrásnější bohyni. Jablko jako symbol vítězství přisoudil Paris Afrodítě, protože mu slíbila nejkrásnější z žen. Po návratu do Tróje ho poznala jeho sestra věštkyně Kassandra. Poté následoval únos Heleny a trójská válka. Paris byl jako její původce nenáviděn na obou stranách. Nebyl příliš statečný a vyhnul se souboji s Meneláem. S Apollónovou pomocí se mu podařilo zasáhnout do paty jinak nezranitelného Achillea. Parida brzy nato zasáhl otrávený šíp lučištníka Filoktéta a smrtelně ho zranil.

pás cudnosti, uzamykatelné zařízení, které má zabraňovat sexuálnímu styku, případně masturbaci nebo plnit funkci prevence proti znásilnění. Může však sloužit i jako pomůcka při různých sexuálních praktikách (například v komunitě BDSM). Pro všeobecně rozšířené představy o jeho používání a rozšíření ve středověku (zejména za křížových výprav) ve skutečnosti neexistují doklady, je pravděpodobné, že jde pouze o později rozšiřovanou legendu.

pečeť (latinsky *sigillum*), 1. znamení nebo text (též oboje) otištěné pečetidlem do hlíny, vosku, kovu, laku apod., symbolizující konkrétní fyzickou či právnickou osobu. Pečeť slouží především k ověřování a zajišťování právní platnosti a správnosti písemného pořízení. První pečetě a pečetidla se objevují již v 6. tisíciletí v neolitu Malé Asie, k velkému rozvoji došlo v 3. tisíciletí př. n. l. v kulturách starověké Mezopotámie, dále v harappské kultuře; 2. (přeneseně) cosi trvalého, stvrzujícího.

pedikace (z řeckého a latinského *pais*, „chlapec, hoch“), anální pohlavní styk typický zejména pro homosexuální soulož; doložen od prehistorických dob, rozšířen transkulturně (častý zejména v antice a v předkolumbovských kulturách Jižní Ameriky).

perzián (název podle Persie), 1. kůže nebo kožešina z třídenního jehněte karakulské ovce, používaná hlavně na výrobu kožichů i oděvních doplňků; 2. (hovorově) kožich z této kožešiny.

piraňa (z portugalského *piranha*), 1. jihoamerická dravá říční ryba; 2. (přeneseně hanlivě) žena-dračice, uchvatitelka.

podvazkový pás, součást dámského spodního prádla; má nejméně čtyři podvazkové tahy (ale i 6, 8, 10, 12) se sponkami, do kterých se upínají lemy punčoch. Tahy jsou tvořeny gumou, která vychází z podvazkového pásu, a přezkou, která

se upne do lemu punčochy. Podvazkový pás se stal vedle podvazku (gumový kroužek, popřípadě opatřený krajkou, obepínající nohu, který je přetažen přes punčochu a drží ji na stehně) erotickým symbolem. Masově se obě součásti rozšířily až ve 20. století.

Popper, sir Karl Raimund (28. 7. 1902, Vídeň, Rakousko – 17. 9. 1994, Croydon u Londýna, Anglie), britský filozof a společenský myslitel rakouského původu. Byl představitelem racionalistického proudu ve filozofii, zabýval se kritérii vědeckosti teorií a logikou vědeckého poznání, obhajoval demokratický politický systém. Zastánce koncepce kritického racionalismu, vycházející z principu falzifikace – hypotézu lze pouze vyvrátit, nikoli potvrdit; jeho základní teze zní: věda vyvrací, ale nikdy nic nedokazuje – nikdy nevíme, zda pozorovaná a zobecněná série jevů je konečná a zda tedy neexistují jevy, které zobecnění mohou vyvrátit. Vývoj vědeckého poznání považuje za soupeření a zamítání hypotéz. Kritik marxismu. Odmítl princip společenské zákonitosti ve prospěch reformismu. Z díla: *Logik der Forschung* (1935, česky Logika vědeckého bádání, 1997), *The Poverty of Historicism* (1957, česky Bída historicismu, 2000), *The Open Society and Its Enemies* (1945, česky *Otevřená společnost a její nepřátelé*, 1994), autobiografie *Unended Quest: An Intellectual Autobiography* (1976, česky *Věčné hledání: Intelektuální autobiografie,* 1995).

Post coitum homo triste (z latiny), Po koitu je člověk smutný.

poštěváček (latinsky *clitoris*, řecky *kleitoris*), jeden z ženských zevních pohlavních orgánů. Poštěváček je obdobou penisu muže, jeho celková délka je asi 8 cm, přičemž zevně je patrná pouze malá část (6–7 mm). *Clitoris* začíná dvěma přihrocenými částmi – *crura clitoridis,* která jsou připevněna k dolním ramenům kostí stydkých a překryta párovým svalem *musculus ischiocavernosus*. Obě *crura clitoridis* se pod symfýzou spojují v tělo (*corpus clitoridis*), které je zevně zakončeno žaludem (*glans clitoridis*). *Glans clitoridis,* který překrývá řasa malých stydkých pysků (*praeputium clitoridis*), je jedinou zevně patrnou částí poštěváčku. Podkladem *clitoris* je párová topořivá tkáň, která má obdobnou stavbu jako topořivá tělesa penisu, avšak erekce při pohlavním vzrušení je podstatně menší.

prize money [prajzmany] (z angličtiny), (ve sportu) finanční odměna, výhra. Odměny na grandslamových turnajích se pro vítěze dvouhry pohybují v řádech desítek milionů korun, přičemž jsou ve stejné výši u mužů i u žen. Například na Australian Open 2019 byla už za vypadnutí v prvním kole kvalifikace odměna 15 tisíc australských dolarů, téměř čtvrt milionu korun; pokud se tenista dostal do hlavní soutěže, měl jistotu minimálně 105 tisíc australských dolarů (1,7 milionu korun).

Propter speciem mulieris multi perierunt (z latiny), Pro ženskou krásu se mnozí pomátli; Pro ženskou krásu mnozí zahynuli (*Starý zákon*, Sír 9,9 [8]).

průnik, 1. (matematika) společná část dvou množin (ploch, těles, entit); 2. (optika) splynutí dvou obrazů; 3. souhlasnost nebo splývání dvou věcí; současný výskyt dvou nebo více událostí, jevů, nemocí apod.

Rabelais, François (ca 1494, La Deviniere u Chinonu, Francie – 9. 4. 1553, Paříž, Francie), francouzský prozaik, překladatel z latiny a řečtiny, lékař. Uveřejnil odborné lékařské spisy a proslul především jako autor rozsáhlé románové epopeje *Gargantua et Pantagruel* (zkrácené názvy pěti knih, které jsou publikovány jako *Gargantua et Pantagruel: Pantagruel* [1532], *Gargantua* [1534], *Tiers livre*

[1546], *Quart livre* [1552], *Le cinqueisme livre* [1564]; česky více vydání; souborné vydání všech 5 knih: 1953 [Praha: Melantrich], předtím *Život Gargantuův a Pantagruelův.* Praha: Družstevní práce, 1930). Rabelaisovo dílo ve světovém měřítku oživil ve druhé polovině 20. století ruský filozof, estetik a literární teoretik Michail Bachtin, který v něm objevil vrstvy lidové kultury renesance a středověku a takzvanou karnevalizaci, z níž mohutně čerpalo světové umění pozdější doby.

reconquista (ze španělského *reconquista*, „znovudobytí"), znovudobytí Pyrenejského poloostrova, jehož převážná část byla v 8. století podrobena Araby; dlouhodobý vojenský, politický a civilizační proces, který vyvrcholil vznikem katolického Španělska a Portugalska. V 8. století, po dobytí říše Vizigótů (718), zůstala mimo přímou arabskou svrchovanost pouze horská oblast Pyrenejí a Kantabrie na severu Španělska, kam se uchýlila část vizigótské šlechty a kde se utvořilo království Asturias; jeho panovníci se považovali za dědice království Vizigótů a začali rozšiřovat své území na jih. V 9. století vznikla v oblasti Pyrenejí Aragonie, Kastilie a Navarra i španělská marka francké říše, od níž bylo později odděleno hrabství barcelonské. Reconquista byla zahájena v 11. století; v čele boje stanuly království kastilsko-leónské (od něhož se v roce 1128 odtrhlo Portugalsko) a Aragonie s Katalánskem. Úspěchy reconquisty byly spojeny s rozkladem arabského córdobského chalífátu, s první fází reconquisty je spjato i jméno španělského národního hrdiny, kastilského rytíře Rodriga Díaze de Vívar, zvaného El Cid Campeador nebo jen Cid (přezdívka Cid je odvozena z arabského al-sīd, což znamená „pán" nebo „velitel", El Campeador je španělský výraz pro bojovníka, který porazil výkvět nepřátelské armády). Cid byl původně ve službách kastilského krále Alfonsa VI., byl však vypovězen do vyhnanství, a proto vstoupil do služeb emíra ze Zaragozy, kde bojoval proti Almorávidům i aragonskému králi, v roce 1094 dobyl po několikaletém obléhání maurskou Valencii. Ve druhé polovině 11. století byla ovládnuta přibližně polovina poloostrova (1085 dobyto Toledo), v roce 1086 sevillský emír povolal na pomoc berberské Almoravidy, kteří postup reconquisty dočasně zastavili. Nový nástup reconquisty nastal koncem 11. století. V roce 1147 byl Lisabon dobyt Portugalskem. V roce 1149 ovládli muslimské Španělsko berberští Almohádové, kteří vítězstvím nad křesťanským vojskem u Alarcos 1195 dočasně nástup reconquisty zabrzdili. V roce 1212 vítězství křesťanských vojsk u Las Navas de Tolosa (Španělsko) znamenalo definitivní obrat ve prospěch reconquisty; v průběhu 13. století byla dobyta všechna zbývající muslimská království s výjimkou Granady (1250 ovládnutím území na jih od Lisabonu byla dovršena reconquista v Portugalsku, 1235 ovládnutí Baleárských ostrovů Aragonií, 1248 dobytí Sevilly Kastilií a další). V roce 1492 ovládnutím Granady byla reconquista završena. Reconquista byla podporována katolickou církví i západoevropskými státy, zejména Francií; na bojích se podílely i rytířské řády. Na dobytém území vznikaly nové osady a města, kterým panovníci propůjčovali rozsáhlá privilegia.

Remedia amoris (2–1 př. n. l.; česky *Léky na mor Amora*), název latinské básnické sbírky římského básníka Publia Ovidia Nasona (43 př. n. l.–18 n. l.); představuje návod, jak se vyléčit z lásky.

reprodukce (z latinského *reproducere*, „znovu vytvářet, napodobovat, obnovovat"), 1. napodobení, zachycení něčeho vůbec; to co tím vzniklo; 2. (biologie) rozmnožování; obnovení přírodních zdrojů; 3. (psychologie) opětovné vybavení

zapamatovaného; 4. (ekonomie) stálé obnovování, opakování výrobního procesu; 5. (statistika) stálé obnovování počtu obyvatelstva.

Robert II. Normandský (kolem 1051/1054–1134), normandský vévoda, hrabě z Maine a účastník první křížové výpravy (1096–1099), té nejvýznamnější, kdy byla dobyta Palestina a založeny čtyři státy – Jeruzalémské království, vévodství antiochijské, hrabství tripoliské a edesské. Byl smrtelně zraněn šípem a zachráněn obětavým činem své ženy, která mu vysála z rány otrávenou krev, jak přikázali salernští lékaři.

Sade [Sad], Donatien-Alphonse-Françoise, markýz de (2. 6. 1740, Paříž, Francie – 2. 12. 1814, Charenton, Francie), francouzský prozaik; představitel libertinismu. Ve vězení a v blázinci, kde strávil třicet let svého života, také vznikla většina jeho literárních děl. Nepoetizoval své nevybíravé sexuální fantazie, perverzity a morbidnosti, což byl a dosud je zcela běžný postup pornografické literatury, ale naopak je vyhrocoval do absurdních a vykonstruovaných krajností, takže u čtenáře vyvolával místo vzrušení a libida spíše nechuť a odpor. Tak je tomu zejména v díle *Les 120 journées de Sodome ou l'école du libertinage* (120 dnů Sodomy aneb Škola libertáže, 1785), v němž je popsáno kolem šesti set různých typů sexuálních zvráceností. Spor o markýze de Sade trvá. Neukončila jej ani psychoanalýza a moderní sexuologie, které dokázaly ocenit „medicínský" přínos jeho literárních děl, ani surrealistická adorace jeho života a díla. Jednotliví historiografové dosud zásadně odlišným způsobem řeší problém, zda díla tohoto autora spadají do oblasti krásné literatury, nebo představují literární brak, pouze kuriózní, okrajové produkty, které si zaslouží nanejvýš klinické zkoumání. Vzpoura markýze de Sade má své racionální, filozofické jádro, které může ospravedlnit autorovu orientaci na erotické úchylky, tato orientace se však v řadě případů projevuje pouze jako samoúčelná, patologická sexuální zvůle. Bez ohledu na tyto souvislosti sehrávají jeho literární díla důležitou roli: osvobozují lidskou erotiku z kontroly morálky a svědomí a v tomto ohledu v mnohém předjímají učení Sigmunda Freuda. Dospívají k poznatku, který mnohem později odhalila a obhájila moderní věda, totiž k faktu, že nejvýkonnějším a zřejmě i nejzajímavějším lidským erotickým orgánem je fantazie.

sadismus (termín odvozen ze jména francouzského spisovatele – markýz de Sade [1740–1814]), sexuální potěšení při způsobování bolesti jinému jedinci.

sadista, člověk, u něhož se projevuje sadismus.

Saladin, Saláhuddin Júsuf Ajjúb (1137 nebo 1138, Tikrít, Irák – 4. 3. 1193, Damašek, Sýrie), islámský vojevůdce a státník, od roku 1171 egyptský sultán; zakladatel dynastie Ajjúbovců. Egypt byl jeho základnou pro boj s křižáky v Palestině a Sýrii. Jeho vítězství u Hattínu poblíž Tiberiadského jezera v roce 1187 nad spojenými křižáckými vojsky znamenalo pád Jeruzaléma a zhroucení Jeruzalémského království. Během III. křížové výpravy (1189–1192) vydal některá přímořská města a pevnosti a dovolil neozbrojeným křesťanům navštěvovat Svaté město. Pro svou statečnost a vojenskou zdatnost, jakož i ušlechtilost je uznáván v křesťanských i muslimských zemích.

salernská lékařská škola (latinsky *Schola medica salernitana*), první samostatná středověká lékařská škola v latinském prostředí se sídlem v jihoitalském

městě Salernu. Škola se zformovala při ošetřovně benediktinského kláštera založeného v 9. století. Její další vývoj je spjat s rozvojem salernské univerzity, jedné z nejstarších evropských univerzit. Největší rozkvět škola zažila v 10.–13. století také díky kontaktům s tehdy v medicíně vyspělým arabským světem. Využívala rovněž dílo perského lékaře a filozofa Avicenny (980–1037) *Al-Kánún fi t-tibb* (Úplný soubor poznatků z lékařství). Avicenna shrnul znalosti řeckých a islámských přírodovědců, anatomů a lékařů. Dílo bylo vrcholem lékařského vědění na počátku 2. tisíciletí a stalo se vedle spisů Galénových nejdůležitějším lékařským pramenem středověku. Spis vyniká systematičností a skvělým uspořádáním faktů.

satí (ze sanskrtského *satí* [tvrdá výslovnost saty:], „opravdová, pravá, dokonalá, ctnostná manželka"), 1. dokonale ctnostná manželka (příklad: moje choť, potenciálně snad ještě choť malíře Antonína Vojtka); 2. pohřební zvyk rozšířený v Indii (zejména v kastách Rádžpútů a v Bengálsku); po smrti manžela spáchala vdova (často pod nátlakem) sebevraždu upálením zaživa, a to obvykle přímo na mužově pohřební hranici. Zákaz satí, vydaný anglickou koloniální správou v roce 1829, byl potvrzen i vládou nezávislé Indie; přesto se případy satí dodnes vyskytují.

Sedm hlavních hříchů (též sedm kardinálních hříchů či sedm smrtelných hříchů), seznam hříchů (pýcha – superbia, lakomství – avaritia, závist – invidia, hněv – ira, smilstvo – luxuria, nestřídmost – gula, lenost – acedia), který koncem 6. století zavedl papež Řehoř I. Veliký (asi 540–604). Pojmem hlavní hřích se nemyslí hřích, který je před Bohem nejvážnější, nejtěžší či „nejsmrtelnější". Hlavní znamená, že hřích vychází z hlavy (latinsky *caput*), proto se v některých jazycích takové hříchy nazývají „kapitální hříchy". Podobně kardinální hříchy (z latinského *cardo*, „točna; stěžejní bod; čep u dveří; světová osa") znamenají stav mysli, okolo níž se „otáčí" celá hříšnost člověka. Jde tedy o hříchy a lidské slabosti, z nichž vycházejí další hříšné činy.

serendipita (podle perské pohádky *Tři princové ze Serendipu*), neočekávaný objev, k němuž dojde sice díky náhodě, ale zpravidla ve spojení s prozíravostí a pátráním po jiných věcech.

sex (z latinského *sexus*, „pohlaví"), pohlaví, jako souhrn anatomických, morfologických a fyziologických znaků, které mají přímý nebo nepřímý vztah k rozmnožování, je často definováno jako: 1) „biologicky neměnné" a 2) jako „duální" (buď mužské, nebo ženské). Nicméně v dnešní „zpozdilé době" mnoho euroamerických odborníků a odbornic (abychom byli genderově souměrní) v různých akademických oborech již poměrně dlouhou dobu poukazuje na to, že i „pohlaví" je kulturní a historický „produkt", jehož konstrukce je závislá na kontextu. Každé historické období a kulturní kontext vytváří jiné definice těla (a tudíž i pohlaví), na základě jiných biologických a lékařských znalostí a výzkumů, jež poukazují na historickou proměnlivost a závislost těchto definic. Sama medicína, biologie či psychologie operuje s mnohonásobnými definicemi pohlaví, které dokazují, že jednotná a jediná správná definice je nejen nemožná, ale zároveň slouží ekonomickým, politickým, kulturním a společenským požadavkům dané doby a místa. Tato fakta se snaží doložit například práce Thomase Laqueura, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud* (Rysy sexu: Tělo a gender od Řeků

k Freudovi, 1990) či práce bioložky Anne Fausto-Sterling, *Myths of Gender: Biological Theories about Women and Men* (Mýty o genderu: Biologické teorie o ženách a mužích, 1985).

sexuální sublimace (též sexuální transmutace), technika užívaná v některých náboženských a mystických tradicích. Sexuální energie se při ní místo sexuálního aktu přeměňuje na tvůrčí sílu, která má napomoci duchovnímu probuzení člověka. Psychologicky znamená sublimace přenesení sexuální energie do nesexuální činnosti nebo do jiných emocí za účelem zabránění sexuálních potřeb. Vychází se z předpokladu, že sexualita jako kreativní síla lidské bytosti může být využita duchovně, místo aby vyprchala v sexuálních touhách.

Sodoma (hebrejsky *Sedóm*), město, ležící v údolí Jordánu poblíž Mrtvého moře, nejdůležitější z tzv. Pentapole – Pětiměstí (Gn 13,10; 14,2; tj. Sodoma, Gomora, Adma, Sebójím a Sóar). Podle Gn 19 byla Sodoma zničena zemětřesením a ohnivým deštěm za hříchy svých obyvatel. Ušetřen zůstal jen Abrahamův příbuzný Lot a jeho rodina, které vyvedli andělé ze Sodomy. Vyprávění připomíná vulkanické jevy, ale ty nejsou v této oblasti pro historickou dobu doloženy. Snad sem tradice druhotně přenesla rysy vulkanické činnosti odjinud. Ta se totiž tehdy obecně považovala za projev božího soudu. Solný sloup, v nějž prý se proměnila Lotova žena, když se přes zákaz ohlédla zpět, je jedním z útvarů dolního masivu Džebel Usdum na jihozápad od Mrtvého moře, v jehož jménu je zachováno jméno Sodomy. V pozdější tradici jsou Sodoma a sousední Gomora často zmiňovány jako příklad trestu za bezbožnost, prostopášnost, smilstvo, homosexualitu.

sodomie (podle *Sodomy*), pohlavní styk se zvířetem; například v antice s býkem, kozou, ovcí, oslem, doložený v literárních textech i na výtvarných památkách. Vyskytuje se takřka ve všech kulturách světa. Jako sodomie bývá označována nejen zoofilie (pohlavní styk se zvířetem), ale i pedikace. Sodomie byla ve středověku a ještě v novověku těžkým zločinem. Jeden z případů zaznamenává *Černá kniha města Velké Bíteše* k roku 1658: „Dne 17. Octobris týž Bartoň volák na outrpném právě vyznal takto. Na prvním outrpném právě oznámil: ‚Poctiví páni, pravdu vám oznamuji, že sem s tou kravou dvakráte ten skutek, nejprve na Pátkový louce a podruhý v tom březí na pase uvázanou sem učinil a nic více.‘ Na druhým outrpném právě vyznal: ‚Poctiví páni! Neníčko vám pravdu povím. Počkejte, nechci více lháti. Učinil sem ten skutek třikrát. V Rakovcích ponejprv. Uvázal sem ji sobě u borovice a dal sem ji do dolíka, abych k ní mohl přístup míti, nebo kráva jest nízká a malá.‘ Dáleji byl tázán skrze mistra popravního: ‚Již povím pravdu, mistře, nechť mi se polehčí. Poctiví páni! Učinil sem ten skutek čtyrykráte. V těch Rakovcích po dvakráte, na Pátkový louce po třetí a tu, kde mne zastal ten sedlák, po štvrtý (…)‘ Poněvadž již jmenovaný Bartoň, předně nad Pánem Bohem se zapomněl, přikázání jeho svaté přestoupil a zrušil a jako nevážný člověk bohaprázdny hříchu velikého se dopustil a s jedním hovadem – krávou – lehkomyslně, násilně (což stud brání oznamovati) po štyrykráte přirozením svým nešlechetnost a skutek zlý s touž krávou spáchati se opovážil, za jichžto velikou vejtržnost a ten skutek zlý páchaný vedle právního vyměření a vejpovědi má jakožto zlý, bohaprázdný a nevážný člověk za živa na hranici i s tou dotčenou krávou od mistra popravního zabitou a rozsekanou vložený a spálen býti, a tak konec života svého nešlechetného vzíti, a to vše z milosti práva (…)

J. V. h. Milost jakožto vrch práva ráčil se obměkčiti a skrze mistra popravního mečem hlavy stětí a tělo k spálení na hranici milostivě nařídití ráčil i s tou kravou bez všelijakého pohoršení práva“ (*Černá kniha města Velké Bíteše*, 1979, s. 76–77).

srdce (latinsky *cor*), 1. dutý, svalnatý orgán, červenohnědé barvy. Svojí činností životodárně udržuje jako pumpa krev v neustálém oběhu; 2. (přeneseně) termín se často užívá jako součást metafor v souvislosti s ušlechtilým chováním, erotikou a láskou…

strom poznání dobra a zla, strom umístěný ve středu rajské zahrady (Gn 2,16–17; 3,22–24, srov. Př 3,18). Nejčastěji bývá zobrazován jako jabloň a zakázaným ovocem je jablko (například slavný obraz Lucase Cranacha staršího). Bůh prvním lidem, Adamovi a Evě, zakázal jíst plody z tohoto stromu pod pohrůžkou smrti. Had však přemluvil Evu, aby ochutnala, že bude jako Bůh znát dobré i zlé. Poté co dala ochutnat i Adamovi, uvědomili si svou nahotu, a proto se oba přikryli fíkovými listy. Bůh pak potrestal hada i lidi. Evě řekl: „Velice rozmnožím tvé strádání a tvou úzkost, v bolestech budeš rodit děti; budeš dychtit po svém muži, ale on bude nad tebou vládnout.“ Adamovi řekl: „(…) V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátíš do země, neboť jsi z ní vzat. Prach jsi a do prachu se navrátíš.“

strom života, 1. (mytologie civilizací Předního východu) motiv, který měl zvláštní význam kosmogonického symbolu. Podobně jako posvátný pahorek Duku představoval spojnici mezi kosmickými sférami na základě přesvědčení, že jeho koruna činí až k nebi a kořeny sahají do praoceánu Abzu. Strom života byl tedy současně i posvátným stromem, který symbolizoval prostoupenost světa božstvím (později Bohem). Podobný význam měl zřejmě v mytické části Starého zákona knihy Genesis „strom poznání dobrého i zlého“, umístěný do rajské Boží zahrady. Mytický a rituální význam stromu života byl předmětem četných religionistických studií, které se shodují v poznatku, že představoval svou velikostí a věčností prostředek, jak božstva (Bůh) bezprostředně působila na lidi v pozemské sféře. Takový strom symbolizoval cyklickou obnovu vegetace a plodivé síly přírody (Dumuzi, Tammúz). Jeho korunu, kmen i kořeny chránili démoni (Anzu). Zatím je nejasné, zda k němu patřila i „rostlina života“ (akkadsky *šam baláti*), kterou za horizontem pozemské sféry hledal v eposu o Gilgamešovi urucký král. Reliéfy stromu života byly součástí výzdoby interiérů paláců a chrámů v Mezopotámii (zvláště u Asyřanů, Babyloňanů, Kassitů), u Churritů i v Urartu, Kanaánu a v Persii. Objevují se také často na reliéfech královských stél a na hraničních kamenech (akkadsky *kudurru*). Ve výtvarném umění je zobrazován ve fantaskních stylizacích datlové palmy s rozetami, palmetami a girlandami, kterou rituálně oplodňují dva démoni cedrovými šiškami, často v přítomnosti mytických zvířat. Listy stromu života, který byl střežen cheruby a jehož plody měly přinášet nesmrtelnost, se v Izraeli staly součástí výzdoby hlavic chrámových sloupů, ostění a dveří (l Kr 6,32.35; Ez 41.17–18); 2. (evoluční biologie) z anglického *Tree of Life*, metafora použitá původně Charlesem Darwinem pro fylogenetický strom, obsahující všechny existující organismy; dnes zpravidla chápán v užším smyslu jako strom obsahující nejstarší větvení organismů (domény *Archaea, Eubacteria, Eukarya*); též univerzální fylogenetický strom. Tree of Life Web Project: rozsáhlý projekt zaměřený na shromáždění všech dostupných informací o diverzitě a fylogenezi živých organismů na Zemi; 3. (anatomie) struktura v bílé hmotě mozečku, na-

zvaná podle specifického tvaru, připomínajícího strom; 4. [botanika], *arbor vitae* (z latiny, „strom života“), řidší anglický název pro jehličnany rodu *Thuja* z čeledi cypřišovitých (Cupressaceae).

Středorýnský mistr 13. století (13. století), pojmenování neznámého iluminátora, který byl činný ve 13. století. Přispěl k výzdobě středověké morality *Speculum Virginum* (Zrcadlo Panen); původní text vznikl v polovině 12. století v augustiniánském opatství Andernach nacházejícím se v půvabné středorýnské krajině. Obsahem tohoto díla, bohatě ilustrovaného symboly a alegoriemi, je rozhovor duchovního a jeptišky o panenství.

Sublata lucerna omnes mulieres aequales sunt (z latiny), Zhasne-li lampa, jsou všechny ženy stejné.

sukcesivní monogamie (z latinského *successivus*, „po sobě jdoucí, následující, následný, posloupný, další“ a z řeckého *monos*, „jediný“, *gamos*, „svatba, sňatek“), manželská forma, sestávající ze série po sobě následujících manželství mezi dvěma partnery (tzv. seriálová monogamie); předpokládá možnost uzavření dalšího manželství v případě ovdovění nebo rozvodu partnerů. Seriálová monogamie je manželská forma běžná v euroamerické kultuře.

superpozice (z latinského *super-*, „nad“ a *positio*, „postavení, položení, místo“), 1. (obecně) umístění, uložení, postavení, poloha nad něčím, někým; 2. (antropologie, archeologie, geologie) určení vzájemné polohy vrstev a v nich uložených objektů, artefaktů aj., vycházející z toho, že spodní vrstva je starší než vrstva nad ní (stratigrafie); 3. (medicína) stav, při němž z existujících chorobných příznaků vznikají další; neuvědomělé zveličování potíží doprovázející chorobný stav.

Svatá Trojice (též Boží Trojice, Nejsvětější Trojice, trojjediný Bůh), 1. označení Boha v křesťanském dogmatu o třech osobách: Bohu Otci, Bohu Synu (Ježíši Kristu) a Bohu Duchu Svatému, které sdílejí jediné božství; 2. v tenisologickém dogmatu Novak Djoković, Roger Federer, Rafael Nadal.

syfilis (onemocnění pojmenováno podle pasáka sviní jménem Syphilus v knize italského lékaře a básníka Girolama Fracastora [Fracastoria, 1478–1553] *Syphilis-sive-morbus-gallicus* [Syfilis aneb francouzská nemoc, 1530]), lues, příjice (obrozenecký termín vytvořený národním buditelem Václavem Hankou od fiktivního jména slovanské bohyně lásky *Příje*); chronicky probíhající infekční onemocnění způsobené bakterií *Treponema pallidum*. Onemocnění se přenáší zejména pohlavním stykem, krví i přímým kontaktem sliznic (získaná forma) nebo transplacentárně z matky na plod (vrozená forma). Získaná syfilis probíhá ve třech stadiích. První stadium je charakterizováno vytvořením tvrdého vředu (*ulcus durum*) se zduřením regionálních lymfatických uzlin. Asi po pěti týdnech klidového období následuje druhé stadium, kdy se infekční proces šíří lymfatickou a krevní cestou po celém organismu a je provázen velmi pestrým obrazem nejrůznějších kožních a slizničních projevů. Po dlouhém období latence se objevuje třetí stadium, při němž se vedle gummat (specifických ložisek syfilitické nekrózy) mohou ukázat postižení různých orgánových soustav (například nervového systému v podobě *tabes dorsalis* nebo progresivní paralýzy, kardiovaskulárního systému jako syfilitické aortitidy). V tomto období může být syfilitickou infekcí zasažen také skelet. Kostní projevy mají charakter chronické *osteomyelitis* dlouhých kostí

končetin (zejména tibie a fibuly). Lebka bývá zpravidla postižena gummaty, což může způsobit na splanchnokraniu destrukci palatonazální oblasti a na neurokraniu obraz „suchého kostižeru“ (*carries sicca*). U vrozené formy syfilis první stadium nemoci chybí, ihned se rozvíjí generalizované a orgánové poškození. K typickým příznakům vrozené syfilis patří charakteristická hypoplázie zubní skloviny u první stoličky (Moonův molár) nebo u řezáků (Hutchinsonovy zuby). Syfilis se koncem 15. století a začátkem 16. století epidemicky šířila Evropou. Zpočátku měla charakter akutní, smrtící infekce. V průběhu následujících století se postupně zvyšovala odolnost vůči treponemové nákaze a nemoc přešla do chronických forem. Dosud však není objasněn původní zdroj nemoci. V současnosti existují tři základní teorie zaměřené na tuto problematiku (1. kolumbovská, 2. prekolumbovská, 3. unitární). Kolumbovská teorie předpokládá, že syfilis byla endemickým onemocněním obyvatel amerického kontinentu a do Starého světa byla přinesena Kolumbovými námořníky. Přívrženci prekolumbovské teorie nevylučují existenci syfilis v Evropě ještě před návratem Kolumba z Ameriky. Za hlavní příčinu jejího explozivního šíření koncem 15. století považují zhoršené životní podmínky a migraci obyvatel za francouzsko-italské války. Nejvíce zastánců má teorie unitární, která předpokládá existenci syfilis v podobě nepříliš závažného kožního onemocnění v předkolumbovské době jak v Novém světě, tak i ve Starém světě. Příčinu syfilitické pandemie v Evropě po Kolumbově návratu spojuje s přenosem jiného druhu treponemy na vnímavé evropské obyvatelstvo.

sýkofant (z řeckého *sýkofantés* [latinsky *sycophanta*] od *sýkon*, „fík“ a *fainó*, „zjevuji, prozrazuji“), osočovatel, křivý žalobce, ničemník, příživník, darmožrout. Termín sýkofant vznikl v antických Athénách a byli jím zprvu označováni informátoři, kteří udávali lidi, jež přes přísný zákaz vyváželi fíky z Attiky; vedle zákazu vývozu fíků z Attiky bylo trestné i poškozovat olivovníky, považované za posvátné – „*moriae*“ (μορίαι) prohlášené za vlastnictví státu. Později byli jako sýkofanti označováni osočovatelé, kteří udavačství učinili zdrojem svých příjmů a provozovali je takřka jako živnost, kteří nejen z pomstychtivosti, ale ještě více ze ziskuchtivosti vymýšleli si křivé žaloby a pomluvy proti lidem bohatým, jimž hrozili udáním a žalobou, aby na nich peníze vynutili. Dnes nalezli sýkofanti zdatné pokračovatele svého díla v mnohých whistleblowerech.

synektika (z řeckého *syn*, „*spolu*“ a *ektos*, „*ven, vně, mimo*“), metoda, která při kolektivním řešení problému větví diskusi tak, aby vzdálila řešitele od navyklých, šablonovitých způsobů a umožnila jim pohlédnout na problém nově, z jiných úhlů, tedy tvořivě.

talent (řecky *talanton*, latinsky *talentum*), 1. původně značilo největší starořeckou váhovou i peněžní (jen početní) jednotku (6 000 drachem), přes 26 kg; 2. vznik významu „nadání“ (mimořádné vlohy, schopnosti) se vykládá z biblického vyprávění o třech služebnících, z nichž jednomu pán svěřil pět hřiven (talentů), druhému dvě hřivny, třetímu jednu hřivnu, aby z nich těžili. Obrazně se začalo užívat o lidech, jimž se od přirozenosti dostalo hřiven ve smyslu duševních schopností, a proto jsou talentovaní.

tizian (název podle barvy typické pro italského malíře Tiziana), (hovorově) barva hnědá až do červena, „rezavá“.

triforium katedrály sv. Víta v Praze, dvojí triforium, tj. vnitřní a vnější ochoz v dolní části horních, tzv. bazilikálních oken chóru. Ve vnitřním triforiu se nachází unikátní soubor sochařských portrétů významných osobností doby Karla IV.: Blanka z Valois, Anna Falcká, Anna Svídnická, Alžběta Pomořanská, Karel IV. (jako by se potutelně usmíval) aj.

trubadúrská a truvérská poezie (z provensálského *trobar*, „vynalézat, objevovat, nacházet“), literární proud, který se prosazoval v žánru trubadúrské a truvérské lyriky; vznikl na přelomu 11. a 12. století a rozvíjel se až do 13. století v jihovýchodní Francii na území Provence, kde tuto lyriku skládali v provensálštině trubadúři (básníci, recitátoři a hudebníci v jedné osobě) a zpívali takzvaní žakéři („žongléři“, francouzsky *jongleurs*); na severu Francie byli tito autoři nazýváni truvéři. K nejvýznamnějším autorům patří Vilém Akvitánský (1071–1127). Trubadúrská a truvérská lyrika se rozšířila po celé křesťanské Evropě. Jejím tématem jsou konvence a etiketa dvorského života, zejména však lyrické milostné scény, zachycené zvláště v žánru svítáníčka, líčícího ranní loučení milenců. Obdobné zaměření má německý *minnesang*.

ukřižování, jeden z nejkrutějších způsobů popravy zpravidla přibitím na dřevěnou konstrukci tvaru písmene T (latinsky *crux commissa*) nebo kříže (latinsky *crux immissa*), méně často X nebo Y, praktikovaný zejména v perské a římské říši.

vagina (z latinského *vagina*, „pochva“; řecky *kolpos*), pochva; je jedním z orgánů ženské pohlavní soustavy. Slouží ke kopulaci a je součástí porodních cest.

vagina dentata (z latiny), ozubená vagina; bývá metaforou pro kastraci. Symbolika ozubené vaginy koresponduje s legendami o boji se zubatými, většinou dračími nestvůrami (například boj Herkula s lernskou hydrou). Strach z ženy pohlcující muže má obrovskou emocionální sílu.

Vilém III. Sicilský (asi 1185–1198), sicilský král a hrabě z Lecce z normanské dynastie Hauteville. Vilém byl druhorozeným synem Tankreda, levobočka Rogera II. Sicilského a Sibyly z Acerra. O vánocích roku 1193 zemřel Vilémův starší bratr Roger a otec jej následoval o dva měsíce později. Vilém byl papežem v Palermu korunován králem a regentkou se stala jeho matka Sibyla. Na trůn však uplatňoval nárok i císař Svaté říše římské Jindřich VI. Štaufský, od roku 1186 manžel Vilémovy tety Konstancie. Invazi do sicilského království plánoval Jindřich již za Tankredova života a využil k ní finanční prostředky získané z výkupného za Richarda Lví srdce, jednoho z nejvýznamnějších protagonistů křížových výprav. Koncem listopadu 1194 padlo Palermo do císařových rukou. Jindřich VI. nabídl Sibyle, že zachová její nárok na hrabství Lecce a tarantské vévodství. Vdova dohodu přijala. Dne 25. prosince 1194 byl Jindřich VI. v Palermu korunován sicilským králem. O čtyři dny později bylo odhaleno normanské povstání. Jindřich VI. pak vyvrátil i poslední útočiště vzbouřenců na hradě Castrogiovanni. Poté následoval soudní proces, který svou krutostí ohromil celou Evropu. Zajatci byli upáleni či zaživa rozřezáni pilou nebo nabodnuti na kůl. Viléma s matkou a sestrami nechal Jindřich odvézt na hrad Hohenems, kde byl chlapec pravděpodobně zavražděn; podle některých pramenů byl nejdříve oslepen a vykastrován.

vinorodý, přinášející úrodu hroznového vína; (přeneseně) úrodný.

Vlasta, jméno vůdkyně ženského povstání v mýtu z českého dávnověku, námětově těžícího z antické mytologie o Amazonkách a z obecně rozšířené látky o dívčích válkách, v nichž se ženy, pomocí zbraní a lsti, snažily nastolit své nezávislé, popřípadě vůdčí (matriarchální) postavení. Nejbarvitěji tento příběh zpracoval Václav Hájek z Libočan ve své *Kronice české* (1541). Maskulinní orientace autora je zřejmá: zachycuje ženy jako plémě mocichtivé, lstivé, proradné a mstivé. Mezi nimi „vyniká“ právě fanatická Vlasta (Vlastislava), která se po smrti kněžny Libuše rozhodla pokořit muže. Do rámce vyprávění o dívčí válce Hájek zakomponoval příběh o lstivé krásné Šárce a důvěřivém vladykovi Ctiradovi, datovaný do roku 742. Šárka nastrojila na Ctirada léčku, do níž padl i se svými druhy. Šárčina léčka byla posledním vítězným tažením Vlastiných družek. Potupná smrt Ctiradových mužů a poprava Ctirada vyprovokovala Přemyslovu družinu k rychlé a tvrdé odvetě, která vedla k likvidaci prvního českého konfrontačního feministického hnutí. Vlasta byla společně s většinou svých spolubojovnic zabita v bitevní řeži. Hájek s nemalým potěšením popisuje, jak „jest ta šelma přestala, kteráž sedm let českú zemi trápila“.

voyeur (z francouzského *voyeur* [vuajö:r], „čumil, slídil“), člověk se sexuální úchylkou, který se uspokojuje sledováním intimního počínání jiných osob (svlékajících se žen nebo mužů, milujících se párů apod.).

voyeurismus (z francouzského *voyeur*, „čumil“), slídičství, deviace záležící v perverzní snaze vidět různé intimnosti jiných lidí.

vytahovat se jako kšandy, žertovné úsloví založené na pružnosti kšand, šlí (z německého *Schande*), užívá se o člověku, který se přílišně vychloubá nebo přeceňuje své schopnosti.

whistleblower (z angličtiny, doslova ,,ten, kdo hvízdá [zapíská] na píšťalku“; „informátor, upozorňovatel; donašeč“), člověk, který upozorní instituci nebo orgán oprávněný k prověření či zakročení na nelegitimní, neetické nebo nezákonné praktiky a jednání, které se dějí se souhlasem jeho nadřízených a jdou proti veřejnému zájmu či ohrožují veřejnost. Předpokládá se sice, že informátor jedná v dobré víře a nesleduje vlastní prospěch, ale praxe ukazuje, že často koná ze zištných či nečestných úmyslů, jako běžný udavač. Whistleblower se stal „hrdinou naší doby“ a je mu věnována pozornost v soudobé literatuře i ve filmu. Jednými z nejproslulejších počinů na tomto poli je film amerického režiséra Stevena Soderbergha *The Informant!* (Informátor!, 2009) nebo film *Whistleblower* (Informátorka), který v roce 2010 natočila kanadská režisérka ukrajinského původu Larysa Kondracki. S porozuměním a blahovolností na hrdinu pohlížejí také státní orgány a jeho zápal pro věc vhodně stimulují (u nás například účtenková loterie EET ministerstva financí).

yohimbin (johimbin), (z afrických jazyků), alkaloid s afrodiziakálními účinky. Získává se z kůry stromu *Pausinystalia yohimba*, který roste v tropických deštných lesích západní Afriky. Působením yohimbinu dochází k zvýšení přívodu krve do pánevní oblasti v důsledku rozšíření arterií orgánů trávicího a močopohlavního systému. Yohimbin působí současně také neurostimulačně a prohlubuje intenzitu sexuálních prožitků u mužů i žen. Ve farmaceutických přípravcích na bázi yohimbinu je hlavní účinnou látkou zpravidla yohimbinhydrochlorid.

Používá se hlavně při léčbě neurastenické impotence a anorgasmie (neschopnosti dosáhnout orgasmu).

zpozdilost, bláhovost, nerozumnost, pošetilost; hloupost.

zrzka (hovorově), žena mající vlasy ryšavé, tizianské barvy. Zrzky (snad i vzhledem k nečetnému zastoupení v populaci a podmanivé kráse) bývají v mužské mytologii považovány za *femme fatale*, osudové přitažlivé ženy schopné okouzlit muže a podmanit si je.

žebříček ATP (anglicky *ATP Rankings*), pořadí tenistů, které sestavuje Asociace tenisových profesionálů (ATP) na základě dlouhodobých výsledků z profesionálních turnajů. Aktualizace pořadí je zveřejňována každé pondělí (vyjma grandslamů a dvoutýdenních událostí Indian Wells Masters a Miami Masters). Týdenní periodicita započala v roce 1979.

ženšen (zlidovělý název, odvozený z čínských slov *žen-šen / renshen*, která přeneseně znamenají „kořen člověka“, respektive „kořen života“, nebo symbolicky též „síla země v podobě člověka“), léčivá a bájná rostlina. V tradičním léčitelství a etnomedicíně se používá k zlepšení a celkovému posílení stavu organismu. Léčivým substrátem je extrakt z mrkvovitého kořene, připomínajícího svým tvarem lidské tělo. Pěstováním a zpracováním kořene vynikla Korea, která měla vhodné podmínky pro pěstování i podporu v jeho účelném použití. Odtud se tyto metody přejímaly do dalších zemí, jako například do Japonska, Číny aj. Za nejkvalitnější jsou považovány šest let staré kořeny ženšenu, a to jak u planého, tak i u šlechtěného, protože obsahují nejvíce léčivých látek. Kultivace ženšenu však není snadná, čínské přísloví dokonce praví, že „je lehčí vycvičit tygra než pěstovat renshen“.

žluč (latinsky *fel*; *bilis*), zlatožlutá tekutina, která vzniká v jaterních buňkách. Obsahuje asi 95 % vody, soli žlučových kyselin, žlučové hematogenní pigmenty, cholesterol a řadu dalších látek. Z jater je žluč odváděna žlučovými cestami do sestupné části dvanáctníku. Žluč v tenkém střevě emulguje tuky, a tím umožňuje jejich rozklad a vstřebávání, odvádí některé odpadní produkty metabolismu a dává charakteristické žlutohnědé zabarvení stolici.

žuly (granity), vyvřelé masivní horniny. Patří k nejrozšířenějším vyvřelým horninám. Vyznačují se vysokou pevností v tlaku a houževnatostí. Jsou převážně světlé, bývají stejnoměrně zrnité, mohou však mít i porfyrickou strukturu. Podstatnými složkami jsou křemen, draselné živce (ortoklas nebo mikroklin) a kyselé plagioklasy (oligoklas, andezin). Z tmavých součástek je zastoupen biotit, méně často muskovit, někdy i turmalín, vzácněji amfibol. Žuly se hodí většinou ke kamenickému zpracování a leštění. Poměrně řídké rozpukání umožňuje i vylomení ohromných bloků nebo monolitů. Tímto způsobem byly žuly hojně využívány již v pravěku, intenzivně pak ve starověku, zejména v civilizaci starověkého Egypta (obelisky, sarkofágy, sochy, obklady stěn pyramid aj.). I v současné době jsou žuly bohatě využívány v architektuře, sochařství nebo jako dekorativní a obkladové materiály. Nejvýznamnější naše lomařské oblasti jsou zejména na Českomoravské vrchovině, například Mrákotín, odkud pochází i známý monolit na Pražském hradě.

Mistr Kruciáty, *Ona a On v milostném roztoužení*, 2021, fíky z Botanické zahrady Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, žula z Mrákotína (sokl), 14 × 14 × 10,5 cm.

Fíky jsou sykonia, tedy zdužnatělá květenství s drobnými květy uvnitř (připomínající dělohu, odtud erotické metafory a konotace), nikoli plody, jak bývá mylně uváděno. Fíky podporují trávení, jsou rychlým zdrojem energie při psychické a fyzické únavě, zlepšují střevní mikroflóru, výborně zasytí. Od starověkých dob jsou fíky symbolem cudnosti, rozmarnosti, ale i zdraví a plodnosti. V biblických textech je fík a fíkovník spojován s pohodou, bezpečím, klidem a hojností. Velkým příznivcem fíků je například světová tenisová jednička Novak Djoković.

5. Autor

Malina, Jaroslav (11. 4. 1945, Dolní Bučice), antropolog, archeolog, spisovatel, básník, editor; spoluzakladatel, profesor a první ředitel Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, zakladatel a předseda správní rady Nadace Universitas. Vedle úctyhodné řádky vědeckých a vědecko-naučných prací má v jeho tvůrčích aktivitách významné místo tvorba beletristická. Ve svém díle uplatňuje bohaté životní zkušenosti, aniž pozbývá mladého zaujetí pro hledání pravdy o člověku. Jeho texty, zdařile dotvářející poetický komentář k naší realitě, propojují tvorbu vědeckou a básnickou. Výsledný celek snoubí funkci didaktickou, společenskou i estetickou, a tím autora právem pasuje na zakladatele originální „kognitivní poezie“ (viz zejména *Anti-Encyklopedie Anti-Antropologie*, 2013, *Světoví géniové v chajjámovských čtyřverších*, 2014, *Ctnosti a Neřesti, Radosti a Strasti*, 2016, *Hlava v makarónské poezii*, 2017, *Hlava XXXI: Hlava v originálních úslovích a obrazech od A do Ž*, 2017, *Úvod do caputologie: Hlava I – mírné ∞. Cyklus charakterizující v básnické a výtvarné nadsázce intelektuální, a/sociální a profesní rysy člověka*, 2019, *Hvězdopravné nebe zvěrokruhu nad námi, provázené originálními texty, malbami a sochami*, 2019). Inspirativní je také jeho činnost encyklopedická (viz studenty i širší veřejností vydatně užívané elektronické encyklopedie: *Encyklopedie antropologie: První interaktivní mezinárodní encyklopedie antropologie*, 2011 – https://is.muni.cz/ do/sci/UAntrBiol/el/encyklopedie/index.html; *Člověk-Auto-Encyklopedie*, 2011 – https://is.muni.cz/do/sci/UAntrBiol/el/clovek-auto/index.html; *Encyklopedie sexuality, erotiky a lásky všech kultur světa*, 2012 – https://is.muni.cz/do/sci/ UAntrBiol/el/encykl-sexuality/index.html; *Umění světa slovem a obrazem v antropologickém kontextu od paleolitu po současnost*, 2018 – https://is.muni.cz/do/sci/UAntrBiol/el/umeni_sveta/encyklopedie.html). Dlouhodobě spolupracuje s významnými výtvarníky, jejichž díla reprodukuje ve svých knihách a jako kurátor prezentuje na výstavách a v katalozích. Významné jsou též jeho aktivity editorské a organizační v oblasti vědy a umění. V rámci Nadace Universitas, jejímž je předsedou, založil knižnice Heureka, Miscellanea, Osobnosti, Scientia a Scintilla, kde bylo pod jeho editorským vedením publikováno na sto padesát svazků. V letech 1993 až 2005 vydával časopis *Univerzitní noviny – List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas*. V roce 2010 založil oborový časopis *Anthropologia Integra – Časopis pro obecnou antropologii a příbuzné obory* a v návaznosti na zmíněné periodikum edici *Anthropologia Integra – Series Monographica*; oba tituly vycházejí dodnes. Malinovy vědecké, vědecko-naučné a beletristické knihy vyšly u nás i v zahraničí v počtu přesahujícím dva miliony výtisků a získaly řadu ocenění.

6. Výtvarníci

Cranach starší, Lucas (vlastním jménem Sunder nebo Müller, 4. 10. 1472, Kronach u Bambergu, Německo – 16. 10. 1553, Weimar, Německo), německý malíř a grafik; jako Lutherův přítel byl pokládán za hlavního malíře německé reformace (portréty Martina Luthera a Philippa Melanchthona). Byl ovlivněn Albrechtem Dürerem a podunajskou školou, postupně vytvářel vlastní sloh vyznačující se plošnou dekorativností, hladkou modelací a smyslem pro elegantní kompozici. Kromě obvyklých náboženských témat a portrétů, zobrazil i smyslné ženské a mužské akty: *Lukrecie, Paridův soud, První hřích, Venuše a Amor aj*.

Čermák, Tomáš (19. 9. 1945, Křenovice u Brna), historik umění, výtvarník a nakladatel. Absolvoval Školu uměleckých řemesel v Brně (v roce 1967) a poté obor dějiny umění na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (1981). V roce 1993 založil Akademické nakladatelství CERM, které vydává odbornou a studijní literaturu s občasnými vydavatelskými průniky do oblasti poezie a krásné literatury.

De Morganová, Evelyn (rozená Mary Evelyn Pickeringová, 30. 8. 1855, Londýn, Anglie – 2. 5. 1919, Londýn, Anglie), anglická malířka. Ve své tvorbě se inspirovala filozofií a tvaroslovím preraffaelismu (*Anděl smrti*, *Ariadna na Naxu*, *Éós, Flóra, Kassandra, Médeia, Noc a Spánek*); jako pacifistka odsuzovala soudobé válečné konflikty.

Dolnosaský Mistr, pojmenování neznámého malíře, který byl činný ve 12. století. Vyzdobil například dřevěný strop benediktinského klášterního kostela svatého Michala v Hildesheimu (Německo).

Doré, Gustave (6. 1. 1832, Štrasburk, Francie – 23. 1. 1883, Paříž, Francie), francouzský malíř, grafik a sochař. Ve svém díle malířském (*Andromeda, Ecce Homo, Paolo a Francesca da Rimini, Siesta, Skotská krajina, Večer v Alsasku*) a sochařském (*Alexandre Dumas a d'Artagnan*) se inspiroval mytologickými, náboženskými, historickými a literárními tématy, ale i krajinou a každodenním životem. Proslavil se však zejména svými originálními ilustracemi mnoha děl světové literatury (Honoré de Balzac, Dante Alighieri, Jean de la Fontaine, John Milton, François Rabelais, Jules Verne aj.) a bible.

Dürer, Albrecht (21. 5. 1471, Norimberk, Německo – 6. 4. 1528, Norimberk, Německo), německý malíř, grafik a výtvarný teoretik. Integroval uměřenost duchovních ideálů doznívající severské pozdní gotiky – směřujících k Bohu s barvitým hledáním světských a pozemských radostí nastupující italské renesance – vztažených k člověku; mnohé jeho obrazy a zejména kresby vynikají kultivovaným erotismem (například *Milenci, Čtyři čarodějnice, Znásilnění Amymony, Eva a adorující Adam, Pokušení sv. Antonína*). Jeho dílo, ovlivněné spiritualismem, vyniká obsahovou hloubkou a rozsahem, výrazovou rozmanitostí a technickým mistrovstvím jak v malbě, tak v grafice (dřevořez, měďiryt). Maloval a kreslil krajiny, portréty, oltářní obrazy, veduty, mytologická témata (například *Smrt Orfeova*) a biblické náměty (například *Adam a Eva*). Albrecht Dürer je též autorem spisu o proporcích lidského těla *Hierinn sind begriffen vier Bücher von menschlicher Proportion* (Čtyři knihy o proporci, vydáno posmrtně v roce 1528). Dürer vytvořil celou řadu vysloveně podnětných autoportrétů. Patří k nim obraz nacházející se v Pradu, na němž sám sebe zobrazil jako mladého kavalíra s navlněnými vlasy, a vlastní

podobizna v Mnichově, v níž zkoušel připodobnit svůj obraz tradiční ikonografii „Salvator mundi" (zobrazení Krista jako Spasitele světa). Kresba aktu je patrně rovněž autoportrétem. V době, která byla v zobrazování genitálií pruderní, Dürer zřejmě zkoumal vlastní pohlavní ústrojí se stejnou „narcistní pozorností", která ho pohnula k tomu, aby studoval své vzezření.

Eliška, Jiří (19. 11. 1948, Bratislava), absolvent SUPŠ a Katedry VV MU v Brně, grafický designer, kreslíř, malíř, pedagog (Masarykova univerzita v Brně, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně); Věnuje se *grafickému designu, ilustraci, prefabrikované a figurální kresbě, malbě, portrétům, dekorativnímu písmu, počítačové grafice a kaligrafii.* Nikdy neopustil motiv žen, jen se časem měnila výtvarná forma a technické postupy. Kresba ve své proměnlivosti poskytuje autorovi (už od 70. let) vytvářet až artistní a nečekané ztvárnění ženského těla. V 80. letech používal radikálnější formu obrazového sdělení, kdy vrstvením lineárních rastrů a prefabrikátů, spolu s agresivní barevností lesklých laků dosáhl intenzity streetartu. V dalších dvou dekádách stačila autorovi jen tužka a karton. Kresebně transformoval technologické danosti fotografie (*rastr, zrno fotopapírů, vytvrzení polotónů, zastavený čas, gesto zachycené setinou vteřiny, difúzní proces Sabatiérova efektu*). Jeho současná portrétní tvorba kombinuje charakteristiky fotografického obrazu s kresbou a grafickými stylizacemi a s *lineárním řádkováním obrazovek a rastry monitorů*. V poslední dekádě jsou portrétní kresby detailně zpracované. Prostorově iluzivní modelace tváří spolu s plošným ztvárněním postav odkazuje na kontrast používaný v grafickém designu. Téma se nemění, ale překvapivé je to, co vlastně na jeho obrazech vidíme. Kresbu kombinuje s malbou – ženy, dívky, slečny, madony, modelky, nevěsty, studentky se poslední dobou nepozorovaně, mění v kyborgy. („*Všichni jsme tak trochu kyborgové… máme kardiostimulátory, endoprotézy, umělé zuby, prsní a jiné implantáty, tetování, piercing, kontaktní čočky, jsme napojení na smartphony…*"). Třebaže si tváře žen vymýšlí, stává se, že některé z nich občas potká. Kolektivní a individuální výstavy jsou zdokumentovány na jeho webu www.jirieliska.cz

Garnier, Jules-Arsène (12. 1. 1847, Paříž, Francie – 25. 12. 1889, Paříž, Francie), francouzský malíř, grafik a ilustrátor; představitel historismu. Vystudoval École des beaux-arts v Paříži (ateliér Jeana-Léona Gérômea). Věnoval se ztvárnění mytologických a historických témat. Ilustroval dílo Françoise Rabelaise.

Giotto di Bondone (vlastním jménem Ambroggio di Bondone, 1266, Colle di Vespignano u Florencie, Itálie – 8. 1. 1337, Florencie, Itálie), italský malíř, sochař a architekt; představitel gotiky, tvůrce nového malířského pojetí, předchůdce renesance. Působil v Assisi, Neapoli, Padově a Římě, od roku 1334 byl prvním architektem florentského dómu (*zvonice a její reliéfní výzdoba*). Vytvořil nový styl postihující psychické a dramatické momenty, jímž překonal dlouhotrvající a strnulý byzantinismus raně středověkého italského umění. Jeho postavy se vyznačují výrazným obrysem a plasticky modelovaným objemem, mají antickou uměřenost a vyjadřují morální poselství. Své patrně největší mistrovské dílo vytvořil v kapli Scrovegniů v Padově; jde o *cyklus fresek* zachycujících na základě kanonických i apokryfních evangelií život Panny Marie a Ježíše Krista a sv. Jáchyma. Obrazy jsou pozoruhodné téměř naturalistickým zobrazením postav a využíváním perspektivní zkratky. Giotto zde poprvé užil začlenění postav

do uměle vytvořeného architektonického rámce, který později rozvinul například Masaccio (1401–1428) a k dokonalosti dovedl Michelangelo (1475–1564) v Sixtinské kapli. Giotto se stal přítelem Dante Alighieriho (1265–1321), s nímž se zřejmě seznámil v Padově v době Dantova vyhnanství. Později vytvořil jeho podobiznu na fresce v kapli paláce podesty ve Florencii. Naopak Dante zmínil Giotta ve své *Božské komedii*. Giotto se stal již za svého života uctívanou osobností, později ho ve svých dílech zvěčnili a oslavili renesanční autoři Giovanni Boccaccio (1313–1375), Leon Battista Alberti (1404–1472) a mnozí jiní.

Gislebertus z Autunu (12. století), románský sochař; jeden z nejvýznamnějších středověkých sochařů, tvůrce nejlidštějších děl raně středověkého období. V letech 1120–1135 vytvořil monumentální tympanon západního portálu a hlavice sloupů katedrály svatého Lazara v Autunu (Burgundsko, Francie).

Goltzius, Hendrik (únor 1558, Brüggen, Německo – 1. 1. 1617, Haarlem, Nizozemsko), nizozemský malíř, grafik a rytec; významný představitel severského manýrismu. Vynikl zejména jako grafik, dovedl k dokonalosti vytváření „tonálního efektu" změnou tloušťky ryté linie. K dosažení ještě jemnějšího stínování užil tečkovací techniku v kombinaci se šikmým šrafováním. Vytvořil cyklus šesti desek se scénami ze života Marie a dětství Krista, které jsou považovány za jeho mistrovská díla.

Halva, Michal (20. 4. 1964, Brno), malíř, grafik a ilustrátor. Vyučil se strojním zámečníkem. Absolvoval kurz kresby u prof. Marie Helgy Heindlové; jinak autodidakt. Od kresby a grafiky přešel ke složité kombinované technice, pomocí níž při využití podkladových materiálů vytváří výrazné struktury a kompozice. Halvovy obrazy jsou prostoupeny stylizovanými figurami, šiframi a archetypálními symboly. Originalita jeho tvorby zaujala i v Japonsku, kde realizoval několik samostatných autorských výstav. Proslulé jsou jeho promluvy při svých vernisážích, které vynikají humorem i filozofickým ponorem. Halvovo dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Heemskerck, Maarten van (1. 6. 1498, Heemskerk, Nizozemsko – 1. 10. 1574, Haarlem, Nizozemsko), nizozemský malíř. Vynikl jako portrétista a tvůrce biblických a mytologických obrazů. Za svého života byl široce oceňován a zejména v Haarlemu ovlivnil další malíře. Podle jeho kreseb bylo vytvořeno na šest set mědirytů a leptů. Zasloužil se také o přenesení italských vlivů do nizozemského malířství.

Höhmová, Zdena (4. 10. 1955, Brno), malířka, grafička, ilustrátorka a pedagožka. Vystudovala Střední uměleckoprůmyslovou školu v Brně (1971–1975) a Akademii výtvarných umění v Praze (1975–1981), po studiích pedagogicky působila na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, později na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze a na Střední uměleckoprůmyslové škole v Brně. Rozhodla se však pro svobodné povolání, ve kterém působí dodnes. Tvorbu Zdeny Höhmové charakterizuje osobitá volba témat a výtvarných prostředků. Pro její výtvarný projev je typická kombinace různých výtvarných technik, propojení olejomalby s kresbou uhlem nebo frotáží v hladké i strukturální malbě nebo práce s otisky barevných pigmentů, písků a grafitu, které tak spojují dva důležité a konstantní rysy její malířské tvorby – smysl pro experiment a cit pro zachování vnitřní kontinuity. Umělecký projev Zdeny Höhmové není jednostranný, tíhne k lyrické intonaci i k expresivně vyhrocenému, symbolickými významy obtíženému tvaru. Barevně vypjaté obrazy a kresby i monochromy jsou potvrzením autorčina neustálého hledání smyslu života, jsou výpovědí, hledáním a otevíráním nových cest a možností vyjádření, jsou reflexí a sebereflexí prožitého. Od roku 1981 uspořádala přes devadesát autorských výstav a zúčastnila se kolem sto šedesáti společných výstav a dalších prezentací u nás a v zahraničí. Devět let vedla Výtvarnou sekci Sdružení Q v Brně. Je členkou Sdružení pražských malířů, Volného spolku výtvarníků FF16 a Jednoty umělců výtvarných v Praze. V roce 2001 vyšla monografie *Zdena Höhmová* (14. svazek Edice Osobnosti Nadace Universitas Masarykiana v Brně) autorů Jiřího Hlušičky a Jaroslava Maliny. Za svoji tvorbu obdržela ocenění u nás a v zahraničí, byla jí udělena Cena města Brna v oboru výtvarné umění pro rok 2012. Její díla jsou zastoupena ve veřejných a soukromých sbírkách v České republice (výběr): Národní galerie Praha, Moravská galerie Brno, Muzeum města Brna, Galerie výtvarného umění Hodonín a v zahraničí (Belgie, Francie, Rakousko, USA).

Hiršl, Jiří (10. 8. 1954, Ostrava-Vítkovice), karikaturista, malíř a grafik; člen České unie karikaturistů. Absolvoval propagační výtvarnictví na Střední průmyslové škole stavební v Ostravě-Přívoze, následně pracoval jako výtvarník v propagaci podniku Nová huť v Ostravě-Kunčicích (spolu s přítelem Jiřím Neuwirtem). Poté co se přestěhoval do Hodonína, pokračoval ve stejné profesi v Agrochemickém podniku Břeclav. V letech 1993–2009 se výtvarné a propagační práci věnoval na volné noze. Po tříletém působení ve strážnickém Kulturním domě zakotvil v prosinci 2011 v Domě kultury Hodonín, kde působí dosud. Jiřímu Hiršlovi je vlastní především humorná a satirická tvorba, ať už obrazem nebo slovem. Úspěšně absolvoval řadu celostátních i mezinárodních soutěží a přehlídek kresleného humoru a ex libris a získal řadu ocenění.

Jirků, Boris (10. 4. 1955, Zlín), malíř, sochař, grafik, ilustrátor a vysokoškolský pedagog. V letech 1970–1974 absolvoval Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti a v letech 1974–1980 Akademii výtvarných umění v Praze, v ateliéru Arnošta Paderlíka. Věnuje se volné kresbě, malbě, grafice, ilustraci, dřevěné a kovové plastice, vitráži, výtvarným realizacím v architektuře. Ve všech těchto výtvarných disciplínách uplatňuje osobité prvky, originální myšlenky a experimentální postupy. Intenzivně se věnuje knižní ilustraci – podle svého kréda „špatná kniha se nedá dobře ilustrovat"; všechny jeho ilustrace jsou „dobré", zvláště vysoce je hodnocen jeho přínos pro ilustraci ruské literatury a literatury latinskoamerické, zejména z okruhu magického realismu: G. García Márquez, *Sto roků samoty*, 1987, *Kronika ohlášené smrti* (Nejkrásnější kniha ČSSR roku 1984), M. M. Bulgakov, *Mistr a Markétka* (Nejkrásnější kniha ČSFR roku 1990), M. Gorkij, *Hořké povídky*, 1986 (Čestné uznání, 1986), I. Charms, *Dobytku smíchu netřeba*, 1994, A. N. Afanasjev, *Zakázané pohádky*, 1998 aj. Sám autor vtipně vábí zájemce o své dílo, i když mu, úspěšnému Mistru, toho netřeba: „Vážení a milí, už to, že jste si mé stránky našli, svědčí o Vašem vybraném vkusu. Přesto bych Vás chtěl požádat – nespěchejte s prohlížením. Obrazy, ilustrace, kresby, grafiky a plastiky nejsou jen informací. Nechte ve svém vědomí a těle proudit i emoce. Mně trvalo přes třicet let, než jsem tuto sumu vytvořil. Otevřete si pěkné *moravské víno* (kurzívou zvýraznil JM), pusťte si dobrou hudbu a prožívejte. To je moje odměna. Nechci zas tak moc." http://www.borisjirku.cz/ Dílo Borise Jirků je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Kopečková, Alice (8. 10. 1969, Plzeň), malířka, grafička a pedagožka. Vystudovala Střední průmyslovou školu grafickou v Praze a Pedagogickou fakultu Západočeské univerzity v Plzni, obor český jazyk – výtvarná výchova. Je členkou Unie výtvarných umělců Plzeň. Její tvorba se vyznačuje smyslem pro rytmizaci plochy a citem pro volbu specifických grafických prostředků. Charakterizuje ji neiluzivní pojetí obrazového prostoru. Její moderní malířská řeč osciluje mezi figurativním a abstraktním výtvarným názorem. Jakkoliv převládajícím tématem malířčiny tvorby je ženské tělo, nelze přehlédnout, že i její figurální kompozice v sobě zahrnují obsáhlejší pohled. Křivky a objemy ženského korpusu mohou díky její metaforické optice navodit představu krajiny, stejně tak jako v různých tělesných zákoutích odhalit jakási svérázná, veskrze intimní zátiší. O sklonu k integraci různých malířských žánrů vypovídají též díla vysloveně krajinářská nebo ta, která se inspirovala motivy přírodními, popřípadě i architektonickými. Fascinují zvláštním tajemstvím, vztahem skladebných dominant vnuknou dialog lidských bytostí. Malířčino vidění světa se vymyká zmatení hodnot, jež charakterizuje dnešní dosti chaotickou výtvarnou produkci; její antropomorfní sklon projevující se v prolínání žánrů představuje přínos současné výtvarné kultuře. Její dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách. V roce 2019 byla vydána monografie *Alice Kopečková* (27. svazek Edice Osobnosti Nadace Universitas v Brně) Jaroslava Maliny, Jiřího Hlušičky a Václava Maliny.

Lindovský, Zdeněk (6. 9. 1943, Veřovice u Nového Jičína), český sochař a keramik. V letech 1957–1961 absolvoval Školu uměleckých řemesel v Brně v oboru keramika u Jaroslava Lukeše, Emanuela Ranného a Josefa Pěty. Poté pracoval v Chemickém výrobním družstvu Hlubna Kunštát jako mistr, technik a výtvarník. Roku 1967 založil s Františkem Maxerou keramický ateliér. Od roku 1981 se věnuje vlastní výtvarné tvorbě. Již v počátečním období, kdy se věnoval ryze funkční keramice, experimentoval s drobnou figurální plastikou, která posléze v jeho tvorbě dominuje. Kombinací režného a částečně glazovaného povrchu v přírodních tónech se snaží podtrhnout jednoduchou a pevnou formu. Plastiky buduje na dokonalé znalosti materiálu a technologie stavby keramických tvarů. Inspiruje se prožitky z každodenního života, antickými mýty, historickými událostmi a postavami. Jde mu především o vyjádření dějové podstaty zvoleného motivu často v poloze decentní humorné nadsázky, nikoli o hrubý popis skutečnosti a „dramatickou“ pózu.

Macháček, Zdeněk (16. 8. 1925, Brno – 8. 11. 2020, Brno), sochař. Po absolvování reálného gymnázia studoval v letech 1945–1947 obory zoologie a antropologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Po třech letech musel školu z „kádrových důvodů“ opustit (rodina vlastnila grafický závod) a z týchž důvodů nebyl přijat na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze. V roce 1952 absolvoval Vyšší školu uměleckého průmyslu v Brně. V počátcích tvorby v padesátých letech zobrazoval v tvarosloví moderního sochařství antropomorfní a zoomorfní motivy redukované do archetypálních znaků a emblémů, ženský i mužský prvek a vztahy mezi nimi. I později tato témata uchovává, avšak mění sochařský rukopis (souznění vydutých a vypouklých tvarů jeho plastik vyvolává dojem letu či vznášení) a v posledních letech se věnuje zejména ztvárnění krajiny a příběhů z milostného života („láska nebeská“). Poslední období tvorby zdobí zejména velké cykly *Kruh prstenu, Automobilismus, Makarónské hlavy, Caputologie, Zvěrokruh, Tenisologie, Paměť stromu, Duše stromu nebo Lepidoptera.* Jeho dílo bylo zevrubně zhodnoceno ve dvou svazcích Edice Osobnosti Nadace Universitas: Nina Dvořáková – Jaroslav Malina, *Zdeněk Macháček* (2005) a Jaroslav Malina, *Zdeněk Macháček* (1925 – *potenciální* ∞) (2021). Knihy ukazují, že umělec se může stát světovým, aniž by žil a tvořil v Paříži, Londýně nebo v Praze.

Makovský, Zdeněk (23. 5. 1946, Brno), architekt, výtvarník a pedagog. Vystudoval Fakultu architektury Vysokého učení technického v Brně, kde pak působil ve funkci vedoucího Ústavu zobrazování. Umělec se léta uplatňoval na naší výtvarné scéně nejen jako pedagog, nýbrž především jako uznávaný architekt, který má za sebou řadu osobitých realizací. Syn našeho předního sochaře se sochařské tvorbě začal věnovat teprve v letech zralosti. Jeho tvorbu určuje polarita mezi smyslem pro řád a sklonem k intuici. Racionální složka se promítla do abstraktních prostorových kompozic, intuitivní přístup se ztělesnil v portrétech význačných postav české i světové kultury, vědy, politiky a historie, zvláště architektů (Karel Engliš, Bohuslav Fuchs, Frank Gehry, Václav Havel, Le Corbusier, Adolf Loos, Ludwig Miese van der Rohe, Ivan Ruller aj.). Ve snaze o výstižnou portrétní parafrázi zvolené lidské bytosti spoléhá na tvarovou nadsázku a na napětí mezi konstrukcí a dynamickou modelací, navozující místy až dramatickou hru světla a stínu. Důraz na výrazové hodnoty mu umožnil dobrat se nejen portrétní věrohodnosti, ale též niterných vlastností zpodobované osobnosti. Jeho dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Marková, Dana (3. 11. 1947, Brno), sochařka, restaurátorka a malířka. V letech 1963–1967 absolvovala Střední uměleckoprůmyslovou školu v Brně. V počátcích tvorby v 70. a na počátku 80. let vytvořila v keramice řadu prací jak komorních, tak určených pro architekturu nebo volná prostranství dětských hřišť. Typické pro ně byly zoomorfní motivy. V pracích pro architekturu uplatnila své sochařské pojetí i v dalších materiálech (dřevo, kámen). Nová etapa začala před polovinou 80. let a přinesla proměnu sochařských technik a materiálů i změnu námětu (mateřství a rodina). V poslední době hledá a experimentuje sama i v dialogu s kolegy-sochaři v prostředí mezinárodních sympozií. Její dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Masaccio (vlastním jménem *Tommaso di Ser Giovanni Cassai*, 21. 12. 1401, San Giovanni Valdarno, Itálie – podzim 1428, Řím, Itálie), italský malíř; jeden ze zakladatelů rané renesance a autor díla inspirujícího soudobé i pozdější umění. V roce 1418 se Masaccio přestěhoval do Florencie. Zde se seznámil s architektem Filippem Bruneleschim (1377–1446) a se sochařem Donatellem (1386–1466). Bruneleschi uvedl Masaccia do základů architektury a seznámil ho s pravidly lineární perspektivy, kterou objevil na základě studia antických autorů Eukleida a Ptolemaia. Donatello ho zasvětil do sochařského umění a seznámil ho s anatomií, kterou studoval jako jeden z prvních renesančních umělců. Později byli Bruneleschi, Donatello a Masaccio označeni za velkou trojici florentské renesance. Ve své tvorbě navázal Masaccio na Giottovu sošnou modelaci postav, avšak zavrhl jeho idealizaci i dekorativismus a vytvořil prototyp zobrazení renesančního člověka, v němž se snoubí tělesná dokonalost s duchovní velikostí, individualitou a vlastní psychologií. Ztvárňoval zejména biblické scény a náboženské motivy (s psychologickým ponorem i erotickým nábojem).

Memling, Hans (mezi 1433 a 1440, Seligenstadt, Německo – 11. 8. 1494, Bruggy, Belgie), vlámský malíř; významný představitel pozdně gotického malířství. Byl činný v Kolíně nad Rýnem a od roku 1466 v Bruggách. Navázal na dílo Jana van Eycka (kolem 1390–1441) a Rogiera van der Weydena (1399/1400–1464) a dovršil nizozemský naturalismus 15. století. Maloval náboženské scény plné emocí, zátiší a znamenité portréty.

Mikulka, Alois (13. 8. 1933, Brno), malíř, sochař, ilustrátor a spisovatel. V letech 1948 až 1952 absolvoval Střední uměleckoprůmyslovou školu v Brně, v letech 1952 až 1958 vystudoval obor monumentální malby na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě. Mikulkova tvorba malířská, grafická, sochařská i literární je osobitá… Formálně se pohybuje mezi dětským, naivním a lidovým výtvarným výrazem, originálně umocněným poetickou imaginací a svérázným humorem. Námětově těží zejména ze starověkých i novodobých mýtů, bible, dějinných událostí, westernu i současného života a science fiction. Vyznačuje se srozumitelností a technickou dokonalostí, je plná fantazie, poezie, hravosti, půvabu, zároveň laskavosti a humoru – za zdánlivou nezávazností lze však vytušit hluboký filozofický základ a etické poslání. Jeho dílo je zastoupeno v galeriích a soukromých sbírkách u nás a v zahraničí.

Mistr Domácí knihy (kolem 1445–1505), německý renesanční malíř a rytec; jeho jméno bylo odvozeno z názvu spisu *Hausbuch* (Domácí kniha), v níž jsou mu připisovány kresby planet. Byl činný v Rýnské Falci v letech 1470–1505. Kromě náboženských a moralistních obrazů a kreseb (*Aristotelés a Phyllis, Ecce homo, Kalvárie, Mládí a Smrt, Oplakávání, Poslední večeře*) vytvořil řadu portrétů, z nichž je nejproslulejší dvojportrét *Milenci*.

Mistr Kruciáty, název neznámého tvůrce, který se zřejmě suverénně pohybuje v oblasti výtvarného umění, filozofie, antropologie i poezie.

Munch, Edvard (12. 12. 1863, Loten, Hedmark, Norsko – 23. 1. 1944, Ekely, Norsko), norský malíř a grafik; průkopník a jeden z hlavních představitelů expresionismu. Žena byla pro něho symbolem přírodního koloběhu života a smrti a láska oním bodem, v němž se tento proces stále obnovuje. Zde se také zakládá její osudová přitažlivost a nadvláda nad mužem. Munch chápe lásku jako věčný zápas pohlaví. Muž a žena mu byli symbolem životní síly, v milostném vztahu však žena ovládá muže, jak je patrné například na obrazech *Vampýr* (1894) nebo *Oko v oko* (1894). Na jednom z obrazů cyklu *Láska* je ztvárněn námět žárlivosti, který Munch často maloval. Typická je veliká tvář žárlivce a v pozadí představa ženy, která svádí jiného muže. Toto téma bylo jistě motivováno milostnými trojúhelníky v prostředí bohémy, ale má i obecnější platnost, evokuje totiž hřích Adama a Evy sledovaný žárlivým Bohem. Modelovým obrazem exprese v moderním umění je *Výkřik* (1893, následně několik variant). Je symbolem úzkosti, psychického stresu, krize člověka v moderním světě. V roce 2012 byla jedna z variant obrazu Výkřik (1895) v New Yorku vydražena za 119,9 milionu dolarů (asi 2,3 miliardy korun) a zařadil se na čelo nejdražších obrazů.

Neuwirt, Jiří (27. 2. 1948, Ostrava), grafik, malíř, ilustrátor, pedagog. V letech 1963–1967 vystudoval Střední školu uměleckých řemesel v Brně. Po absolvování školy se zabýval uměleckým kovářstvím a medailérstvím. Postupně se jeho

zájem zaměřoval stále více na grafiku (užitou i volnou). Aktivní zájem o literaturu ho přivedl k ilustracím a úpravám knih. Souběžně rozvíjel i tvorbu ex libris, za kterou obdržel několik mezinárodních ocenění. Je členem ostravské Skupiny 4 a členem výtvarného spolku Nová věc, který je součástí Unie výtvarných umělců; rovněž je členem Združenia výtvarných umelcov západného Slovenska. Sedmnáct let působil jako pedagog na oddělení grafiky Střední umělecké školy v Ostravě a posléze učil na soukromé škole AVE Art v Ostravě grafické techniky a knižní tvorbu. Jeho dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Olšanová, Ivana (13. 1. 1963, Kyjov), malířka. Absolvovala ekonomické vzdělání v Brně a výtvarné školení v ateliéru Studánka u Tomáše Vrány při výtvarném sdružení Pátečníci a obor Arteterapie na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Aktivně se výtvarné tvorbě věnuje od roku 2000. Námětem jsou jí ženské a mužské postavy zasazené do sofistikované kompozice a reflektující vztah mezi mužem a ženou, ten věčný protiklad, věčný svár. Její obrazový svět zahrnuje i krajiny, přírodní fenomény nebo sny. Věří, že „vše podléhá stejnému univerzálnímu rytmu, univerzálnímu dechu, jako je příliv a odliv, pohyb hvězd, živí a mrtví se spojují v energii, která ovládá pozemské i vesmírné dění“. Její dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Opletalová, Alena (17. 11. 1941, Kunčice pod Ondřejníkem), absolventka jazykových oborů na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně; germanistka, bohemistka, překladatelka, tlumočnice a pedagožka. Z němčiny překládá kromě beletrie (13 titulů v nakladatelství MOBA) i literaturu faktu (Reinhold Messner: *Už nikdy,* Mladá fronta, 1997) a odborné publikace (Detlef Brandes: *Exil v Londýně* 1939–1943, s Markem Nekulou, Karolinum, 2003). Podílela se na řadě publikačních projektů realizovaných v rámci Nadace Universitas a Ústavu antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity. Náruživá cestovatelka se v poslední době věnuje též fotografii a tvorbě koláží.

Paleolitický anonym, novodobé pojmenování neznámého tvůrce odrážející dobu a kulturu mladého paleolitu.

Rubens, Peter Paul (též *Petrus Paulus*, 28. 6. 1577, Siegen, Německo – 30. 5. 1640, Antverpy, Nizozemsko [dnes Belgie]), vlámský (nizozemský) malíř, politik a diplomat; přední představitel baroka, jeden z nejvýznamnějších evropských malířů. Zachytil krajiny, portréty současníků i náboženská a mytologická témata energickým rukopisem rychlých a dlouhých tahů, své postavy zpravidla nadal dynamismem, bujností tvarů; erotismu a smyslnosti dosahoval rovněž důrazem na kyprost tvarů a hmotu. V průběhu tvorby stále nezávisleji a výrazněji rozvíjel umění aktu a polofigur, nezřídka v erotickém kontextu. Po smrti své první ženy se roku 1630 oženil s šestnáctiletou Helenou Fourmentovou, kterou často portrétoval, mimo jiné jako matku nebo akt. Rubensovo dílo ovlivnilo celou Evropu prostřednictvím takzvaných rubensovských rytců, kteří jeho obrazy převáděli do grafické podoby. „Můj talent je takový, že žádný úkol, ať jakkoliv velký a složitý, neotřásl nikdy mou sebedůvěrou,“ napsal Rubens v době svých vrcholných uměleckých i životních úspěchů.

Simonis, Louis-Eugène (11. 7. 1810, Liège, Belgie – 11. 7. Koekelberg, Belgie), belgický sochař a pedagog. Studoval Académie Royale des Beaux-Arts v Lutychu, poté pokračoval ve studiu v Bologni a Římě. Stal se profesorem a ředitelem

Académie Royale des Beaux-Arts v Bruselu. Je autorem řady monumentálních děl, k nejvýznamnějším patří bronzová jezdecká plastika Godfreye z Bouillonu.

Středorýnský mistr 13. století (13. století), pojmenování neznámého iluminátora, který byl činný ve 13. století. Přispěl k výzdobě středověké morality *Speculum Virginum* (Zrcadlo Panen); původní text vznikl v polovině 12. století v augustiniánském opatství Andernach nacházejícím se v půvabné středorýnské krajině. Obsahem tohoto díla, bohatě ilustrovaného symboly a alegoriemi, je rozhovor duchovního a jeptišky o panenství.

Středověký anonym, novodobé pojmenování neznámého tvůrce odrážející dobu a kulturní prostředí evropského středověku.

Svoboda, Jaroslav (9. 2. 1938, Sokoleč u Poděbrad), sklářský výtvarník a pedagog. V letech 1953–1957 absolvoval Uměleckoprůmyslovou školu sklářskou v Železném Brodě, v letech 1966–1970 Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. V roce 1990 založil vlastní sklárnu v Karlově u Žďáru nad Sázavou. Svobodova tvorba koresponduje s vývojem skleněné plastiky posledních desetiletí. Jeho dílo je výtvarně a technologicky vyvážené, plastiky jsou na pomezí mezi racionálním a lyrickým vnímáním a zpracováním materiálu. Zkoumá vztah hmoty, tektoniky tvaru, prostoru a světla. Výrazným znakem jeho tvorby je důraz na světlo, průsvitnost, průhlednost, barevnost, kontrast broušených a nebroušených částí povrchu. Jeho dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Štěpánek, Miroslav (7. 1. 1953, Velké Meziříčí), pasíř, šperkař, sochař a pedagog. Věnuje se skulptuře, šperku, sochařským objektům, realizacím v architektuře a vytváření reprezentačních předmětů. Materiály formuje Štěpánek svébytným způsobem odvozeným z úsporného a minimalistického tvarosloví kubismu a funkcionalismu; někdy se však inspiruje archetypálními tvary a technikami z období pravěku a středověku, ale i tvaroslovím starověkých kultur nebo moderny či postmoderny. Tento přístup uplatňuje ve všech zmíněných oborech své tvorby, nejvýrazněji ve šperkařství a v sochařství – při vytváření prstenů, náramků, náhrdelníků, závěsů nebo skulpturních objektů. Štěpánkovo dílo osciluje mezi vyzrálou řemeslnou zručností a nespoutanou uměleckou kreativitou. Charakteristickým rysem jeho prací je „umění“ překračovat hranice mezi tradičními výtvarnými obory – technickou dokonalostí i užitím širokého spektra materiálů. Dokázal spojit syrovou krásu kamene s chladem kovu, průzračností skla i „duchem místa“ své rodné a milované Českomoravské vrchoviny. Ve druhé dekádě našeho století se v šesti sochařských cyklech *Kruh prstenu, Automobily, Ctnosti a neřesti, Hlavy, Zvěrokruh* a *Tenis*, inspirovaných projekty vzniklými na Masarykově univerzitě, objevuje v Štěpánkově tvorbě vedle dosavadních znaků – formální vytříbenosti, noblesy, espritu, zároveň však laskavosti a hřejivosti – jemný humor. Autor přitom vtipně a neotřele užívá ready-mades, předměty vytržené z denního užívání, tak jako na počátku minulého století Marcel Duchamp: zlomenou raketu (*Hlava poraženého tenisty*), razítka (*Hlava šedého úředníka*), kosterní pozůstatky a archeologické nálezy (Antropolog) nebo modely autíček (*Hlava automobilového závodníka*). Miroslav Štěpánek se svým životem a dílem hlásí k *personalismu*, filozofickému směru, který zdůrazňuje význam neopakovatelné, jedinečné lidské osoby (bytosti) jako nositele lidských vztahů, hodnot svědomí, viny atd., často ve spojení s křesťanským a židovským viděním člověka,

ale i orientálními učeními taoismu a buddhismu. V roce 2020 byla publikována monografie Jaroslava Maliny *Miroslav Štěpánek*, věnovaná životu a dílu umělce.

Tabery, Marta (22. 3. 1957, Praha), malířka a módní návrhářka. V letech 1977–1983 absolvovala Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze v oděvním ateliéru Zdeny Bauerové. V centru její volné tvorby jsou obrazy a kresby s tematikou odívání a módy; její kompozice však nejsou jen schematickým návodem pro realizaci oděvů, ale díky suverénnímu zvládnutí lidských proporcí a užitím kontrastních artefaktů představují autonomní umělecká díla. Často se také inspiruje mytologií, historií a kulturou zemí Dálného východu (zejména Číny, Koreje a Japonska; řada těchto obrazů ilustruje publikace vzniklé na půdě Masarykovy univerzity). Její dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Tasovský, Pavel (22. 11. 1960, Brno), český umělecký kovář a sochař; účastník projektu *Homo eroticus*. V roce 1978 absolvoval Školu uměleckých řemesel v Praze, dále odborný kurz muzejních konzervátorů – specializace kov, dřevo – v Moravském zemském muzeu v Brně (1981–1982) a Mistrovskou školu uměleckých řemesel v Praze. Do roku 1989 byl zaměstnán v kovářské dílně Uměleckých řemesel v Brně. V roce 1989 založil uměleckou kovářskou dílnu v Náměšti nad Oslavou a začal se zabývat volnou tvorbou; tu charakterizuje invence při volbě témat a jejich ztvárnění a dokonalé zpracování užitých materiálů. Jeho originální dílo zdobí naše i zahraniční veřejné a soukromé sbírky a galerie.

Tissot, James (15. 10. 1836, Nantes, Francie – 8. 8. 1902, Chenecey-Buillon, Francie), francouzský malíř, grafik, karikaturista. Tissot byl osobností dramatických životních osudů. Záhy po studiích se stal vyhledávaným portrétistou. V prusko-francouzské válce patřil mezi obránce Paříže a posléze se stal bojovníkem pařížské komuny. Po porážce povstání (1871) odešel do Londýna, V Anglii záhy proslul jako malíř portrétů a scén ze života vyšších vrstev viktoriánské společnosti. Vytvořil i řadu znamenitých karikatur, například anglického přírodovědce Charlese Darwina nebo německého kancléře Otto von Bismarcka. V roce 1882 se vrátil do vlasti. V polovině 80. let prožil náboženské prozření, stal se horlivým katolíkem a po zbytek života výtvarně zpracovával biblická a náboženská témata.

Tizian (vlastním jménem *Tiziano Vecellio*, ca 1485, Pieve di Cadore, Itálie – 27. 8. 1576, Benátky, Itálie), italský malíř; jeden z nejvýznamnějších představitelů vrcholné renesance. Usiloval o vytvoření obecného ideálu půvabu postav i krajiny, dokázal spojit duchovní základ s porozuměním pro smyslovou krásu. Pracoval především se světlem a barvou, jejíž živost a intenzita je pro jeho dílo typická; obnovil iluzionismus, který však pro něho již nebyl cílem, nýbrž vyjadřovacím prostředkem. Jeho dynamické historické, mytologické a biblické kompozice s dramatickými afekty a psychologizující portréty předjímaly principy barokní malby. Z mytologických námětů je významný zejména obraz *Bakchos a Ariadna*, který svým zářivým koloritem a pádnými tělesnými objemy patří k nejkrásnějším projevům senzualismu v evropském umění, a obraz *Danae*, pozoruhodný neobvyklou interpretací antické látky. *Apollón a Marsyás*, jeden z nejslavnějších Tizianových obrazů, zachycuje závěrečnou scénu z hudebního klání mezi Apollónem

a Marsyem: Apollón stahuje zaživa kůži z Marsya; malíř, téměř devadesátiletý, vyjádřil na mytologickém tématu existenciální úvahy o smyslu života.

Viková, Jindra (2. 2. 1946, Praha), česká sochařka, keramička a malířka. V letech 1961–1964 absolvovala Střední odbornou školu výtvarnou v Praze a v letech 1964–1970 Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze v keramickém ateliéru Otto Eckerta. Je členkou Mezinárodní keramické akademie – Academie internationale de la céramique se sídlem v Ženevě. Preferuje figurativní tematiku, zejména pak imaginativní portrét, vztahy mezi lidmi, někdy podané formou jemně sarkastického příběhu umocněného v náznaku dějového napětí vícedílnými objekty, často v podobě zvířat nebo věcí. Jako svůj prvotní a výchozí výtvarný materiál zvolila hlínu ve formě keramiky, kameniny, porcelánu a šamotu, v němž přešla od plně plastického vyjádření k osobité práci s plochými pláty v kombinaci s malbou, kde dosáhla proslulosti a mezinárodního věhlasu. V posledních letech se stejnou suverenitou užívá koláž, asambláž, nejnověji kresbu na fotografickém papíru a sochařství v bronzu. Od první poloviny 70. let se účastní domácích i zahraničních výstav a festivalů umělecké keramiky. V roce 1974 měla v Praze první samostatnou výstavu a o rok později vytvořila spolu se sochařem Petrem Orieškem i první realizaci v architektuře – mozaiku pro Staroměstskou radnici v Praze. V polovině 80. let se jí poprvé podařilo vycestovat do USA a také zde vystavovat. Teprve od počátku 90. let se ale s její tvorbou plnohodnotně seznamují návštěvníci dlouhé řady zahraničních galerií. Její tvorba byla oceněna na významných přehlídkách se zaměřením na keramiku a umění, například v italské Faenze (1981, 1984), na Trienále porcelánu ve švýcarském Nyonu a na Mezinárodním bienále keramického umění ve francouzském Vallauris (obě 1986) nebo na 1. světovém bienále keramiky v jihokorejském Icheonu (2001). Mezi lety 1991 až 2003 postupně vyučovala na University of Michigan, Ohio University a University of Connecticut. Díly je zastoupená v řadě evropských muzeí a sbírek, včetně mnoha českých (Národní galerie v Praze, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Moravská galerie v Brně, Museum Kampa nebo Alšova jihočeská galerie). Spolu s celoživotním partnerem, fotografem Pavlem Baňkou žijí a pracují v Benicích u Prahy. Také jejich dcera Markéta se věnovala vizuálnímu umění; v současnosti je úspěšnou spisovatelkou.

Vojtek, Antonín (10. 1. 1934, Horní Bojanovice), malíř, básník a spisovatel. Vystudoval Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. Vojtek je v podstatě „krajinář“, jeho tvorba však osciluje od poetické reality až ke geometrické abstrakci. V poslední době se rozšířila o další dimenze filozofické, literární a obecně kulturní: každoroční vernisáže jeho nových knih (*Odjinud*, 2015, *Jaké tajemství znáš, že se usmíváš?*, 2016 aj.) a obrazů, provázené křtem kalendáře. Tyto akce jsou spjaty s komponovanými hudebními a literárními pořady vysoké umělecké úrovně, které významně obohacují českou kulturu.

Vosyková, Monika (8. 8. 1966, Jihlava), sklářská výtvarnice a pedagožka; členka Unie výtvarných umělců České republiky, Klubu výtvarných umělců Horácka ve Žďáru nad Sázavou a Sdružení Q Brno. Absolvovala Střední uměleckoprůmyslovou školu v Brně v sochařském ateliéru profesora Ladislava Martínka (1981–1985) a Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze v ateliéru skla u profesorů Vladimíra Kopeckého a Jaroslava Svobody (1988–1994). Sklářskou tvorbu rozvíjí v oblasti foukaného skla, tavených skleněných plastik

a objektů. Upřednostňuje modelování (lehání) plochého skla v elektrické peci. Tvoří expresivně tvarované plastické kompozice z tabulového skla i minimalistické geometrizující tvary. Geometrické formy používá také k variabilnímu skládání objektů z mnoha částí. V dílech sloupovitého charakteru z 90. let, vytvořených v rámci mezinárodních sochařských sympozií „Dřevěná plastika ve Žďáru nad Sázavou“, uplatnila s výrazným účinkem prvek barevného skla; na sympoziích působila ve funkci komisařky. Věnuje se rovněž sochařství ve dřevě a knižní vazbě. Její dílo je zastoupeno v našich a zahraničních galeriích a sbírkách.

Zoubek, Olbram (21. 4. 1926, Praha – 15. 6. 2017, Praha), český sochař. Absolvoval Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze v ateliéru Josefa Wagnera (1945–1952). Studium ve Wagnerově škole a restaurátorská práce od roku 1951 motivovaly jeho tvorbu k sochařské tradici posílené i o inspirace archaickým středomořským figurativním sochařstvím, projevující se ve vědomí ušlechtilého poslání umění, ideálu lidskosti a stále se opakujících osudových témat. Výtvarný názor si však od počátku formoval poznáním díla klasiků moderního sochařství. Na začátku 60. let směřoval v úhrnně cítěných tvarech ke konstrukci (cyklus Stavby), brzy nato rozrušoval souvislost formy, fragmentarizoval postavy, destruoval tělesný tvar, strukturoval povrch. Poté dal přednost celistvé formě, strukturální modelaci však zachoval. Vyvinul osobní styl integrálního figuralismu, jehož smysl vyjádřil slovy: „Dělám lidi, na které myslím.“ Byl to v prvé řadě motiv rodiny a přátel, postav s individuální podobou, které dostávají nadindividuální poslání a v různých seskupeních vstupují do vzájemných vztahů. Postavy mytologické nebo biblické procházejí opačným procesem, zkonkrétňují se příměrem k přítomnosti. Na konci 60. let se jeho tvorba dostává do blízkosti „nové figurace“, k níž měl zároveň vztah kritický, neboť figuraci chápe jako kontinuitní, od nejranějších projevů v mladém paleolitu před více než 30 000 lety až po současnost. Dává sochám promlouvat bezprostředním projevem psychické situace: v gestech, pohybech, naklonění, schýlení, vychýlení, pádu. Jeho dílo je nejen početné, ale má i velké rozpětí, od komorních plastik, volných i reliéfních, k monumentálním, včetně realizací v interiéru i exteriéru.

Ženíšek, František (25. 5. 1849, Praha – 15. 11. 1916, Praha), český malíř, kreslíř, pedagog; příslušník generace Národního divadla v Praze, která ve svém díle glorifikovala národní myšlenky a vlastenectví. Studoval na Akademii v Praze a ve Vídni. Tvořil v neorenesančním duchu. Proslul zejména svým podílem na výzdobě významných pražských budov (strop a stěny foyeru Národního divadla, lunety v Národním muzeu, kartony k nástěnným obrazům v Grégrově sále Obecního domu aj.). Ve volné tvorbě barvitě ztvárnil příběhy z českých dějin. Byl znamenitým portrétistou.

7. Literatura

Aurell, Martin (2013): *Des Chrétiens contre les croisades (XIe–XIIIe siècle)*. Paris: Fayard.

Barber, Malcolm (2006): *Noví rytíři*. Praha: Argo.

Barber, Malcolm – Bate, Keith (2010): *Letters from the East: Crusaders, Pilgrims and Settlers in the 12th–13th centuries*. Farnham: Ashgate Publishing.

Baudoin, Bernard (2003): *La Fantastique Épopée des croisades – 1096–1291 conquêtes chrétiennes et musulmanes princes, sultan et templiers – sur la route de Jérusalem*. Paris: Vechi.

Bridge, Antony (1995): *Křížové výpravy.* Praha: Academia.

Bühler, Arnold et alii (2002): *Der Kreuzzug Friedrich Barbarossas, 1187–1190: Bericht eines Augenzeugen.* Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag.

Cardini, Franco (2004): *Evropa a islám*. Praha: Lidové noviny.

Černý, Václav (2009): *Templáři, křižáci a kacíři ve starých francouzských kronikách*. Praha: Academia.

Duggan, Alfred (1973): *Křižácké výpravy.* Praha: Orbis.

Edbury, Peter W. (1998): *The Conquest of Jerusalem and the Third Crusade: Sources in Translation*. Aldershot: Ashgate.

Flori, Jean (2002): *Guerre Sainte, Jihad, croisade: Violence et religion dans le christianisme et l'islam*. Paris: Le Seuil.

Gabrieli, Francesco (2010): *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Praha: Argo.

Heers, Jacques (1999): *Libérer Jérusalem: la première croisade*. Paris: Fayard.

Hinz, Felix (2017): *Die Kreuzzüge*. Stuttgart: Reclam-Verlag.

Hrochová, Věra (1982): *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Hrochová, Věra – Hroch, Miroslav (1975): *Křižáci v Levantě*. Praha: Mladá fronta.

Hrochová, Věra – Hroch, Miroslav (1996): *Křižáci ve Svaté zemi*. 2. vydání. Praha: Mladá fronta.

Kovařík, Jiří (2016): *Meč a kříž: Rytířské bitvy a osudy I. 1066–1214*. Třebíč: Akcent.

Kropáček, Luboš (2002): *Islám a Západ: Historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad.

Maalouf, Amin (1984): *The Crusades through Arab Eyes*. New York: Schocken Books.

Madden, Thomas (2005): *The New Concise History of the Crusades*. Lanham: Rowman and Littlefield.

Mayer, Hans Eberhard (2013): *Dějiny křížových výprav.* Praha: Argo.

Michalek, Andrzej (2001): *Wyprawy krzyżowe. Armie ludów tureckich*. Warszawa: Bellona.

Nicolle, David (2007): *Křižácké hrady ve Svaté zemi*. Praha: Grada.

Nicolle, David (2007): *První křížová výprava 1096–1099*. Praha: Grada.

Nicolle, David (2008): *Třetí křížová výprava 1191: Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém*. Praha: Grada.

Obermeier, Siegfried (1999): *Richard Lví srdce: král, rytíř, dobrodruh*. Praha: Ikar.

Pernoud, Régine (1983): *La Femme au temps des croisades*. Paris: Stock.

Riley-Smith, Jonathan (1995): *The Oxford Illustrated History of the Crusades*. Oxford: Oxford University Press.

Riley-Smith, Jonathan (2005): *The Crusades*. London: Yale University Press.

Runciman, Steven (1990): *A History of the Crusades. Vol. 3, The Kingdom of Acre and the Later Crusades*. London – New York – Toronto: Penguin Books.

Smail, Raymond Charles (1956): *Crusading Warfare (1097–1193)*. New York: Barnes & Noble Books.

Soukup, Pavel (2003): *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. Příbram: Knihovna Jana Drdy v Příbrami.

Sutner, Philipp A. – Köhler, Stephan – Obenaus, Andreas, eds. (2016): *Gott will es. Der Erste Kreuzzug – Akteure und Aspekte*. Wien: Mandelbaum Verlag.

Tate, Georges (1996): *Křižáci v Orientu*. Praha: Nakladatelství Slovart.

Thorau, Peter (2008): *Die Kreuzzüge*. München: Beck.

Tyerman, Christopher (2012): *Svaté války: Dějiny křížových výprav.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Wetzky, Karl von (2018): *Bůh tomu chce: Češi a Moravané na 3. křížové výpravě do Svaté země*. Brno: Moba.

Wolff, Robert L. – Hazard, Harry W. et alii (1969): *A History of the Crusades. Vol. 2, The later Crusades, 1189–1311*. Madison: University of Wisconsin Press.

Yacoub, Joseph (2003): *Ve jménu božím*. Praha: Themis.

Fíkové listy „cudnosti“ z doby křížových výprav

Deskripce, analýza a interpretace světového archeologického objevu

---

Text: Jaroslav Malina, 2021
Ilustrace: Lucas Cranach starší, Tomáš Čermák,
Evelyn De Morganová, Dolnosaský Mistr, Gustav Doré,
Albrecht Dürer, Jiří Eliška, Gislebertus z Autunu, Hendrik Goltzius,
Michal Halva, Maarten van Heemskerck, Jiří Hiršl, Zdena Höhmová,
Boris Jirků, Alice Kopečková, Zdeněk Lindovský, Zdeněk Macháček,
Zdeněk Makovský, Dana Marková, Masaccio, Hans Memling, Alois Mikulka,
Mistr Domácí knihy, Mistr Kruciáty, Edvard Munch, Jiří Neuwirt,
Ivana Olšanová, Alena Opletalová, Paleolitický anonym, Peter Paul Rubens,
Louis-Eugène Simonis, Středorýnský mistr 13. století, Středověký anonym,
Jaroslav Svoboda, Miroslav Štěpánek, Marta Tabery, Pavel Tasovský,
James Tissot, Tizian, Jindra Viková, Antonín Vojtek, Monika Vosyková,
Olbram Zoubek, František Ženíšek
Typografie a sazba: Jiří Eliška, 2021
Vydalo: Akademické nakladatelství CERM v Brně, 2021
Tisk: Ing. Vladislav Pokorný, LITERA BRNO
1. vydání
Brno 2021

ISBN ...